ئامېرىكا جاھانگىرلىگىنىڭ ھەربىي
ئېغۇاگە رچىلىگىنى تارمار قىلايلى

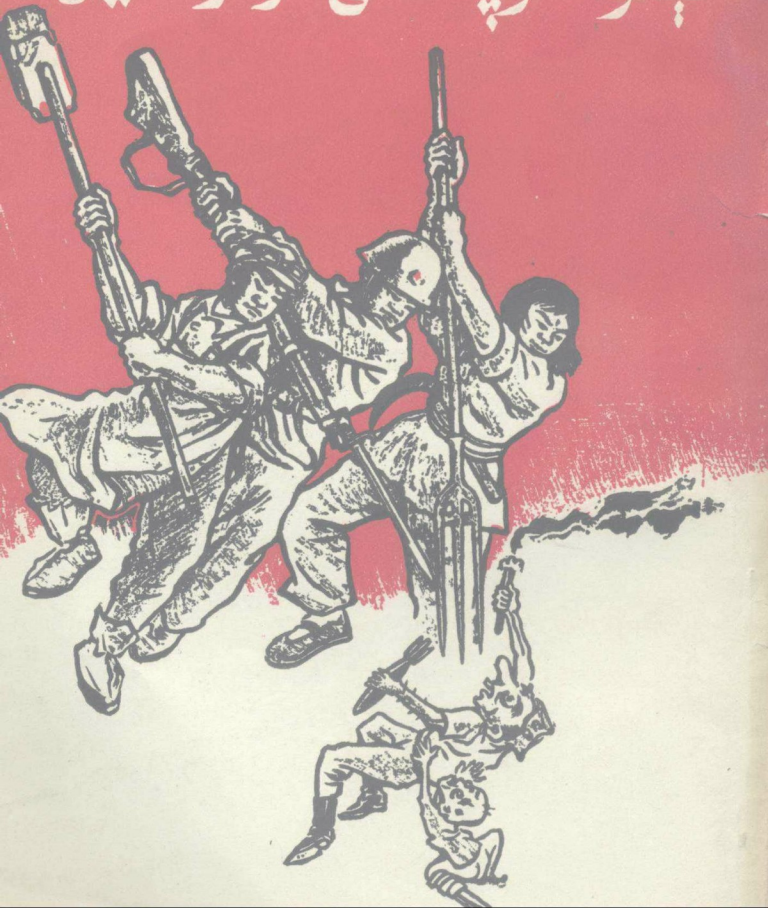

ئامېرىكا جاھانگىرلىگىنىڭ ھەربىي ئىغۋاگەر-چىلىگىنى قەتئىي تارمار قىلايلى

مىللەتلەر نەشرىياتى
بېيجىڭ - 1958

مۇندەرىجە

600 مىللون خەلق سەپەرۋەرلىككە كېلىپ، ئامېرىكا تەجاۋۇزچىلىرىنىڭ ھەربىي تەدبىرى ۋە ئۇرۇش ئىغۋاگەرچىلىگىنى تارمارقىلايلى. («رېمىن رىباۋ» گېزىتىنىڭ باش ماقالىسى) 1

ئامېرىكا جاھانگىرلىگى تەيۋەن بوغۇزى رايونىدا كەسكىن ۋەزىيەت تۇغدۇرماقتا ..... خۇزىرۇك 17

تەيۋەن ۋە پىكىرى تاقىم ئاراللىرى قېدىمدىن تارتىپ جۇڭگونىڭ زېمىنى ..... دىكى مىننەن 40

ئامېرىكا جاھانگىرلىگىنىڭ تەيۋەنگە تەجاۋۇز قىلىش تارىخى ..... جۇڭچۇن 62

ئامېرىكا تەجاۋۇزچىلىرىنىڭ ھەربىي ئىغۋاگەرچىلىگىنى ئەمىلىي ھەرىكىتىمىز بىلەن تارمارقىلتۇرەيلى..... ماشى جاك 80

تەيۋەن بوغۇزى رايونىنىڭ خەرىتىسى.....

..... ۋاڭچۇەنجى سىزغان

قوشۇمچە:

تەيۋەن، پىكىرى تاقىم ئاراللىرى، جۇڭگو ئارىلى ۋە مازۇ تاقىم ئاراللىرىنى قىسقىچە تونۇشتۇرۇش..... 90

دېگىز تەۋەسىگە ئائىت بىر قانچە مەسىلە ر..... 97

600مىللىون خەلق سىياسىي پارتىيەلىككە كىرىپ، ئامېرىكا تەجاۋۇزچىلىرىنىڭ ھەربىي تەھدىدى ۋە ئۇرۇش ئىغۋاگەرچىلىكىنى تارمار قىلايلى

(«رىنمىن رىباۋ» گېزىتىنىڭ باش ماقالىسى)

ئاق شىنىڭ دولەت ئىشلىرى كاتىۋى داللېس 9-ئاينىڭ 4-كۈنى بايانات ئېلان قىلىپ، ئاق شىنىڭ تەيۋەن بوغۇزى رايونىغا قىلىۋاتقان تەجاۋۇزىنىڭ داۋاملىشىنى كېڭەيتىدىغانلىغىنى ئوچۇقتىن-ئوچۇن سوزلەپ جۇڭگو خەلقىغە قارشى ھەربىي ئىغۋاگەرچىلىك قىلدى ۋە ئۇرۇش تەھدىدى سالدى. مۇنىڭ بىلەن بىر ۋاختىتا، خەۋەرلەرگە قارىغاندا، ئاق ش ئوز مەملىكىتىدىن ۋە ئوتتۇرا دېڭىزدىن ئۇرغۇن ئۇرۇش كېمىلىرى ۋە ئايروپىلانلارنى يوتكەپ تەيۋەن بوغۇزى رايونىدا ھەركەت قىلىۋاتقان 7-ئۇرۇش كېمىلىرى ئەترىدىنى كۈچەيتتى. ھازىرقى كۈنگە كەلگىچە 7-ئۇرۇش كېمىلىرى ئەترىدىدە 7 خاككوكى

مۇجەن ، ① 3 ئېغىر چارلىغۇچى پاراخود، 40 قوغلۇغۇچى پاراخود بار. ئاق ش نىسك 46 - جىسكەچى ئايروپلانلار ئەترىدى، دېڭىز ئەرمىيىسىنىڭ قوروغلوقتا ئورۇش قىلغۇچى بىرىنچى ئەترىدىنىڭ ئايروپلانلار ئەترىدى ۋە باشقا بىر نەچچە تۈركۈم ئايروپلانلىرى تەيۋەن ۋە فىلىپپىنگە كەلتۈرۈلدى، ئاق ش دېڭىز ئەرمىيىسىنىڭ قوروغلوقتا ئورۇش قىلغۇچى قىسىملىرىدىن بىرىنچى تۈركۈم 3،800 ئادەم تەيۋەننىڭ جەنۇبىدا قوروغلوقتا چىقتى، باشقا ھەربىي قىسىملىرىمۇ داۋاملىق يېتىپ كەلمەكتە. تەيۋەنگە تەجاۋۇز قىلغان ئاق ش ئەسكەرلىرىنىڭ سىلكىبۇسى مۇشۇ ئايىنىڭ 8 - كۈنى ئوتكۇزۇلۇدىغان مانېۋىردا توپچى كېمىلەر ۋە توپ ئوتى بىلەن بىزنىڭ دېڭىز بويىدىكى ئارالـ لىرىمىزنى ۋە جىگمن ئارلىنى مۇھاسىرە قىلىدىغانلىقىنى ئوچۇقتىن - ئوچۇق پەش قىلدى. جۇگگوخە لقى پىداكارلىق چوڭ قەدەملەر بىلەن بىلەن ئەمگەك قىلىپ ، سوتسىالىستىك قۇرۇلۇش يولىدا سەكرەپ - ئىلگىرلەۋاتقاندا ، ئامېرىكا جاھانگىرلىگى بىزنىڭ بېشىمىزغا ئۇرۇشنى زورلاپ تاڭماقچى بولۇۋاتىدۇ ! جۇگگو خەلقى تېچلىقنى قىزغىن سۆيىدۇ، ئەمما، تېچلىقنى قىزغىن سۆيىمىز دەپ ھەرگىز ئىگىلىك ھوقۇقىمىزدىن ۋە زېمىنـ مىزنىڭ پۈتۈنلىگىدىن ۋاز كەچكىلى بولمايدۇ. ئىگىلىك

① ئايروپلانلارنىڭ قونۇشى ۋە ئۇچۇشى ئۇچۇن ماسلاشقان ئۇزۇن كېيىمى - تېرە.

هوقۇقمىزنى ۋە زىمىنىمىزنىڭ پۈتۈنلىگىنىڭ ساقلاش ئۈچۈن جۇڭگو خەلقى ئۆزىنىڭ قىزىل قېنىنى ھەرگىز ئايىمايدۇ. ئەگەر ئامېرىكا تەجاۋۈزچىلىرى بۇ مەسىلىدە ھەر قانداق خام خىيالغا بېرىلىدىغان بولسا، ئۇ ناھايىتى زور خاتا قىلغان بولىدۇ.

دولىتىمىزنىڭ گۇۋۇيۈەن زۇڭلىسى جۇئىنلەي جۇڭخۇا خەلق جۇمھۇرىيىتى ھوكۈمىتىگە ۋاكالىتەن: «ئەگەر ئاق ھوكۈمىتى جۇڭگو خەلقىنىڭ تەكرار - تەكرار ئاگاھلاندۇرۇشلىرىغا ۋە دۇنيا خەلقىنىڭ تېچلىق ئارزۇسىغا ئوچۇقتىن - ئوچۇق ئېتىۋارسىز قاراپ جۇڭگوغا داۋاملىق تەجاۋۈز ۋە مۇداخىلە قىلىپ، ئۇرۇشنى جۇڭگو خەلقىنىڭ بېشىغا زورلاپ تاڭسا، ئاق ھوكۈمىتى ئۆزىنىڭ بۇنىڭدىن تۆۋەنلۈدىغان بارلىق ئېغىر ئاقىۋەتلەرگە پۈتۈنلەي ئۆزى جاۋاپكار بولىدۇ» دەپ ئالاھىدە بايانات ئېلان قىلدى. بۇ 650 مىللىون خەلقىنىڭ ئامېرىكا تەجاۋۈزچىلىرىغا بەرگەن جىددىي ئاگاھلاندۇرۇشىدۇر! پۈتۈن مەملىكەت خەلقى سەپەرۋەرلىكىگە كېلىپ ئامېرىكا جاھانگىرلىگىنىڭ ھەربىي تەھدىدى ۋە ئۇرۇش ئىغۋاگەرچىلىگىنى تارمار قىلتۇرىدۇ!

تەيۋەن ۋە پىڭخۇ تاقىم ئاراللىرى نەچچە ئەسىردىن بېرى جۇڭگونىڭ زىمىنى، جىڭمېن، مازۇغا ئوخشاش دېڭىز بويىدىكى ئاراللار بولۇپمۇ جۇڭگو قۇرۇغلۇقىنىڭ دېڭىز تەۋەسىدىكى ئاراللاردۇر، قېدىمقىلارنىڭ: «دېڭىزىمىزنىڭ يېنىدا

باشقىلارنىڭ ھاياسىزلارچە خورەك تارتىپ يېتىشقا قانداق پول قويالايمىز» دېگەن بىر سوزى بار. خۇددى بىزنىڭ خەلق ئازاتلىق ئەسكىرىمىز ئوتمۇشتە خەينەنداۋنى، جۇڭسەن تاقىم ئارالـ لىرىنى ۋە دېڭىز بويىدىكى باشقا ئارالالارنى ئازات قىلغاندەك بۇ ئارالالارنى ئازات قىلىپ ۋەتەنىمىزنىڭ قوينىغا يېڭىۋالىشتىن كىر- گۈزۈشمۇ جۇڭگو خەلقىنىڭ ئەڭ مەقسانى ھوقۇقى ۋە ۋەزىپىسى، تامامەن جۇڭگونىڭ ئىچكى ئىشى. ئەمما ئامېرىكا تەجاۋۇزچـ لىرى ئوزىنىڭ تەجاۋۇزچىلىق دائىرىسىنى تەيۋەندىن جىڭمەن، مازۇ ئارالالىرىغىچە كېڭەيتىش ئۈچۈن يۇزسىزلەرچە باھانە ئىزدەپ جۇڭگو خەلقىنىڭ ئىگىلىك ھوقۇقىنى يوقاتا چىقارماقچى بولۇۋاتىدۇ. داللىس ئوزىنىڭ بايانىدا تەيۋەن، جىڭمەن ۋە مازۇ ئارالالىرى «ئەزەلدىن تارتىپ» جۇڭگونىڭ ئىدارىسى ئاستىدا «بولمىغان» دەپ بىلجىرىدى، شۇنىڭدەك مەملىكىتىمىزنىڭ بۇ ئارالالارنى ئازات قىلىش يولىدىكى ھەرقانـ داق ھەرىكەتلىرىنىڭ ھەممىسىنى «دۇنيا تەرتىپىنىڭ ئاساسى بولغان پوتسىپنى، يەنى ھەرقانداق بىر مەملىكەت قۇراللىق كۈچ بىلەن يېگى يەرلەرنى ئىگىلەپ ئالماسلىغى لازىم دېگەن پرىنـ سىپنى قوپاللىق بىلەن بۇزۇش بولىدۇ» دېدى. داللىس بىلەن ئېيزىنخاۋئېر بۇيەردىمۇ ئامېرىكا تەجاۋۇزچىلىرىنىڭ ئوتتۇرا شەرقتە ئوخشاشلا رەسۋاسى چىقىقان باھانىلىرىنى ئىشلىتىپ كوز بويۇمچىلىق قىلماقتا، ئوتتۇرا شەرقتە ئۇلار

لۇئان خەلقىنىڭ شامۇن ھوكۇمىتىنى ئاغدۇرۇپ تاشلاشنى تە-
لەپ قىلغان ھەركىتىنى ئوزلىرىچە تەجاۋۇزچىلىق دەپ بىلجە-
رىدى ، ئىراق خەلقىنىڭ خانلىقنى ئاغدۇرۇپ تاشلىغان ئىنە-
قىلاۋىنىمۇ تەجاۋۇزچىلىق دەپ بىلجىرىدى ، ھازىر ئۇ
جۇڭگو خەلقىنىڭ ئوز زېمىنى ئازات قىلىشىنى ئىبارەت
ھەققانى ھەركىتىنىمۇ «يېڭى يەرلەرنى بېسىپ ئېلىش»
دېمەكتە. پۈتۈن دۇنياغا مەلۇمكى ، ئاق‌ش ھوكۇمىتى ئوتمۇشتە
ئوزى قول قويغان بىر مۇنچە ھوججەتلەردە : تەيۋەن ، پىڭخۇ
ۋە جۇڭگونىڭ باشقا ئاراللىرىنىڭ ھەممىسى جۇڭگونىڭ زېمە-
نى ، ئاق‌ش جۇڭگونىڭ ئىچكى ئىشلىرىغا ئارىلاشماسلىققا كاپا-
لەت بېرىدۇ ، دەپ ئېلان قىلغان ئىدى. 1950 – ژىلى 1 – ئاي-
نىڭ 5 – كۈنى ئاق‌ش پرېزىدېنتى ترۇمەن : «1943 – ژىلى
12 – ئاينىڭ 1 – كۈنى ئېلان قىلىنغان قاھىرە ختاپنامىسىدە
ئاق‌ش پرېزىدېنتى ، ئەنگلىيە باش مىنىستىرى ، جۇڭگو جۇشە-
سى ، ئوزلىرىنىڭ مەخسىدىنى ئېلان قىلىپ : ياپونىيە تەرىپە-
دىن تارتىۋېلىنغان جۇڭگو زېمىنلىرى مەسىلەن ، تەيۋەن جۇڭ-
گوغا قايتۇرۇپ بېرىلىدۇ ، دېگەن. ئاق‌ش 1945 – ژىلى 1 –
ئاينىڭ 26 – كۈنى پوتسدام ئاخباراتىغا قول قويغان دولەت.
پوتسدام ئاخباراتىدا : قاھىرە ختاپنامىسىنىڭ ماددىلىرى
ئىجرا قىلىنىشى لازىم ، دېيىلگەن. ياپونىيە تەسلىم بولغان چاغ-
دىمۇ مۇشۇ ختاپنامىنىڭ بەلگىلىرىنى قوبۇل قىلغان...ئوتە-

كەن 4 ژىلدىن بېرى ئاق‌ش ۋە باشقا ئىتتىپاقداش مەملىكەت‌لەر جۇڭگونىڭ بۇ ئارالدا ئىگىلىك ھوقۇقىنى ژورگۇزۇشىنى ئىقرار قىلغان؛ ئاق‌ش تەيۋەنىنى ياكى جۇڭگونىڭ باشقا زېمىنلىرىنى تارتىۋېلىش قارا نىيىتىدە بولغىنى يوق.....ئاق‌ش رشۇنىڭدەك بۇ يەرنىڭ ھازىرقى ۋەزىيىتىگە قۇراللىق قىسىملارنى ئىشلىتىپ ئارىلىشىش نىيىتىدىمۇ ئەمەس، ئاق‌ش ھوكۇمىتى ئاق‌ش‌نى جۇڭگونىڭ ئىچكى ماجىرالىرىغا تارتىپ ئېلىپ كىرىدىغان ھەر قانداق يولدا مېڭىش نىيىتىدىمۇ ئەمەس» دەپ ئېلان قىلغان ئىدى. بېتەرا ئاق‌ش ھوكۇمىتى تەيۋەن، جىڭمېن ۋە مازۇ ئارالىرىنىڭ جۇڭگونىڭ زېمىنى ئىكەنلىگىنى، بۇلار جۇڭگونىڭ ھېچقانداق بېگى زېمىنى ئەمەسلىگىنى تەتقىنىلىك رەۋىشتە ئىقرار قىلمىغانمىكەن؟ جۇڭگو خەلقى ئوزۇنىڭ بۇ زېمىنلىرىنى ئازات قىلغانىدا ئۇلارنى چەتئەللىكلەرنىڭ قولىدىن ئازات قىلمايدۇ، بەلكى جۇڭگو خەلقى تەرىپىدىن ئۆزۈل-كېسىل مەغلۇپ قىلىنغان، ئاق‌ش‌نىڭ ھىمايىسى ئاستىدا قېچىپ كەتكەن جىياڭ كەيشى باندىتلىرىنىڭ قالدۇقلىرى ھوكۇمرانلىقىدىن ئازات قىلىدۇ. جۇڭگو خەلقىنىڭ تېخىچە بۇيەرلەرنى ئۆز «ئىدارىسى» ئاستىغا ئالمىغانلىغى ئامېرىكا تەجاۋۇزچىلىرىنىڭ ئاق‌ش ھوكۇمىتى تەرىپىدىن پۈتۈن دۇنياغا ئېلان قىلىنغان بايانات‌لارغا شەرمەندىلەرچە مۇناپىقلىق قىلغانلىغىنىڭ كاساپىتىدىن بولدى. ئەگەر ئاق‌ش ھوكۇمىتى قۇراللىق مۇداخ

كىشىلەر قىلمىغان بولسا ، يالغۇز جېكمەن ، مازۇ ئاراللىرىدا ئۇ-
مەس ، بەلكى تەيۋەن ئارىلى ، پېكىنغۇ تاقىم ئاراللىرىمۇ ئاللى-
قاچان جۇكىنغا خەلق جۇمھۇرىيىتىنىڭ ئىدارىسى ئاستىغا كى-
رىپ بولماسمىدى؟ دالىيىس بىلەن ئېيزىنخاۋ ئۇنىڭ ئامېرىكىنىڭ تەجاۋۇزچىلىق پىلانلىرى ئۈچۈن تاپقان دېللىرى
ھەققىتەن تولىمۇ كۈلكىلىك ۋە تولىمۇ تېتقىسىزلىقدۇر!

دالىيىس «ئاق ش تەيۋەننىڭ قۇراللىق ھۇجۇمىغا ئۈچراشتىن
ئۆزىنى مۇداپىە قىلىشقا يارىدىم بېرىشتە شەرتنامىلىق مەسئۇلىيىتىكە ئىگە ، كونگرېسنىڭ بىرلەشمە قارارى پرېزىدېنتىكە جېكى-
مەن ۋە مازۇغا ئوخشاش مۇناسىۋەتلىك سەپلەرنى مۇداپىە
قىلىش ۋە ساقلاش ئۈچۈن ئاق ش نىڭ قۇراللىق قىسمىلىرىدىن
پايدىلىنىش ھوقۇقىنى بەرگەن» دەيدۇ ، بۇ قانداق شەرتنا-
مىلىق مەسئۇلىيەت؟ ئۇ بولسىمۇ 1954 - ژىلى 12 - ئايىنىڭ 2 -
كۈنى ئاق ش جياڭ كەيشى ۋەتەن ساقلاش گۇرۇھى بىلەن تۈز-
گەن «بىرلىكتە مۇداپىە كورۇش شەرتنامىسى» دەپ ئاتالغان
نەرسىدىن ئىبارەت ، بۇ «شەرتنامە» جۇكگو خەلقى تەرىپىدىن
نەپرەت بىلەن ئىرغىتىپ تاشلانغان ۋە تەن ساقلاش جياڭ كەيشى
ئۆزىنى سېتىش ئۈچۈن يازغان بىر پارچە تىل خەتتىنلا ئىبارەت ، بۇ
«شەرتنامە» ئامېرىكا جاھانگىرلىگىنىڭ جۇكگو زېمىنىنى بېسىۋال-
غانلىغىنىڭ پولاتتەك دېللىلى بولۇپمۇ ھېسابلىنىدۇ . جۇكگو خەلقى
تەرىپىدىن مەغلۇپ قىلىنىپ ، تەيۋەنگە قېچىپ كەتكەن جياڭ -

كه يشى ۋەتەن ساتقۇچ گۇرۇھىنىڭ ھېچقانداق برمەملەكەت بىلەن ھەر قانداق بىر شەرتنامە تۈزۈدىغان ھوقۇقى يوق. شۇنىڭ ئۈچۈن ئاق‌ش بىلەن جياڭ كەيشىنىڭ «برلىكتە مۇداپىە كورۇش شەرتنامىسى» دەپ ئاتالغان نەرسىسى پۈتۈنلەي قانۇنغا مۇخالىپ، كۆچكە ئىگە ئەمەس. ئاق‌ش-نىڭ تەيۋەن ۋە پىكىرى تاقىم ئاراللىرىنى بېسۇۋلىشى ھەم بۇ بۇاستە تەجاۋۇزچىلىغىنى جىڭمن مازۇلارغىچە كېڭەيتىشكە ئۇرۇنۇشى مەملىكىتىمىزنىڭ ئېچكى ئىشلىرىغا ئاربلاشقانلىقى، جۇڭگو زېمىنىنىڭ پۈتۈنلىگى ۋە ئىگىلىك ھوقۇقىغا تەجاۋۇز قىلغانلىقتىن ئىبارەت قانۇنسىز ھەركەتدۇر. برلەشكەن دولەتلەر تەشكىلاتىنىڭ نىزامنامىسىدا ھېچقانداق بىر مەملىكەت زېمىنىنىڭ پۈتۈنلىگى ۋە سىياسىي مۇستەقىللىغىغا تەجاۋۇز قىلىنمايدۇ دەپ بەلگىلەنگەن، ئاق‌ش‌نىڭ تەجاۋۇزچىلىق ھەركىتى برلەشكەن دولەتلەر تەشكىلاتى نىزامنامىسىغا ۋە بار-لىق خەلقارا قانۇنلارنىڭ بەلگىلىرىگە پۈتۈنلەي مۇخالىپ كېلىدۇ، ئاق‌ش كونگرېسى ماقۇللىغان قارارغا كەلسەك، كىم ئاق‌ش كونگرېسىغا برلەشكەن دولەتلەر تەشكىلاتىنىڭ نىزامنامىسىغا ۋە خەلقارا قانۇنلارنىڭ بەلگىلىمىسىگە مۇخالىپلىق قىلىپ، چەت مەملىكەتلەرنىڭ ئېچكى ئىشلىرىغا ئاربلىشىدىغان مۇنداق قارارلارنى چىقىرىش ھوقۇقىنى بېرىپتۇ؟ پۈتۈن دۇنيا ئاق‌ش-نىڭ برشتاتىمىدى؟ پرېزىدېنتقا ئاق‌ش‌نىڭ قۇراللىق كۈچلىرى-

دەن پايدىلىنىپ بىزنىڭ جىڭمن، مازۇلارنى ئازات قىلىشىمىزغا توسالغۇلۇق قىلىش ھوقۇقىنى بەرگەن مۇنداق قارار دەپ ئاتالغان نەرسىنىڭ ئەگەر قانداقتۇ بىر ئەھمىيىتى بارد ىيىلسە- كەن، ئۇ پەقەت ئاقىش نىڭ جۇڭگونىڭ ئىچكى ئىشلىرىغا قۇ- رالسىز مۇداخىلە قىلغانلىقى ۋە ئۇرۇش تەھدىدى سالغانلىغە- دەن ئىبارەت جىنايىي ھەرىكىتىنى يەنە بىر قېتىم ئىسپاتلاش ئەھمىيىتىگىلا ئىگە. ھېچقانداق بىر مەملىكەت خەلقىمۇ ئاقىش كونىگرېسى قارار چىقىرىپتۇ دەپ ئوز زىممىسىنى ئاقىش- نىڭ بېسىۋېلىشىغا ھەرگىز ئىقرار قىلمايدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن ئاقىش بىلەن جياڭ كەيشى گۇرۇھى تۈزگەن ھەر قانداق «شەرتنامە» دەپ ئاتالغان نەرسىلەر ۋە ئاقىش كونگرېسى تەرە- پىدىن ماقۇللانغان بۇ ھەقتىكى ھەر قانداق قارارلار جۇڭگو خەلقى ۋە پۈتۈن دۇنيا خەلقى ئالدىدا، بىرلەشكەن دولەتلەر تەشكىلاتىنىڭ نىزامنامىسى ۋە خەلقارا قانۇنلارنىڭ بەلگىلىمە- لىرى ئالدىدا، ھەقىقەت ۋە ھەققانىيەت ئالدىدا پۈتۈنلەي قانۇنغا مۇخالىپدۇر، كۈچكە ئىگە ئەمەسدۇر.

تەيۋەن بوغۇزى رايونىدىكى ھازىرقى كەسكىن ۋەزىيەت- نىڭ مەنبەسى ئامېرىكا جاھانگىرلىگىنىڭ تەجاۋۈزچىلىق سىيا- سىتى ۋە ئۇرۇش سىياسىتىدۇر. جۇڭگو خەلقى ئوزىنىڭ چوڭ قۇرۇغلۇغىنى ئازات قىلىشىدىن كېيىن، جياڭ كەيشى ۋەتەن سانقۇچ گۇرۇھى ئوزىنىڭ خوجايىنى بولغان ئاقىش نىڭ قول-

لاپ ـ قۇۋۇقە تىلىشى ۋە قۇتقۇرتىشى ئاستىدا چوڭ قۇرۇغلۇقىمىزنى ئۈچىل رەۋىشتە پاراكەندە قىلىپ كەلدى، بۇنى ھېچ توختاتقىنى يوق. جياڭكەيشى باندىتلىرى جىڭمن ۋە مازۇنى يېسىپ يېتىپ، شامىن ۋە فۇجۇنىڭ بىخەتەرلىگىگە بۇاستە تەھدىت سالماقتا. بۇ ئىككى پورتنىڭ چەت بىلەن بولۇدىغان دېڭىز ترانسپورتى ئۈلارنىڭ ھوجۇملىرىغا ئۇچرىماقتا. ئاقشىنىڭ تەيۇەن بوغۇزى رايونىدا ناھايىتى زور ئۇرۇش كېمىلىرى ئەتىرىدى ۋە ئايروپىلانلارنى توپلاپ ئۇرۇش تەھدىدى سالغانلىقى نېتىجىسىدە، بۇ رايوندا ئۇزلۇكسىز كەسكىن ۋەزئىيەت داۋام قىلىپ كەلمەكتە. ئاقش ئوتتۇرا شەرقتە تاجاۋۇزچىلىق ئۇرۇشى قوزغىغاندىن كېيىن، جياڭكەيشى گۇرۇھى ئاقشىنىڭ قوللاپ ـ قۇۋۇقە تىلىشى ئاستىدا جىڭمن ۋە مازۇغا ئوخشاش دېڭىز بويىدىكى ئازاللاردىن ئوزنىڭ پاراكەندىچىلىك ھەركەتلىرىنى كۈچەيتتى، شۇنىڭدەك «پۇرسەتتىن پايدىلىنىپ چوڭ قۇرۇغلۇقتا قايتارما ھوجۇم قىلىش ھازىرلىغىنى تېزلەشتۈرۈمىز» دەپ ۋايسىماقتا. جۇڭگو خەلق ئازاتلىق ئەرمىيىسى جىڭمندىكى باندىت جياڭكەيشى ئەسكەرلىرىنىڭ قاتتىق ئەدەپنى بېرىشتىن بىر ئايدىن كوپرەك ۋاخىت ئىلگىرى جياڭ كەيشى گۇرۇھى ئەفىتسەر ۋە ئەسكەرلىرىنىڭ دەم ئېلىشىنى ئەمەلدىن قالدۇرۇپ، پائال رەۋىشتە ئۇرۇشقا تەييارلاندى. جياڭ كەيشى گۇرۇھىنىڭ ئايروپلانلىرى چوڭ قۇرۇغلۇقتا قىلىۋاتقان پاراكەندىچى

لىنگىنى كۆچەيتتى، ئۇنىڭ ئۇرۇش كېمىلىرى دېڭىز بويىدىكى رايونلاردا قىلىۋاتقان ھەرىكەتلىرىنى جىددىيلەشتۈردى. مانا شۇ سەۋەپلىك جۇڭگو خەلق ئازاتلىق ئەرمىيىسى دېڭىز بويىدىكى ئارالالارنى بېسىپ يانقان جىياڭ كەيشى ھەربىي قىسىملىرىغا ئېغىر زەربە بەردى. بۇ پۈتۈنلەي جۇڭگو ھوكۈمىتىنىڭ ئىچكى ئىشلىرى دائىرىسىغا كىرىدىغان بىر ئىش. ئەمما ئامېرىكا تەجاۋۈزچىلىرى ئوتتۇرا شەرقتە قىلغان تەجاۋۈزچىلىق ھەرىكىتى پۈتۈن دۇنيانىڭ ئېيىپلىشىغا ئۇچرىغاندىن كېيىن، پۈتۈن دۇنيا خەلقىنىڭ نەزىرىنى باشقا ياققا بۇراپ، لۇئاندىن ئەسكىرىنى ئېلىپ چىقىپ كېتىشنى كەينىگە سوزۇش ئۈچۈن تەيۋەن بوغۇزى رايونىغا قۇرالللىق كۈچلىرىنى كوپلەپ توپلاپ، جۇڭگو خەلقىنى ئوچۇقتىن - ئوچۇق ھەربىي ئېغۇارگەرچىلىك قىلدى ۋە ئۇرۇش تەھدىدى سالدى، شۇنىڭدەك تەيۋەن رايونىدا ئېلىپ بېرىۋاتقان تەجاۋۈزچىلىقىنىڭ دائىرىسىنى جىكمن، مازۇغا ئوخشاش دېڭىز بويى ئارالىرىمىزغا كېڭەيتىمەكچى بولىدى. ئاقىش نىڭ بۇنداق ھەرىكىتى جۇڭگونىڭ 600 مىليون خەلقىنى قىلىنغان ئېغىر ئېغۇاگەرچىلىكىدۇر. شۇنىڭدەك دۇنيا تىنچلىقىغا سېلىنغان ئېغىر تەھدىتىدۇر.

ئەمما ئامېرىكا تەجاۋۈزچىلىرى شۇنى ئېسىدە تۇتۇشى لازىمكى، جۇڭگو خەلقىنىڭ ئوز زېمىنى تەيۋەن ۋە پىڭخۇ تاقىم ئارىلىنى ئازات قىلىش ئىرادىسى ھېچ تەۋرىمەيدۇ. ئاقىش-

نىڭ ھەر قانداق تۈرۈش ئېغۇاگەرچىلىگى جۇڭگو خەلقىنى قورقۇتالمايدۇ. ئەكسىچە، بۇ 600 مىليون خەلقنىڭ يەنمۇ قاتتىق غەزىپىنى قوزغايدۇ. 1946 - يىلى ئامېرىكا جاھانگىر-لىگى جياڭ كەيشى ۋەتەن ساتقۇچ گۇرۇھىنى قوللاپ - قۇۋۋەتلەپ، ئۇمۇمىي يۈزلۈك ئىچكى تۈرۈش قوزغاپ، تۈرۈشنى جۇڭگو خەلقىنىڭ بېشىغا زورلاپ تاڭغان چاغدا، جۇڭگو خەلقى ھېچبىر قورقۇنچ قالمىغان ئىدى، بەلكى جۇڭگو كومموئىنىستىك پارتىيىسىنىڭ رەھبەرلىكىدە غەيرەت بىلەن قوزغىلىپ تۈرۈش قىلىپ، يۇقۇرلەي ئامېرىكىچە قۇراللار بىلەن قۇراللانغان جياڭ كەيشى بانديتلىرىنىڭ 4 مىللىون كىشىلىك مۇتتەپىق ئەسكىرىنى يوقۇتۇپ، جياڭ كەيشى ۋەتەن ساتقۇچ گۇرۇھىنى تۈنۈگۈن خوجايىنى بولغان ئامېرىكا جاھانگىرلىگى بىلەن بىرلىكتە بىراقلا دېگۈدەك ئارقىسىغا قوغلىۋەتكەن ئىدى. 1950 - يىلى كۈز ۋاختىدا ئاق ئىش بىرلەشكەن دولەتلەر تەشكىلاتىنىڭ زور كۆك بايرىقىنى كوتۇرۇپ، 16 مەملىكەتنىڭ ئەسكەرلىرىنى ئوپلاپ، جۇڭگو خەلقىنىڭ ئاگاھلاندۇرۇشلىرىغا قارىماي چاۋشەندە 38-پاراللىلدىن ئوتۇپ، مەملىكىتىمىزنىڭ چېگرىسىغا قاراپ يېسىپ كېلىشى، نۇرغۇنلىغان ئايروپىلانلارنى ئۈچەتىپ مەملىكىتىمىزنىڭ شەرقىي - شىمال ھاۋا تەۋەسىگە تەجاۋۈز قىلىپ كىرىپ، بومبىغا ۋە ئوققا تۇتۇشى ھەم ياۋجياڭ دەرياسىنىڭ قىرغىغا يېتىپ كېلىشى - مانا مۇشۇ فاكتىلار داللىسىنىڭ بايانىدا ئېيتىلغانلىقتۇر.

ئەكسىچە، ھەرگىز جۇڭگونىڭ چاۋشەندە قۇراللىق كۈچ بىلەن «زىمىنگە بولغان قارانىيەتى»نى ئەمەلگە ئاشۇرغانلىقى ئەمەس، بەلكى نەق ئامېرىكا تەجاۋۇزچىلىرىنىڭ ئوزى قۇراللىق كۈچ بىلەن يالغۇز چاۋشەندىلا ئەمەس، بەلكى جۇڭگودىمۇ ئوزىنىڭ «زىمىنگە بولغان قارانىيەتى» نى ئەمەلگە ئاشۇرۇشقا ئۇرۇنغانلىقىدۇر. ماناشۇنداق بىر چاغدا، يەنى ئامېرىكا جاھانگىرلىگى ئۇرۇشنى زورمۇ-زور بزنىڭ بېشىمزغا تاڭغاندا، خەلقىمىز جۇڭگو خەلق پىدائىي قوشۇننى ئېۋەتىپ، چاۋشەن خەلقى بىلەن بىرلىكتە ئامېرىكا تەجاۋۇزچىلىرىنىڭ ئاۋال چاۋشەننى بېسۋېلىش، ئاندىن كېيىن جۇڭگونى بويسۇندۇرۇشتىن ئىبارەت غالجىرانە پلاننىنى تارمار كەلتۈرگەن ئىدى. ئەجابا دالىلسقا ئوخشاش نەسلەر جۇڭگو خەلقىنىڭ ئامېرىكا تەجاۋۇزچىلىرىغا بەرگەن ساۋاقلىرىنى تېخى يېتەرلىك ئەمەس دەپ بىلۋاتامدۇ؟ جۇڭگو خەلقى تېچلىقنى سويسىمۇ، ئەگەر ئۇنۇتقاق ئامېرىكا جاھانگىرلىگى مەملىكىتىمىزنىڭ ئىچكى ئىشلىرىغا چوقۇم ئارىلاشماقچى بولسا، جۇڭگو خەلقى بىلەن چوقۇم كۈچ سىنىشىپ باقماقچى بولسا، جۇڭگو خەلقى زىيارەتكە زىيارەت بىلەن جاۋاپ بېرىشنى بىلمەيدۇ ئەمەس، خەلقىمىز چوقۇم غەيرەت بىلەن قوزغۇلۇپ ئوزىنىڭ ھىمايە قىلىپ تەجاۋۇزچىلارنى قەتئىي، ئۈزۈل-كېسىل، پۈتۈنلەي، پاپ-پاكىزە يوقۇتۇپ تاشلايدۇ.

ئاقىش مەملىكىتىمىزنىڭ تەيۋەن رايونىدا كەسكىن ۋەزئى-

نیەت پەیدا قىلىپ شەرقتە تۇرۇش بۇلۇتلىرىنى مەيدانغا كەلـ
تۈردى. بۇنىڭ بىلەن پۈتۈن دۇنيا خەلقى ئالدىدا ئامېرىكا
جاھانگىرلىگىنىڭ قەبىھ ئەپتى - بەشىرەسىنى يەنە بىر قېتىم كۆر-
سەتتى. جۇڭگو خەلقىنىڭ ھەقانى كۈرىشى ھەرقايسى مەملـ
كەت خەلقلىرىنىڭ كۈچلۈك قوللاپ - قۇۋۋەتـلەشـلىرىگە ئىگە
بولدى. سوۋېت ئىتتىپاقى «پراۋدا» گېزىتىنىڭ ئەتراپچىسى
مۇنداق دەپ كورسۈتۈدۇ: «جۇڭخۇا خەلق جۇمھۇرىيىتى بىلەن
قېرىنداشلارچە دوستلۇق ۋە ئوز - ئارا ياردەم مۇناسىۋىتىدە
بولغان سوۋېت خەلقى ئوزىنىڭ قېرىنداشى بولغان جۇڭگو خەلـ
قىغە بارلىق ئۈسۈللار بىلەن يارەم قىلىپ، يۇزى قېلىن،
نامۇسسىز، ئويلىماي ھەركەت قىلىدىغان تەۋەككۇلچىلەر - ئۇرۇش
ئىغۋاگەرچىلىرىنى چەكلىيەلەيدۇ».

ۋېتنام، چاۋشەن، مونغۇلىيە، چىخوسلاۋاكىيە، ئالبانىيە،
بۇلغارىيە، پولشا، رۇمىنىيە، ۋېنگرىيە، دېموكراتىك گېرمانىيە
گېزىتلىرىمۇ ئىلگىرى - ئاخىر بولۇپ ئەنزار ئېلان قىلىپ
ئامېرىكا جاھانگىرلىگىنىڭ تەۋەننى بېسىۋالغانلىغىنى ۋە خەلق
جۇڭگوسىغا ئېغىۋاگەرچىلىك قىلغانلىغىنى قاتتىق ئېيىپلىدى،
جۇڭگو خەلقىنىڭ ئامېرىكا تەجاۋۇزچىلىرىغا قارشى كۈرىشىنى
قوللاپ - قۇۋۋەتلىدى.

بىرلەشكەن ئەرەپ رېسپۇبلىكىسىنىڭ پرېزىدېنتى جامال ئابـ
دۇل ناسىر: «جۇڭگو خەلقى ئوز ئارزۇلىرىنى ئەمەلگە ئاشۇرۇۋاتقان

ۆه ئوزلرىنىڭ پۈتۈن زىمىنىنى ساقلاۋاتقان بىرچاغدا، جاھانـ گىرلارنىڭ ھەربىي مۇداخلىسى يۈزبەردى. ھەقىقىي مۇداخلە تەيۋەنىنىڭ بېسىم ئېلىنغانلىقىدۇر» دېدى.

قاھىرىنىڭ «كەچكى گېزىتى» : «جۇڭگونى قوللاپ ـ قۇۋـ ۋەتلىگەنلىك بىزنىڭ ئوز ئىشىمىزنى قوللاپ ـ قوۋۋەتلىگەنلىك بولۇدۇ، شۇنىڭدەك بۇ تېچلىق كۈچلىرىنىڭ ئۇرۇش كۈچلىرى ئۈستىدىن غەلبە قازىنىشىنى، خەلق كۈچلىرىنىڭ جاھانگىرـ لىك كۈچلىرى ئۈستىدىن غەلبە قازىنىشىنى قوللاپ ـ قۇۋۋەتـ لىگەنلىك بولۇدۇ» دەپ يازدى. ھىندىستان ـ جۇڭگو دوستلۇق جەمئىيىتىنىڭ رەئىسى سىندىلارمۇ : «ئامېرىكا جاھانگىرلىگى خەۋپىنىڭ قىل ئۈستىدە تورغانلىقىنىڭ بىشارىتىنى چۈشەنسۇن، ئۇھىندىستان، بارلىق ئەرەپ مەملىكەتلىرى، سوۋېت ئىتتىپاقى ۋە سوتسىيالىستىك مەملىكەتلەر، ھەقىقەت ۋە ئادالەتنىڭ ھەمـ مىسى جۇڭگو تەرەپتە ئىكەنلىگىنى بىلسۇن» دېدى.

ئۇزۇن ئىنقىلاۋىي كۈرەشلەردە چېنىقـقان جۇڭـگو خەلقى قورقۇپ قالمايدۇ ۋە ئالدانمايدۇ. جۇڭـگو خەلقى بارلىق مۇـ ۋاپىـق ئۈسۇلـلارنى قوللۇنۇپ ، مۇۋاپىق بىر ۋاختـتا ئوز زىمىنىنى ئازات قىلـشقا پۈتۈنلەي ھوقۇقلۇق ، بۇنىڭغا ھېچـ قانداق چەت مەملىكەتنىڭ مۇداخلە قىلىشىغا رۇخسەت يوق. ئامېرىكا جاھانگىرلىگى تەيۋەن بوغۇزىـدا ئەسـكەر توپـلاپ، جۇڭگو خەلقىنە نسبىتەن ئېغىر ئۇرۇش ئېغۇاگەرچىلىگى قىلـ

ۋاتقان بىرۋاختىتا جۇڭگو خەلقى دەرھال سەپەرۋەرلىككە كىرىپ ئامېرىكا تەجاۋۇزچىلىرىنىڭ ھەرقانداق ئېغىر ئاقىۋەتلىرىنى كۆتۈرۈشكە تارمار كەلتۈرۈش ئۈچۈن ئادەتتىكىچە كۆرۈشۈشى لازىم!

سوۋېت ئىتتىپاقى باشچىلىقىدىكى سوتسىيالىستىك لاگېر، ئاسىيا-ئافرىكا رايونلىرىدىكى تېچلىقنى ھىمايە قىلىشقا ۋە تەجاۋۇزچىلىققا قارشى تۇرۇشقا تولىمۇ ئەگىشىپ كەلگەن ھەم پۈتۈن دۇنيادىكى بارلىق تەجاۋۇزچىلىققا قارشى تېچلىق پەرۋەر خەلقلەرنىڭ ھەممىسى بىز بىلەن بىللە. ئامېرىكا جاھانگىرلىگىنىڭ ئېغىر ئاقىۋەتلىگەن جۇڭگو خەلقىنىڭ ۋە پۈتۈن دۇنيا خەلقلىرىنىڭ بىرلىكتە بەرگەن زەربىسى ئاستىدا يەنە بىر نوۋەت ئۇزۇل-كېسىل مەغلۇپ بولسۇن!

(1958-يىل 9-ئاينىڭ 7-كۈنى)

ئامېرىكا جاھانگىرلىگى تەيۋەن بوغۇزى رايونىدا كەسكىن ۋەزئىيەت تۇغدۇرماقتا

خۇزىرۇك

ئامېرىكا جاھانگىرلىگى ئوتتۇرا شەرقتە قىلغان تەجاۋۇزچىلىق سۇيىقەستى مەغلۇپ بولغاندىن كېيىن، يەنە چىشلىرىنى ھىڭگايتىپ تەيۋەن بوغۇزى رايونىدا كەسكىن ۋەزئىيەت پەيدا قىلىپ، نۇرغۇنلىغان ئۇرۇش كېمىلىرى ۋە ئايروپىلانلارنى يوتكەپ تەيۋەن بوغۇزى رايونىدا ھەركەت قىلدۇاتقان 7 - ئۇرۇش كېمىلىرى ئەترەتىنى كۈچەيتمەكتە، ئاقىش تەيۋەن بوغۇزى رايونىنى ئۆزىنىڭ تەجاۋۇزچىلىغىنىڭ دائىرىسىنى كېڭەيتىدىغانلىقىنى ئوچۇقتىن - ئوچۇق پەش قىلىپ، جۇڭگو خەلقىنى نىسبەتەن ھەربىي ئېغۇاگەرچىلىك قىلماقتا ۋە ئۇرۇش تەھدىدى سالماقتا. ئامېرىكا جاھانگىرلىگىنىڭ بۇ ھەربىي ئېغۇاگەرچىلىگى تەسادىپىي ئەمەس. ئىككىنچى دۇنيا ئۇرۇشىدىن كېيىن ئامېرىكا جاھانگىرلىگى گېرمانىيە، ياپونىيە، ئىتالىيە فاشىستلىرىنىڭ ئورنىنى ئىگەللەپ، دۇنيادىكى بارلىق ئەكسىيەتچى كۈچلەرنى

ئوز ئەترابىغا توپلاپ، ھەممىلا جايدا ھەربىي بازىلار قۇردى، ھەممىلا جايغا تەجاۋۇز قىلدى، باشقا مەملىكەتلەرنىڭ ئېچكى ئىشلىرىغا ئارىلاشتى، شۇنداق قىلىپ ئامېرىكا جاھانگىرلىگى پۈتۈن دۇنيادىكى ئەكسىيەتچى كۈچلەرنىڭ مەركىزىگە ئايلاندى، دۇنيا تېنچلىغىنىڭ ۋە ھەر مىللەت خەلقلىرىنىڭ ئەڭ قاباھەتلىك دۇشمىنىگە ئايلاندى.

ئاق ش نىڭ ھوكۇمران گۇرۇھى ئەزەلدىن تارتىپلا جۇڭگو خەلقىغە دۇشمەنلىك بىلەن قاراپ كەلمەكتە. ئۇلار ئىككىنچى دۇنيا ئۇرۇشىدىن كېيىن، بىر تەرەپتىن، جۇڭگوغا تەجاۋۇز قىلدى ۋە ئۇنى بۇلاپ - تالىدى، يەنە بىر تەرەپتىن، جىياڭ كەيشى گۇرۇھى ئېلىپ بېرىۋاتقان خەلقە قارشى ئېچكى ئۇرۇشقا ھەربىي ۋە ئىختىسادىي ياردەم قىلىپ كەلدى. جۇڭگو-نىڭ خەلق ئىنقىلاۋى غالىبىيەت قازانغان ۋە جۇڭخۇا خەلق جۇمھۇرىيىتى قۇرۇلغاندىن كېيىن، ئاق ش ھوكۇمىتى دەسلەپكى چاغلاردىن تارتىپلا دۇشمەنلىك پوزىتسىيىسىنى تۇتتى ۋە دۇشمەنلىك سىياسىتىنى قوللاندى. 1950 - ژىلى 6 - ئايدا ئامېرىكا جاھانگىرلىگى چاۋشەنگە تەجاۋۇز قىلىش ئۇرۇشىنى قوزغاپ، شۇنىڭ بىلەن بىللە مەملىكىتىمىزنىڭ زىمىنى تەيۋەننى بېسىۋېلىپ، مەملىكىتىمىزنىڭ بىخەتەرلىگىنى ئېغىر خەۋپ ئاستىدا قالدۇردى. شۇنىڭ بىلەن بىللە ئامېرىكا جاھانگىرلىگى جاسۇسلارنى ئېۋەتىپ مەملىكىتىمىزدە ئاغدۇرمىچىلىق ھەرىكەت-

لىرىنىڭ ئېلىپ باردى، يەنە مەملىكىتىمىزگە قارىتا قامال ۋە چىكىۋۇش (ئېمبارگو) قىلىش سىياسىتىنى ژۇرگۈزدى، شۇنىڭ دەك خەلقارا ئىشلاردا كۆچىنىڭ بىرىچە مەملىكىتىمىزنى چەتكە قاقتى، مەملىكىتىمىزنىڭ بىرلەشكەن دولەتلەر تەشكىلاتىدىكى قانۇنغا مۇۋاپىق ئورنىنى ئۇچىغا چىققان يولسىزلىق بىلەن تارتىۋالدى. يېقىنقى ژىللاردىن بېرى ئامېرىكا جاھانگىرلىگى يەنە «ئىككى جۇڭگو» سۇيقەستىگە كىرىشىپ، مەملىكىتىمىزنىڭ زىمنىنى بولغان تەيۋەننى مەڭگۈگە زورلۇق بىلەن بېسىپ ئېلىشقا ئۇرۇنماقتا.

ئامېرىكا جاھانگىرلىگى نىمىشكە مەملىكىتىمىزنىڭ زىمنىنى تەيۋەننى مەڭگۈگە بېسىۋېلىشقا ئۇرۇنۇدۇ؟ بىز پەقەت گېزىتلەرنى ۋاراقلاپ، ئامېرىكا جاھانگىرلىرىنىڭ سوزلىرىگە بىرقاراپ باقساقلا بۇ مەسىلىگە ئاسان جاۋاپ تاپالايمىز. 1950 - ژىلى 8- ئاينىڭ 28 - كۈنى ماكارتۇرا ئوزىنىڭ ئاق‌شىنىڭ چەت مەملىكەتلەردە ئۇرۇشۇۋاتقان ئەسكەرلىرى جەمئىيىتىنىڭ ژىغىندا سوزلىگەن سوزىدە ئىقرار قىلىشچە، ئاق‌ش تەيۋەننى ئاق‌ش‌نىڭ ئۇلۇق ئوكيان ئالدىنقى سېپىدىكى «باش كىندىگى»، «چوكمەيدىغان خاڭكۇكۇمۇجەنى» دەپ تونارمىش. ئاق‌ش ئوزىنىڭ «ھەربىي ھاۋا ئەسكەرلىرى ياردەمى بىلەن ژىلادىۋوستوكتىن تارتىپ تا سىنگاپورغا قەدەر بولغان ئاسىيانىڭ ھەر بىر دېڭىز پورتىنى ئوز نازارىتى ئاستىداتۇتۇش» ئۇچۇن تەيۋەننى ئوز قول ئاستىداتۇتۇشى

كېرەكمىش، 1953 ـ يىلى 7 ـ ئاينىڭ 18 ـ كۈنى ئاقشىنىڭ «تەيۋەندە تۇرۇشلۇق ھەربىي ياردەم مەسلىھەتچىلىرى ئومىنىڭ ياشلىغى» دەپ ئاتالغان يىغىن: «تەيۋەن ناھايىتى زور ستراتېگىيە ئەھمىيىتىگە ئىگە»، «گومىندائ ئەسكەرلىرى ئاقشى مۇداپىئە سىنىقىدىن بىر قىسىم مۇلكى» دېگەن. 1953 ـ يىلى 6 ـ ئاينىڭ 30 كۈنى ئاقشى كېڭەش پالاتاسىنىڭ ئەزاسى سمىدد: «چاۋشەن، تەيۋەن ۋە ھىندىچىنى ئاقشىنىڭ..... ناھايىتى مۇھىم 3 ئايماق پۈنكتى» دېگەن. 1953 ـ يىلى 3 ـ ئاينىڭ 5 ـ كۈنى ئاقشى ئاۋام پالاتاسىنىڭ ئەزاسى جۇيدد جېيانىڭ كەيىنى ۋەتەن ساتقۇچ گومىنداڭ «غەيرىتىگە ئىلھام بېرىش» كېرەك، ئۇلارنىڭ جۇڭخۇا خەلق جۇمھۇرىيىتىنى «ئىچىدىن ئاغدۇرۇشقا» ياردەم بېرىش كېرەك دېگەن. مانا مۇشۇلاردىن كۆرگىلى بولىدىكى، ئامېرىكا جاھانگىرلىگىنىڭ مەملىكىتىمىزنىڭ زىمنى تەيۋەننى بېسىۋېلىشتىن مەخسەدى يالغۇز مەملىكىتىمىز زىمنىنىڭ ۋە ئىگىلىك ھوقۇقىنىڭ پۈتۈنلىگىنى قوراللىق كۈچ بىلەن بۇزۇشقا تۇرۇنۇپ، مەملىكىتىمىزنىڭ تەيۋەننى ئازات قىلىشقا توسقۇنلۇق قىلغانلىغى بولۇپلا قالماستىن، شۇنىڭدەك تەيۋەننى ئوزىنىڭ مەملىكىتىمىزگە قورالىق ھۇجۇم قىلىش ۋە ئاسىياغا تەجاۋۇز قىلىشتا تايىنىدىغان ھەربىي بازىسىغا ئايلاندۇرۇشىدۇر. روشەنكى، ئامېرىكا جاھانگىرلىگىنىڭ مەملىكىتىمىزنىڭ زىمنى تەيۋەننى بېسىۋېلىشى يالغۇز مەملىكىتىمىزنىڭ

ئىگىلىك ھوقۇقى ۋە زىمىنىمىزنىڭ پۈتۈنلىگىگە قىلىنغان تەھدىت قوپال تەجاۋۈزلا بولۇپ قالماي ، شۇنىڭ بىلەن بىللە، ئاسىيا ۋە دۇنيا تىنچلىغىغا سېلىنغان ئېغىر تەھدىتتۇر.

1950 ـ يىلى ـ 11 ـ ئاينىڭ 28 ـ كۈنى يولداش ئۇشۇچۇەن بىرلەشكەن دولەتلەر تەشكىلاتىنىڭ 5 ـ نوۋەتلىك زور ژىغىنىنىڭ يىغىنىدا كېڭىشى مەجلىسىدە ئاق‌شىنىڭ تەيۋەنىگە قۇرالمىق تەجاۋۈز قىلغانلىغى ئۈستىدە شىكايەت قىلىپ سوزلىگەن نۇتقىدا: «ئاق‌ش ھوكۇمىتىنىڭ مەملىكىتىمىزنىڭ زىمىنى تەيۋەنگە قۇرالمىق تەجاۋۈز قىلغانلىغى ئوز ئالدىغا يالغۇز بىر ئىش ئەمەس ، بۇ ئاق‌ش ھوكۇمىتىنىڭ چاۋشەن ، ۋېتنام ، فىلىپپىن ، ياپونىيىگە ئوخشاش ئاسىيا مەملىكەتلىرى ۋە خەلقلىرىگە قىلغان ۋاتقان تەجاۋۈزى ، ھوكۇمرانلىغى ۋە قوراللۇقا چۈشۈرۈش ھەرىكىتىنى كۈچەيتىش يولدىكى ئۈمۈمىي پلاننىڭ بىر تەركىۋىي قىسمى. بۇ ، ئامېرىكا جاھانگىرلىگىنىڭ ئاسىيا ئىشلىرىغا قىلغان ۋاتقان مۇداخىلىسىنىڭ يەنە بىر قەدەم رېۋاجلانغانلىغى»دەپ كورسەتكەن ئىدى. فاكتلار بۇ باھانىڭ تامامەن توغرىلىغىنى ئىسپاتلىدى.

ئامېرىكا تەجاۋۈزچىلىرى گۇرۇھى جۇكگوغا تەيۋەن ، چاۋشەن ، ھىندىچىنىدىن ئىبارەت 3 سەپتىن قۇرالمىق مۇداخىلە قىلىش ۋە ئۇرۇش تەھدىدى سېلىشقا داۋاملىق ئۇرۇنۇپ كەلگەن ئىدى. جۇكگو ، چاۋشەن ، ۋېتنام ۋە بارلىق تىنچلىقپەر-

ئۆمر دولەت ۋە خەلقلەرنىڭ ھارمانى ـ تالمائى قىلغان كۈرەشلىرى
يېتىلىشىدىلا چاۋشەن ئۇرۇشى توختىدى ۋە ھىندىچىنىدىكى
تېچلىقنى تىكلەش ئىشى ئەمەلگە ئاشمىدى. ھېچ شەك ـ شۈبھە
يوقكى، چاۋشەندە ئۇرۇشنىڭ توختۇتۇلۇشى بىلەن ھىندىچىنىدا
ئۇرۇشنىڭ توختۇتۇلۇشى ۋە تېچلىقنىڭ تىكلىنىشى پۈتۈنلەي تېچلىق
كۈچلىرىنىڭ غەلىبىسىدۇر، ئۇرۇش كۈچلىرىنىڭ مەغلۇبىيىتى
دۇر، بۇ ھال خەلقارا كەسكىن ۋەزىيەتنىڭ پەيدىن ـ پەي
يومشۇشىغا سەۋەپ بولدى. ئامېرىكا جاھانگىرلىگى ئۆز مەغلۇ ـ
بىيىتىگە تەن بەرمەي، يېڭى كەسكىن ۋەزىيەت پەيدا قىلىش
ئۈچۈن، 1954 ـ يىلى جەنۇبىي كېچىشمىسىدىن كېيىن ئۈزۈن ئوت ـ
مەيلا 8 دولەتنى ئۆز يېنىغا تارتىپ مانىلادا «شەرقىي ـ جەنۇبىي
ئاسىيا كوللېكتىۋ مۇداپىە شەرتنامىسى»نى تۈزدى، شۇنىڭ
بىلەن بىللە، تەيۋەنگە قېچىپ كەتكەن جياڭكەيشى ۋەتەن
سائقۇچ گۇرۇھىغا بېرىۋاتقان مەدەت ۋە ياردەمنى كۈچەيتىپ،
مەملىكىتىمىزگە قىلىۋاتقان قۇرالىق مۇداخىلىسىنى كېڭەيتـ
مەكچى بولدى.

جياڭكەيشى ۋەتەن سائقۇچ گۇرۇھى ئامېرىكا جاھانگىرلـ
گىنىڭ كورسەتمىسى ۋە ياردىمى ئاستىدا تەيۋەنىدىكى قېرىنـ
داشلىرىمىزنى ناھايىتى دەھشەتلىك ئېكسپلۇئاتاتسىيە قىلىپ،
ئەكسىيەتچى ھەربىي كۈچلىرىنى رەتكە سېلىپ، مەملىكىتىمىزـ
نىڭ قۇرۇغلۇقىغا قارشى ئۇزلۇكسىز پاراكەندىچىلىك سېلىش

هەرگەتلىرىنى ئېلىپ باردى، «چوڭ قۇرۇغلۇقتا قايتارما ھۇجۇمغا ئوتۇمىز» دەپ دائىم ۋايساپ كەلدى، شۇنىڭدەك دۇنيا ئۇرۇشىنى قوزغاش غەرىزىدە بولدى. شۇنى چۈشۈنۈش قىيىن ئەمەسكى، جياڭكەيشى ۋەتەن ساتقۇچ گۇرۇھى يالغۇز جۇڭگو خەلقىنىڭ ئۇمۇمىي دۇشمىنى بولۇپلا قالماي، بەلكى ئاسىيا ۋە دۇنيادىكى بارلىق تېنچلىقپەرۋەر خەلقلەرنىڭمۇ ئۇمۇمىي دۇشمىنىدۇر.

ئاق شىنىڭ 7 - ئۇرۇش كېمىلىرى ئەترىدى تەيۋەن بوغۇزىنى ئىشغال قىلىپ تۇرماقتا. ئاق ش ھوكۇمىتى ئاق شىنىڭ 7 - ئۇرۇش كېمىلىرى ئەترىدىدىن پايدىلىنىپ جۇڭگو خەلقىنىڭ تەيۋەنىنى ئازات قىلىشقا توسالغۇ بولۇدىغانلىغىنى داۋاملىق پەش قىلىپ كەلمەكتە. ئامېرىكا جاھانگىرلىگى جياڭكەيشى ۋەتەن ساتقۇچ گۇرۇھى بىلەن «بىرلىكتە بىخەتەرلىكنى ساقلاشنىڭ ئىككى تەرەپلىمىلىك شەرتنامىسى» دېگەن نەرسىنى تۈزدى. شۇنىڭ بىلەن بىللە ئامېرىكا تەجاۋۇزچىلىرى گۇرۇھى ياپونىيە ئەكسىيەتچى كۈچلىرى، جەنۇبىي چاۋشەندىكى لىسىنمان گۇرۇھى ۋە جياڭكەيشى ۋەتەن ساتقۇچ گۇرۇھىنى بىرلەشتۈرۈپ «شەرقىي - شىمالىي ئاسىيا مۇداپىە ئىتتىپاقى» دېگەن نەرسىنى تەشكىللەشكە ۋە بۇ ئىتتىپاقنى «شەرقىي - جەنۇبىي ئاسىيا مۇداپىە گۇرۇھى» بىلەن باغلاشقا ئۇرۇنۇپ كەلدى. ئاق ش تەجاۋۇزچىلىرى گۇرۇھىنىڭ مانا بۇ بىر قاتار سۈيقەستلىك

ھەرکەتلىرى يالغۇز جۇڭخۇا خەلق جۇمھۇرىيتىنىڭلا قارشىلىغان بولۇپ قالماستىن، بەلكى ئاسىيا خەلقى ۋە دۇنيا تېچلىغىقلىنىغان ئەلگە رچىلىكدۇر.

تەيۋەن قېيىمدىن تارتىپ جۇڭگو زېمىنىنىڭ بىر قىسمى. 1895 ـ يىلى تەيۋەننى ياپون جاھانگىرلىگى بېسىۋالغان. ئەمما ئىككىنچى دۇنيا ئۇرۇشى ۋاقتىدا ئېلان قىلىنغان «قاھىرە خىتاپنامىسى»دا تەيۋەننى جۇڭگوغا قايتۇرۇپ بېرىش بەلگىلەنگەن، ياپونىيە تەسلىم بولغاندىن كېيىن، جۇڭگوغا قايتۇرۇپ بېرىلگەن. بۇ فاكتنى ئاق ش ھوكۇمىتىمۇ ئىنكار قىلالمايدۇ. ئاق ش ئىنك شۇ چاغدىكى دولەت ئىشلار كاتىۋى ئېچىسۇن تەرىپىدىن ئېلان قىلىنغان ئاق تاشلىق كىتاپتا (1949 ـ يىلى 8 ـ ئايدا) مۇنداق دېيىلگەن: 1943 ـ يىلى 12 ـ ئاينىڭ 1 ـ كۈنىدىكى «قاھىرە خىتاپنامىسى»غا ئاساسەن تەيۋەن جۇڭگوغا قايتۇرۇپ بېرىلىشى لازىم. 1950 ـ يىلى 1 ـ ئاينىڭ 5 ـ كۈنى ئاق ش پرېزىدېنتى تروممىنمۇ: «..... ئوتتەن 4 يىلدىن بېرى ئاق ش ۋە باشقا ئىتتىپاقداش مەملىكەتلەر جۇڭگونىڭ تەيۋەنده ئىگىلىك ھوقۇقىنى ژۇرگۇزۇشىنى ئىقرار قىلىپ كەلدى، ئاق ش تەيۋەننى ياكى جۇڭگونىڭ باشقا زېمىنلىرىنى تارتىۋېلىش قارا نىيىتىده بولغىنى يوق. ھازىر ئاق ش تەيۋەنده ئالاھىده ھوقۇققا ياكى ئىمتىيازغا ئىگە بولۇش ياكى ھەربىي بازا قۇرۇش نىيىتىده ئەمەس. ئاق ش ئۇنىڭدەك بۇ يەرنىڭ ھازىرقى ۋەزىيىتىگە

قۇرالنىڭ قىسمىلارنى ئىشلىتىپ ئارىلىشىش نىيىتىدىمۇ ئەمەس، ئاق‌ش ھوكۇمىتى ئاق‌ش‌نى جۇڭگونىڭ ئىچكى ئالاش - تارتىش‌لىرىغا تارتىپ ئېلىپ كىرىدىغان ھەر قانداق يولدا مېڭىش نىيىتىدىمۇ ئەمەس» دەپ ئېلان قىلغان. خۇددى شۇكۇنى ئېچىسۇن تروممېننىڭ بايانىتىنى ئىزاھلاپ: «جۇڭگولۇقلار تەيۋەنگە ھوكۇمرانلىق قىلىۋاتقىنى 4 ژىل بولدى، ئاق‌ش ۋە باشقا ھەرقانداق ئىتتىپاقداش مەملىكەت بۇ ھوقۇق ۋە ئىگىلىلىۋېلىش توغرىسىدا ھېچقانداق گۇمانىنىمۇ ئوتتۇرىغا قويمىدى. تەيۋەن جۇڭگونىڭ بىر ئولكىسى قىلىنغان چاغدىمۇ ھېچقانداق بىر ئادەم بۇ ھەقتە قانۇنىي جەھەتتە بۇ ئىشقا كاشىلا بولۇدىغان شۇبھىسىنى ئوتتۇرىغا قويمىدى. بۇ ئىش ھەر خىل شەرتناملارغا مۇۋاپىق دەپ تېپىلدى» دېگەن ئىدى. ئاق‌ش ھوكۇمىتىنىڭ بايانىتىلىرىدىن تەيۋەننىڭ جۇڭگوغا قايتۇرۇپ بېرىلگەنلىگىنى، شۇنىڭدەك بۇ يەر جۇڭگو زېمىنىنىڭ بىرقىسمىغا ئايلانغانلىغىنى ئىسپاتلاش مۇمكىن.

جۇئىنلەي زۇڭلى مۇنداق دەپ كورسۇتۇدۇ: «جۇڭگو ۋە ئاق‌ش‌نىڭ تەيۋەن بوغۇزى رايونىدىكى خەلقارا تالاش - تارتىش‌لىرى بىلەن جۇڭگو خەلقىنىڭ ئوز زېمىنىنى ئازات قىلىشتىن ئىبارەت بولغان ئىچكى مەسىلىسى خاراكتېرى بىر - بىرىگە پۈتۈنلەي ئوخشىمايدىغان ئىككى ئىشدۇر». (1958 - ژىلى 9 - ئاينىڭ 6 - كۈنى جۇزۇڭلىنىڭ تەيۋەن بوغۇزى رايونىنىڭ ۋەز-

ئىمىتى ھەقىقىدىكى بايانات). بىز خاراكتېرى بىر - بىرىگە ئوخشىمايدىغان بۇ ئىككى مەسىلىنىڭ ئارىلاشتۇرۇلۇۋېتىلىشىگە يول قويمايمىز. ئەلۋەتتە، مەملىكىتىمىزنىڭ تېچلىقىنى قوۋۇۋەتلەيدىغان تاشقى سىياسىتىگە ئاساسەن بىز بارلىق خەلقلارا تالاش - تارتىشلارنى تېچ سوھبەت ئۇسۇلى بىلەن ھەل قىلىشنى ئەزەلدىن تەشەببۇس قىلىپ كەلدۇق. «ئاق ش جۇڭگونىڭ زىمنى تەۋەلىكىنى ۋە پىڭخۇ تاقىم ئارالىرىنى قوراللىق كۈچ بىلەن بېسىپ ئېلىپ، خەلقارا مۇناسىۋەتلەردىكى ئەڭ تۆۋەن نىزاھەت شەمۇ قوپاللىق بىلەن بۇزغانلىغىغا قارىماي جۇڭگو ھۆكۈمىتى يەنە ئاق ش ھۆكۈمىتى بىلەن باش قوشۇپ سوھبەت ئوتكۈزۈشنى تەشەببۇس قىلىپ، تەيۋەن رايونىدىكى كەسكىن ۋەزىيەتنى پەسەيتىش ۋە تۈگۈتۈش ئۈچۈن تىرىشىپ كەلدى» (شۇ بايانات).

1955 - ژىلدىن 1958 - ژىلغىچە بولغان ئارىلىقتا جەنۇبىدە ئوتكۈزۈلگەن جۇڭگو - ئامېرىكا ئەلچى دەرىجىلىك ۋەكىللەر سوھبىتىدە شۇ نەرسە تولۇق ئىسپاتلاندىكى، جۇڭگو تەرەپ كېلىشىملەرگە رىايە قىلىپ كەلدى، ئۇنىڭ پوزىتسىيىسى ئادىل بولدى؛ ئاق ش بولسا تامامەن يولسىزلىق قىلىپ، قوللىدىن كېلىشىچە ئىشىنى كەينىگە تارتىپ، ۋەدىلىرىگە ۋاپاسىزلىق قىلىپ كېلىشىملەرنى بۇزدى، نېتىجىدە سوھبەتنىڭ ئوزىنمۇ ئاق ش تەرىپىدىن توختۇتۇپ قويۇلدى. جەنۇبىي سوھبىتى ۋاخىت

تىدا خۇددى جۇزۇكلى كورسۇتۇپ ئوتكەندەك : «جۇڭگو تەرەپ ھەر ئىككى تەرەپنىڭ ئىگىلىك ھوقۇقى ۋە زىممىسىنىڭ پۈتۈن لىگىگە ھورمەت قىلىش ۋە بىر - بىرىنىڭ ئىچكى ئىشلىرىغا ئارىلاشماسلىق ھەققىدە بايانات ئېلان قىلىپ ، جۇڭگو بىلەن ئاق ش دولەتلىرىنىڭ تەيۋەن رايونىدىكى تالاش - تارتىشلىرىنى تەھدىد ۋە قۇرال كۈچى ئىشلەتمەستىن تېچ سوھبەت ئارقىلىق ھەل قىلىش توغرىسىدا بىر قانچە قېتىم تەكلىپ بەرگەن ئىدى» . ئاق ش مۇنداق بايانات ئېلان قىلىشنى رەت قىلىش بىلەنلا قالماي ، بەلكى جۇڭگو - ئاق ش دولەتلىرى تەيۋەن مەسىلىسىنى قۇرال كۈچى بىلەن ھەل قىلماسلىق «مەجبۇرىيىتى» نى ئۆز ئۈستىگە ئېلىشنى تەلەپ قىلدى. شۇنىڭ بىلەن بىللە ئاق ش نىڭ تەيۋەندىن ئۆزىنىڭ بارلىق قۇراللىق كۈچلىرىنى ئېلىپ چىقىشى ھەققىدە كاپالەت بېرىشكە ئۇنمىدى ، بۇ بىزنىڭ ئاق ش نىڭ تەيۋەندىكى ئورنىنى قانۇنىي ئورۇن دەپ ئىقرار قىلىشىمىزنى تەلەپ قىلغانلىغى بىلەن ئوخشاش گەپ . بىز بۇنىڭغا ھەرگىز رازى بولمايمىز ، ئەلۋەتتە.

بۇ يەردە يەنە ئىككى ئىشنى ئاجرىتىۋېلىشقا توغرى كېلىدۇ: بىز خەلقارا ۋەزئىيەتتىكى كەسكىنلىكنى يومشۇتۇشنى خالايمىز ، بۇ بىر ئىش؛ ئەمما بىز ئاق ش نىڭ تەھدىدىنى قوبۇل قىلمايمىز ، ئاق ش نىڭ تەيۋەننى بېسىۋېلىشىنى ۋە تەيۋەننى ھمايە قىلىشنى ئىقرار قىلمايمىز ، بۇ يەنە بىر ئىش . ئەگەر ئاق ش تەيۋەننى

بىسۇبلىش بىلەن بىزگە تەھدىد سالىدىغان بولسا ، جۇڭگو خەلقى ھەرگىز قورقۇپ قالمايدۇ! ئاق ش تەجاۋۇزچىلىرى ئوزلىرىنىڭ تەجاۋۇزى ۋە ئېغۋاگەرچىلىگى كاساپىتى بىلەن يۇز بەرگەن ھەر قانداق ئاقىۋەتلەرگە جاۋاپكار بولۇشى لازىم.

ماۋجۇشى ئاللىقاچان كورسۇتۇپ ئوتكەن ، جاھانگىرلار ۋە دۇنياديكى بارلىق ئەكسىيەتچىلەرنىڭ مەنتىقى ئەزەلدىن تار- تىپلا : توپۇلاڭچىلىق قىلىش ـــ مەغلۇپ بولۇش ، يەنە توپۇلاڭچىلىق قىلىش ، يەنە مەغلۇپ بولۇش ، ئەڭ ئاخىرىدا ھالاك بولۇشتىن ئىبارەت. ئامېرىكا جاھانگىرلىگىنىڭ جۇڭگو خەلقىغە ۋە جۇڭگ خۇا خەلق جۇمھۇرىيىتىگە قوللانغان دۇشمەنلىك پوزىتسىيىسى ۋە دۇشمەنلىك سىياسىتى ئۇستى- ئۇستىگە پەشۋا يېدى ۋە مەغلۇپ بولدى ، بۇ ھەرگىز تەسادىپىي ھادىسە ئەمەس ، بۇ خەلقىمىزنىڭ جۇڭگو كومۇنىستىك پارتىيىسىنىڭ رەھبەرلىگىدە قەتئىي كۇرەش ئېلىپ بارغانلىغىنىڭ نېتىجىسى ، شۇنىڭدەك ئىنسانىيەت جەمئىيىتى تارىخىي تەرەققىياتىنىڭ مۇقەررەر نېتىجىسى. ئەلۋەتتە ، ئاق ش تەجاۋۇزچىلىرى گۇرۇھى ئوز مەغلۇبىيىتىگە تەن بەرمەيدۇ. يېقىندا ئاق ش تەجاۋۇزچىلىرى مەملىكىتىمىزنىڭ زىمنى بولغان تەيۋەن رايونىغا داۋاملىق رەۋىشتە ئەسكەر ئېۋەتىپ ، مەملىكىتىمىزنىڭ جىڭمن ، مازۇ- لارنى ئازات قىلىش يولىدىكى توغرى ھەربىي ھەرىكەتلىرىنى توسۇشقا ئۇرۇنۇۋاتىدۇ. ئاق ش نىڭ دولەت ئىشلار كاتىۋى

دالىلىس تەجاۋۇزچىلىق خاراكتېرىدا پۈتۈنلەي يولسىز بايانات ئېلان قىلدى، شۇنىڭدەك مەملىكىتىمىزگە قىلىۋاتقان تەجاۋۇزچىلىق دائىرىسىنى كېڭەيتىپ، مەملىكىتىمىزنىڭ جىنىڭ من، مازۇغا ئوخشاش ئىچكى دېڭىز ئارالدىنى ئاق‌شۇنىڭ بۇاستە ھەربىي نازارىتى ئاستىدا تۈتۈدىغانلىغىنى ئوچۇق‌تىن - ئوچۇق ئېلان قىلدى. ئاق‌ش ئۇرۇش خۇمارلىرى ھەتتا ئاتوم قۇرالدىنى ئىشلىتىشتىنمۇ تارتىنماستىن تەجاۋۇزنى كېڭەيتىمىز ۋە ئۇرۇش تەھدىدى ژۇرگۈزۈمىز دەپ بىلجىراپ، جۇڭگو خەلقىغە تەھدىد سالدى، مەملىكىتىمىزنىڭ ئىچكى ئىشلىرىغا ئارىلاشتى، بىزنىڭ تەيۋەننى ئازات قىلىشىمىزغا، جىنىڭمن، مازۇلارنى ئازات قىلىشىمىزغا مۇداخىلە قىلدى. خەۋەرلەرگە قارىغاندا، ئاق‌ش ئوز مەملىكىتىدىن ۋە ئوتتۇرا دېڭىزدىن نۇرغۇنلىغان ئۇرۇش كېمىلىرى ۋە ئايروپلانلارنى يوتكەپ، تەيۋەن بوغۇزى رايونىدا ھەركەت قىلىۋاتقان 7 - ئۇرۇش كېمىلىرى ئەترىدىنى كۈچەيتكەن. ھازىرقى كۈنگە كەلگەنچە، 7 - ئۇرۇش كېمىلىرى ئەترىدى قارىمىغىدىكى كېمىلەر 7 خاككۈمۈجەن، 3 چارلىغۇچى پاراخود ۋە 40 قوغلىۋغۇچى پاراخودقا يەتكەن. ئاق‌ش نىڭ 46 - جىسىمكچى ھەر-بىي ھاۋا ئەترىدى، دېڭىز ئەرمىيىسىنىڭ قۇرۇغلۇقتا ئۇرۇش قىلغۇچى بولۇنچى ھاۋا ئەترىدى ۋە باشقا بىرنەچچە تۈركۈم ئايروپلانلىرى تەيۋەن ۋە فىلىپپىنگە كەلتۈرۈلگەن. ئاق‌ش

دېگىز ئەرمىيىسىنىڭ قۇرۇغلۇقتا ئۇرۇش قىلغۇچى ئەسكەرلىرى دىن 3800 كىشىلىك بولىنىچى تۇركۈمى تەيۋەنىنىڭ جەنۇپ تەرىپىدە قۇرۇغلۇقتا چىققان، باشقا ھەربىي قىسىملىرىمۇ داۋاملىق يېتىپ كەلمەكتە. تەيۋەنگە تەجاۋۇزقىلغان ئاقش ئەسكەرلىرىنىڭ سىلكىۋۇسى يەنە مانېۋىر قىلىش دېگەن باھانە بىلەن توپچى پاراخودلار ۋە توپ ئوتى ۋاستىسى بىلەن مەمىلىكىتىمىزنىڭ دېگىز بويىدىكى ئارالدىرىنى ۋە جىگىن ئارالدىرىنى مۇھاسىرىگە ئالدىنقالقىدىرىنى ئوچۇقتىن-ئوچۇق ئېلان قىلدى. ئامېرىكا جاھانگىرلىگىنىڭ مۇنداق تەجاۋۇزچىلىق جىنايىي ھەرىكەتلىرى جۇڭگو خەلقىنى قىلىنغان غالجىرانە ئىغۋاگەرچىلىكىدۇر، شۇنىڭدەك ژىراق شەرق ۋە دۇنيا تىنچلىغىغا ئېغىر تەھدىد سېلىشتۇر.

ئامېرىكا جاھانگىرلىگىنىڭ تەيۋەن بوغۇزى رايونىدىكى ئىغۋاگەرچىلىگى ئوز ئالدىغا يالغۇز بىر ئىش ئەمەس. ئۇ دۇنيا خەلقىنىڭ ئىپىلاشدۇرغا قارىمای ئوچۇقتىن-ئوچۇق ئەسكەر ئېۋەتىپ لۇئانغا بېسىپ كىرگەندىن كېيىن، جياڭ كەيشى ۋەتەن ساتقۇچ گۇرۇھىنىڭ ئوزلىرى ئىگىلەپ يانقان جىگىن، مازۇ ئارالدىرىدىن بىزنىڭ دېگىز بويىدىكى رايونلىرىمىزغا قىلغان ئىغۋاگەرچىلىگىنى كۈچەيتىشىدىن پايدىلىنىپ ژىراق شەرقتە كەسكىن ۋەزئىيەت پەيدا قىلدى. بولۇپمۇ ئامېرىكا جاھانگىرلىگى ئوتتۇرا شەرقتە تەجاۋۇزچىلىغىنى

كېگەيتىش سۈيىقەستى مەغلۇبىيەتكە ئۇچراپ، پۈتۈن دۇنيا خەلقى ئاق‌ش نىك تەجاۋۇزچى ئەسكەرلىرىنى لۇاندىن ئېلىپ چىقىپ كېتىشنى تەلەپ قىلغاندا ئاق‌ش تەجاۋۇزچىلىرى خەلقنىڭ نەزىرىنى باشقا ياقتا بۇراپ تاشلاپ، ئەسكەرىنى ئېلىپ چىقىپ كېتىشنى كەينىگە سوزۇش ئۈچۈن ژىراق شەرق رايونىدا تەجاۋۇزچىلىق ھەركىتىنى كۈچەيتتى، بۇ چاغدا ئۇنىڭ قوللاپ ـ قۇۋۋەتلىشى ئاستىدىكى جياڭ كەيشى ۋەتەن ساتقۇچ گۇرۇھىنىڭ ئىغۋاگەرچىلىگى يەنمە غالجىرلىشىشقا باشلىدى. ھەممىگە مەلۇم، ئاق‌ش ئوتتۇرا شەرقتە تەجاۋۇز قىلىش ئۈ‌ـ رۇشىنى قوزغىغاندىن كېيىن، جياڭ كەيشى ۋەتەن ساتقۇچ گۇرۇھى ئاق‌ش نىڭ قوللاپ ـ قۇۋۋەتلىشى ئاستىدا جىڭمن، مازۇغا ئوخشاش دېڭىز بويىدىكى ئارالالارنى پاراكەندە قىلىش ھەركەتلىرىنى كۈچەيتتى، شۇنىڭدەك «پۇرسەتتىن پايدىلىنىپ چوڭ قۇرۇغلۇقتا قايتارما ھۇجۇمغا ئوتۇش تەييارلىغىنى تېزلەشـ تۈرۇمىز» دەپ قايتا ـ قايتا ۋايسىدى. جۇڭگو خەلق ئازاتلىق ئەرمىيىسى جىڭمندىكى باندىت جياڭ كەيشى ئەسكەرلىرىگە قاتتىق پەشۋا بېرىشتىن بىر ئايدىن كۆپرەك ئىلگىرى جياڭ كەيشى گۇرۇھىنىڭ ئايروپىلانلىرى چوڭ قۇرۇغلۇقتا بولغان پاراكەندىچىلىكلىرىنى كۈچەيتتى، ئۇنىڭ ئۇرۇش كېمىلىرى دېڭىز بويلىرىغا قاراتقان ھەركەتلىرىنى جىددىيلەشتۈردى. شۇنىڭ ئۈچۈن جۇڭگو خەلق ئازاتلىق ئەرمىيىسى دېڭىز بويـ

دىكى ئارالارغا جايلىشىۋالغان جىياڭ كەيشى باندىتلىرىغا قاخشاتقۇچ زەربە بەردى. جۇكگو خەلق ئازاتلىق ئەرمىيىسىنىڭ مۇندىق ھەركەتلىرى تامامەن زورۇر ۋە پۈتۈتلەي توغرا ھەركەتدۇر، بۇ جۇكگونىڭ ساپ ئىچكى ئىشىدۇر. داللىسقا ئوخشاش نەسلەرنىڭ جۇكگو خەلق ئازاتلىق ئەرمىيىسىنىڭ ئوز زىمىنىنى ئازات قىلىشتىن ئىبارەت ھەققانىي ھەركىتىنى «يېڭى يەرلەرنى قولغا كەلتۈرۈش» دەۋاغانلىغى مۇشۇ يول بىلەن جامائەتچىلىكنى قايمۇقتۇرۇش ۋە خەلقىنى ئالداشقا ئۇرۇنۇشتىن باشقا نەرسە ئەمەس، بۇنىمە دېگەن ئەخمىقلىق ۋە نومۇسسىزلىق!

جۇئىنلەي زۇكلىنىڭ تەيۋەن بوغۇزىدىكى ۋەزىيەت ھەققىدە چىقارغان باياناتى پۈتۈن مەملىكەت خەلقىنىڭ ئارزۇسىغا ۋەكىللىك قىلىدۇ، بىزنىڭ ۋە تىنىمسىزنىڭ زىمىنىنىڭ پۈتۈنلىگىنى قوغداش ئىرادىمىز ھەرگىز تەۋرىمەيدۇ، ھېچقانداق ئۇرۇش ئىغۋاگەرچىلىگى ۋە ئاتوم نەيزەكلىرى جۇكگو خەلقىنى قورقۇتالمايدۇ. تەيۋەن ۋە پىكخۇ تاقىم ئارالىرى قېدىمدىن تارتىپ جۇكگونىڭ زىمىنى، جىكمەن ۋە مازۇغا ئوخشاش دېڭىز بويىدىكى ئاراللار بولۇپمۇ جۇكگو قۇرۇغلۇقىنىڭ ئىچكى دېڭىزلىرىدىكى ئاراللار. جۇكگو خەلقى بارلىق مۇڭاپىق ئۇسۇللارنى قوللىنىپ، مۇڭاپىق بىر ۋاختىتا ئوز زىمىنىنى ئازات قىلىشقا ھەقلىق، بۇ جۇكگونىڭ ئىچكى ئىشى، بۇنىڭغا ھېچقانداق چەت مەملىكەتنىڭ مۇداخىلە قىلىشىغا رۇخسەت

قىلىنمايدۇ. بىز بولۇپمۇ جەڭمن ۋە مازۇغا ئوخشاش چوڭ قۇ-
رۇغلۇقمىزنىڭ ئىچكى دېڭىزلىرىدىكى ئارالالرنىڭ جۇڭگو-
نىڭ ئەشەددى دۇشمەنلىرى تەرىپىدىن ئىگىلەپ ئېلىنىپ
چوڭ قۇرۇغلۇقمىزغا بۇاستە تەھدىد سېلىشىغا سەۋىر قىلىپ
تۇرالمايمىز. ئامېرىكا جاھانگىرلىگى ئەگەر جۇڭگو ھوكۇمىتى-
نىڭ ۋە جۇڭگو خەلقىنىڭ تەكرار - تەكرار ئاگاھلاندۇرۇش-
لىرىغا ھەم پۈتۈن دۇنيا خەلقىنىڭ تېچلىق ئارزۇسىغا ئېتىۋار
قىلماي، تەۋەككۈلچىلىك بىلەن تەجاۋۈزچىلىق ئۇرۇشىنى قوز-
غايدىغان بولسا، غالىبىيەت چوقۇم جۇڭگو خەلقىنىڭ بولۇدۇ،
ئامېرىكا جاھانگىرلىگى چوقۇم ھالاكەتلىك پەشۋا يەيدۇ.

كوپ چىلىك ئەسلەپ كۆرۈشى مۇمكىن، ئىككىنچى دۇنيا
ئۇرۇشى تاماملىنىپ ئۇزۇن ئوتمەيلا ئامېرىكا جاھانگىرلىگى
جياڭ كەيشى باندىتلىرىغا ياردەم قىلىپ، ئۇمۇمىي يۇزلۈك ئىچ-
كى ئۇرۇش قوزغاپ، جۇڭگونى ئاقىش نىڭ مۇستەملىكىسىگە
ئايلاندۇرۇشقا ئۇرۇندى، ئۇچاغدا ئامېرىكا جاھانگىرلىگى
ئوزىنى ئاتوم قۇرالىغا ۋە ئۇستۇنلىكىگە ئىگە دەپ بىلىپ،
چىشلىرىنى ھىگىزىتىپ، كۆرەكلەپ دۇنياغا سىغمايكەتكەن ئىدى،
ئۇچاغدا جۇڭگو خەلق ئازاتلىق ئەرمىيىسى پەقەت مىلىتسىلا ئىگە
ئىدى ۋە تېرىق بىلەنلا تۇرمۇش كۆچۈرەتتى. ئەمما جۇڭگو خەلقى
جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسىنىڭ رەھبەرلىگىدە ئامېرىكا جا-
ھانگىرلىگىنىڭ جۇڭگو خەلقىنى قوللۇقتا چۈشۈرۈشكە ئۇرۇنۇش

پلانىنى ئۈزۈل - كېسىل تارمار قىلىپ جياڭ كەيشى باندىت-لىرىنىڭ پۈتۈنلەي ئامېرىكىچە قۇرالىلار بىلەن قۇرالىنىغان نەچچە مىليونلىغان مۇنتىزم ئەرمىيىسىنى يوقۇتۇپ، جياڭ كەيشى باندىتلىرىنى خوجايىنى ئامېرىكا جاھانگىرلىگى بىلەن بىرلىكتە بىراقلا دېگۈدەك ئارقىسىغا ئىرغىتىپ تاشلىدى.

ئامېرىكا جاھانگىرلىگى جۇڭگو قۇرۇغلىقىدا ئوزۇنىڭ مەغلۇپ بولغانلىقىغا تەن بەرمىدى. جۇڭخۇا خەلق جۇمھۇرىيىتى قۇرۇلۇپ ئۈزۈن ئوتمەستىنلا ئاقىش چاۋشەنگە تەجاۋۈز قىلىش ئۈرۈشىنى قوزغىدى، جۇڭگو خەلقى ئامېرىكا جاھانگىرلىگىگە قارشى تۇرۇپ چاۋشەنگە ياردەم بېرىشتىن ئىبارەت داغ - دۇغۇلۇق ھەركەتىنى قانات يايدۇرۇۋاتىتى، چاۋشەن ئۈرۈش مەيدانىدا جۇڭگو خەلق پىدائىي قوشۇنلىرى بىلەن چاۋشەن خەلق ئەرمىيىسى بىرلىكتە ئامېرىكا جاھانگىرلىگى بىلەن غەلىبىلىك رەۋىشتە كۈچ سىنىشىپ، ئامېرىكا جاھانگىرلىگىنى ئۈنىڭ تارىخىدا بىرىنچى قېتىم مەغلۇبىيەتكە ئۇچراتتى.

جۇڭگو خەلقى ۋە بىزنىڭ ياش دولىتىمىز دۇنيادىكى ئەڭ مۇدھىش ئامېرىكا جاھانگىرلىگىگە قارشى بىر مۇنچە كۈرەشلەرنى قىلىپ، بۇ كۈرەشلەردە ئۈستى - ئۈستىگە غالىبىيەت قازاندى، بۇ ئامېرىكا جاھانگىرلىگىنىڭ پەقەت بىر قەغەز يولۋاس ئىكەنلىگىنى، ھېچقانداق قورقۇنۇشلۇق ئەمەسلىگىنى، ئۈنى پۈتۈنلەي مەغلۇپ قىلغىلى بولىدىغانلىغىنى تولۇق ئىسپاتلايدۇ.

هازىرقى دەۋردىكى خەلقارا ۋەزئىيەتنىڭ خۇسۇسىيىتى شۇنىڭدىن ئىبارەتكى، شەرق شامبلى غەرپ شامىلىنى بېسىپ كەتتى، بۇگۈنكى كۈندە جۇڭخۇا خەلق جۇمھۇرىيىتى مىسلى كۆرۈلمىگەن دەرىجىدە كۈچەيدى، بىز هازىر ھەر قانداق تەجاۋۈزچىلارنى يوقۇتۇدىغان يەنمۇ زور كۈچكە ئىگىمىز.

ئامېرىكا جاھانگىرلىگىنىڭ تەيۋەن بوغۇزى رايونىدا قوزغىغان ھەربىي ئىغۋاگەرچىلىگى ۋە ئۇرۇش تەھدىدى جۇڭگو خەلقىنىڭ مىسلى كۆرۈلمىگەن غەزىۋىنى قوزغىدى. بۇ بىر نەچچە كۈندىن بېرى پايتەختتىن تارتىپ چېگرا جايلارغىچە، قۇرۇغلۇقتىن تارتىپ دېڭىزلارغىچە جۇڭگو خەلقىنىڭ غەزەپ ئوتلىرى پەلەككە يېتىپ، دۇشمەنگە بولغان ئىنتىقام ئوتى بىر-دەك كوتۈرۈلدى، جۇڭخۇا خەلقىنىڭ بايانات ئىنى قەتئىي ھىمايە قىلدى، ئالىي دولەت كېڭەشمىسى ۋىغنىنىڭ چاقىرىغا ئاۋاز قوشۇپ، دەرھال ھەركەتكە كېلىپ، ئامېرىكا تەجاۋۈزچىلىرىنىڭ ئىغۋاگەرچىلىگىگە قايتارما زەربە بېرىش ئۈچۈن كۈرەش قىلماقتا.

ئاق شىنىڭ لۇۋانغا قىلغان تەجاۋۈزى ئوتتۇرا شەرق ۋەزىيىتىدە كەسكىنلىك پەيدا قىلدى، هازىر بىزنىڭ خەلقىمىزگە قىلغان ھەربىي ئىغۋاگەرچىلىگى بولسا يەنە ژىراق شەرقتە ئۇرۇش بۇلۇتلىرىنى پەيدا قىلدى، بۇنىڭ بىلەن ئامېرىكا جاھانگىرلىگىنىڭ قاباھەتلىك ئەپتى - بەشىرىسى ئوچۇق ئاشكارە

بولماقتا. ئۇ پۈتۈن دۇنيا خەلقى ئالدىدا بارغانسىرى پېتمەس-رەپ قالماقتا، ئەپەپ خەلقىنىڭ ئامېرىكا تەجاۋۇزچىلىرىغا قارشى كۈرىشىگە ئوخشاش جۇڭگو خەلقىنىڭ ئاق‌ش ھەربىي ئىغۋاگەرچىلىگىگە قارشى تۇرۇپ، ئوز زېمىنىنى ئازات قىلىش ئۈچۈن ئېلىپ بارغان كۈرىشىمۇ ھەققانىدۇر، شۇنىڭ ئۈچۈن ئۇھەر قايسى مەملىكەت خەلقلىرىنىڭ تولۇق قوللاپ-قۇۋۋەتلەشىگە ئىگە بولدى.

سوۋېت ئىتتىپاقى باشچىلىق قىلغان سوتسىالىزم لاگېرىدىكى ھەرقايسى مەملىكەت خەلقلىرى ئامېرىكا جاھانگىرلىگىنىڭ ئۇرۇش ئىغۋاگەرچىلىگىنى بىرئېغىزدىن قاتتىق ئېيىپلاپ، جۇڭگو خەلقىنىڭ ئامېرىكا تەجاۋۇزچىلىرىغا قارشى كۈرىشىنى قەتئىي قوللاپ-قۇۋۋەتلىمەكتە.

سوۋېت خەلقى بارلىق ئۇسۇللار بىلەن جۇڭگو خەلقىغە ياردەم بېرىپ تەجاۋۇزچىلارنى ئۇزۇل-كېسىل مەغلۇپ قىلدە-غانلىغىنى بىلدۈردى. يولداش خرۇشچېۋ، ئاق‌ش‌نى جۇڭگوغا تەجاۋۇز قىلىش سوۋېت ئىتتىپاقىغا تەجاۋۇز قىلىش بولۇدۇ، دەپ خەت يېزىپ ئاگاھلاندۇردى. سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ «پراۋدا» گېزىتى 8-ئاينىڭ 31-كۈنى ئامېرىكا جاھانگىرلىگىنى ئاگاھلاندۇرۇپ، جۇڭگو ھەر قانداق ئىغۋاگەرچىلىككە قەتئىي قايتارما زەربە بېرىدىغان كۈچكە ئىگە، جۇڭگو بىلەن سوۋېت ئىتتىپاقى مۇستەھكەم ئىتتىپاق، جۇڭگوغا تەھدىد سېلىش

سوۋېت ئىتتىپاقىغا تەھدىد سالغانلىق بولۇدۇ، دەپ يازدى. «پراۋدا» گېزىتى 8 ـ ئاينىڭ 31 ـ كۈنى: داۋاملىق رەۋىشتە قاتتىق ئاگاھلاندۇرۇپ، ئۇرۇشقا تەۋەككۇل قىلغۇچىلار ھالاكەتلىك قايتارما زەربىگە ئۇچرايدۇ؛ سوۋېت ئىتتىپاقى جۇڭگو خەلقىغە بارلىق ئۇسۇللار بىلەن ياردەم قىلدۇ، دەپ يازدى. خۇددى شۇكۈنى «ئىزۋېستىيە» گېزىتى مۇنداق دەپ يازدى: ئاقشىنىڭ ھوكۇمران گۇرۇھى شۇنى ئۇنۇتمىسۇنكى، جۇڭخۇا خەلق جۇمھۇرىيىتى يالغۇز ئەمەس، ئۇ قۇدرەتلىك سوتسىالىستىك لاگېرنىڭ بىرقىسمى، جۇڭگو خەلقىنىڭ خوشاللىغى ۋە قايغۇسى بارلىق سوتسىالىستىك مەملىكەتلەر خەلقلىرىنىڭ خوشاللىغى ۋە قايغۇسىدۇر. خۇددى شۇكۈنى «سوۋېت سىكايا روسسىيە» گېزىتى: جاھانگىر قاراقچىلار ئەگەر جۇڭگو خەلقىغە بارمىغى بىلەن چېكىپ قويۇدىغان بولسا، بۇ باسقۇنچىلار يالغۇز قولىدىنلا ئەمەس، بەلكى كاللىسىدىنمۇ ئايرىلىپ قېلىشى مۇمكىن، دەپ يازدى.

ۋېيتنام، چاۋشەن، موڭغۇلىيە، چېخوسلوۋاكىيە، ئالبانىيە، بولغارىيە، پولشا، رۇمىنىيە، ۋېنگرىيە، دېموكراتىك گېرمانىيە گېزىتلىرىمۇ ئىلگىرى ـ ئاخىر ئەنزار ئېلان قىلىپ، ئامېرىكا جاھانگىرلىگىنىڭ تەيۋەننى بېسىپ ئېلىشى ۋە جۇڭگو خەلقىغە نىسبەتەن ئىغۋاگەرچىلىك قىلىشىنى قاتتىق ئېيىپلاپ، جۇڭگو خەلقىنىڭ ئامېرىكا تەجاۋۇزچىلىرىغا قارشى كۈرىشىنى قوللاپ ـ

قوۋۇۋەتلىدى، بارلىق قېرىنداش مەملىكەتلەرنىڭ خەلقلىرى جۈملىدىن خەلق جۇمھۇرىيىتىگە قىلىنغان ئىغۋاگەرچىلىكنى سوتسىيالىزم لاگېرىغا قىلىنغان ئىغۋاگەرچىلىك دەپ تونۇپ، جۈملىدىن قېرىنداشلىرى بىلەن بىرلىكتە ئوزتاق مەيسەتنى قوغدايدىغانلىغىنى ئۈستى - ئۈستىگە بىلدۈرۈشتى.

ئامېرىكا جاھانگىرلىگىنىڭ بۇ قېتىم تەيۋەن بوغۇزى رايونىدا مەملىكىتىمىزگە قارشى ژۇرگۈزگەن ھەربىي تەھدىدى ۋە ئۇرۇش ئىغۋاگەرچىلىگى ئاساسىي - ئاۋارىكا مەملىكەتلىرىدىكى خەلقلەرنىڭ، بولۇپمۇ ئەرەپ خەلقلىرىنىڭ غەزەپلىنىشىنى لاشلىرىنى قوزغىدى.

فاكتلار شۇنى ئىسپاتلىدىكى، پۈتۈن دۇنيادىكى بارلىق تەجاۋۇزچىلىققا قارشى تېچلىقپەرۋەر مەملىكەتلەر ۋە خەلقلەرنىڭ ھەممىسى بىز بىلەن بىللە. ئەگەر جاھانگىرلار ئۇرۇشنى جۇڭگو خەلقىنىڭ يېشىغا زوراپ تاڭدىغان بولسا، خۇددى «رېنمىن رىباۋ» گېزىتىدە كورسۇتۇپ ئوتكەنىدەك: «خەلقىمىز جەزمەن غەيرەت بىلەن قوزغۇلۇپ، ئوزىنى ھمايە قىلىدۇ، تەجاۋۇزچىلارنى قەتئىي، تەلتۈكۈس، تولۇق ۋە پاپ - پاكىزە يوقۇتۇدۇ». جۇڭگو خەلقى جىگمن ۋە مازۇنى چوقۇم ئازات قىلىدۇ. تەيۋەن ۋە پىڭخۇ تاقىم ئاراللرىنى چوقۇم ئازات قىلىدۇ، بۇنى ھېچقانداق كۇچ توسالمايدۇ.

ماۋجۇشى بىزگە مۇنداق دەپ تەلىم بېرىدۇ: «جۇڭگونىڭ

زىمىنى تەيۇەن، لىۋان ۋە ئاق‌ش‌نىڭ چەتئەللەردىكى ھەممە ھەربىي بازىلىرى ئامېرىكا جاھانگىرلىگىنىڭ بوينىغا سېلىنغان سىرتماقتۇر». ماۋجۇشى يەنە مۇنداق دەيدۇ: «ئاق‌ش مونوپو-لىستىك كاپىتال گۇرۇھى ئوزلىرىنىڭ تەجاۋۇزچىلىق سىياستى بىلەن ئۇرۇش سىياستىنى قەتئىي ژۇرگۈزۈۋېرىدىغان بولسا، ئۇنىڭ بىرگۈنى بولمىسا بىرگۈنى پۈتۈن دۇنيا خەلقى تەرىپىدىن دارغا ئېسىلىشى مۇقەررەر. ئاق‌ش نىڭ باشقا جىنايىي ھەمرالىرىمۇ شۇنداق بولۇدۇ» (ئالىي دولەت كېڭەشمىسى ژۇغىندا سوزلىگەن سوزىدىن). تارىخنىڭ تەرەققىياتى ماۋجۇشىنىڭ ئالدىن ـ ئالا ئېيتقان بۇدانا سوزىنى جەزمەن ئىسپاتلايدۇ.

تەيۇەن ۇەپىكخۇ تاقىم ئاراللىرى قېدىمدىن تارتىپ جۇڭگونىڭ زېمىنى

دىڭ مىننەن

تەيۇەن جۇڭگونىڭ بىر ئولىكسى. تەيۇەن تارىخى خەنسۇلار بىلەن قېرىنداش گاۇشەن مىللىتى خەلقىنىڭ تەيۇەننى بىرلىكتە ئېچىش، زۇلۇمغا ۇە تەجاۇۇزچىلىققا بىرلىكتە قارشى كۇرەش قىلىش تارىخىدۇر. بۇ تارىخ جۇڭگو تارىخىنىڭ بىر تەركىۋىي قىسمىدۇر. تەيۇەن قېدىمدىن تارتىپ جۇڭگونىڭ مۇقەددەس زېمىنى، بۇنى مىڭ ژىلدىن ئارتۇق تارىخ ئىسپاتلاپ تۇرۇپتۇ.

تەيۇەننىڭ يەرئاستىدىن تېپىلغان ماتېريالاردىن ئىسپاتلىنىشىچە تەيۇەن بىلەن جۇڭگو قۇرۇغلۇقى ئوتتۇرىسىدىكى مەدەنىي مۇناسىۋەتلەرنىڭ ئىزلىرى يېڭى تاش دەۋرىگە بېرىپ يېتىدۇ. چىڭ، خەن دەۋرلىرىدىن تارتىپلا تەيۇەن ھەقىقىدە رېۋايەتلەر بولغان، تەيۇەننىڭ يازما تارىخىمۇ ئاز دېگەندە 1700 ژىلدىن ئارتۇق مۇددەتكە ئىگە.

مىلادىنىڭ 230 – يىلى ئۇ دولىتىنىڭ ۋيۇنن، جۇگىي دېگەن كىشىلىرى 10 مىڭدىن ئارتۇق ئادەمنى باشلاپ دېڭىز ئارقىلىق تەيۋەنگە بارغان. بۇ خەنسۇ خەلقىنىڭ كەڭ كۆلەمدە تەيۋەنگە بارغانلىقىنىڭ ئەڭ دەسلەپكى بىر قېتىمى، شۇنىڭدەك جۇگىگو خەلقىنىڭ ئىلغار بىلىم بىلەن تەيۋەننى ئېچىشىنىڭ باشلىنىشى. مىلادىي 3 – ئەسىرنىڭ ئوتتۇرىلىرىدا ئۇ دولىتىنىڭ ئادەملىرىدىن شۇنىڭ تەرىپىدىن يېزىلىپ ھازىرغىچە ساقلانغان «لىگ-خەي شۇيتۇجۇ» («دېڭىز بويى ھەقىقىدىكى جۇغراپىيە مەلۇماتلار») دېگەن كىتابنىڭ پارچە – پارچە قالدۇقلىرىدا تەيۋەنىڭ جۇغراپىيە ئورنى، ھاۋا رايى، يەر تۈزۈلۈشى ۋە يەرلىك خەلقىنىڭ تۇرمۇش ئۇرۇپ – ئادەتلىرى ھەققىدە ئەسلىيەتكە ئۇيغۇن كېلىدىغان تەپسىلى ۋە جانلىق خاتىرىلەر بار. بۇخاتىرىلەر تەيۋەنىڭ تەبىئىي شارائىتى ۋە گاۋشەن مىللىتىنىڭ ئىجتىمائىي تەرەققىيات ئەھۋالىغا تولۇق ماس كېلىپ، بىر – بىرىنى ئىسپاتلىشى مۇمكىن، ئەگەر ئۇچاغدا تەيۋەن بىلەن بىر قەدەر چوڭقۇر ئۇچرۇشۇش ۋە ئەتراپلىق بىلىم بوامىغاندا، مۇنداق بولۇشى مۇمكىن ئەمەس ئىدى. مىلادىنىڭ 607 – يىلى پادىشا سۇي ياڭ يۈيچىيۈي (خاس ئاتلىق ئەسكەرلەر ئەمەلدارى) جۇگۇەن دېگەن كىشىنى تەيۋەنگە ئېيۋەتىدۇ، ئىككىنچى يىلى تەيۋەندە تۇرۇشقا مەخسۇس ئەمەلدار ئېيۋەتىپ تەيۋەن بىلەن بولغان سىياسىي ئالاقىنى كۈچەيتىدۇ. ئىختىسادىي جەھەتتىكى مۇناسى-

ۆەنكە كەلسەك، بۇ، ۋاختت جەھەتتىن يەنمۇ بالىدۇرراق پاشلانغان، «سۇي شۇ» ناملىق تارىخ كىتاۋىدىكى چىڭ لىڭنىڭ تەرجىمە ھالىدا يېزىلىشچە مىلادىنىڭ 610 - ژىلى چىڭ لىڭ ئۇرغۇن ئۇرۇش كېمىلىرىنى ئېلىپ، گۇاڭدۇڭنىڭ چياڭجۇ دېگەن جايىدىن سەپەرگە چىقىپ، يېڭخۇ ئارالىنى ئارقىلىق تەيۋەنگە باردۇ. يەرلىك گاۋشەن خەلقىنى «ئۇرۇش كېمىلىرىنى بىرنەچچە قېتىم كورگەشكە سودا كارۋىنى دەپ بىلىپ توپ - توپىسى بىلەن كېلىپ ئەسكەرلەر بىلەن سودا قىلىدۇ». بۇنىڭدىن تەيۋەن بىلەن قۇرۇغلۇق ئوتتۇرىسىدىكى سودا مۇناسىۋىتى خېلى بالدۇردىنلا بارلىغىنى، گاۋشەن خەلقى خېلى بالدۇردىن تارتىلا چوڭ قۇرۇغلۇق بىلەن سودىلىشىشقا ئادەتلەنگەنلىگىنى كورگىلى بولۇدۇ. شۇنداق كېيىن تەيۋەن بىلەن قۇرۇغلۇق ئوتتۇرىسىدا ئىختىسادىي مۇناسىۋەت ئۇمۇمەن ئۇزۇلۇپ كەيدۇ، تاكى ئۇدەي دەۋرلەردىن تارتىپ سۇڭ، يۈەن دەۋرلىرىگىچە جەنۇبىي فۇجەندىكى ناھىيىلەرنىڭ خەلقلىرى ئۇزلۇكسىز دېگىزدىن ئوتۇپ تەيۋەنگە بېرىپ جايلىشىدۇ، گاۋشەن خەلقى بىلەن بىرلىكتە تەيۋەن بايلىغىنى ئاچىدۇ.

سۇڭ سولالىسى تەيۋەن بىلەن چوڭ قۇرۇغلۇق ئوتتۇرىسىدىكى مۇھىم جاي — تەيۋەن بوغۇزىغا جايلاشقان پېڭخۇ ئارالىنىنى ئوز ئىدارىسى ئاستىغا ئالغان. جەنۇبىي سۇڭ خانىدانلىغىنىڭ فۇجەن شەھىرىدە تۇرۇشلۇق بوتىجۇيىسى (تاشقى

سودىنى باشقۇرۇدىغان ئەمەلدار) جاۋرۇشنىڭ ئوز كوزى بىلەن كورگەن ۋە ئاڭلىغان ئەھۋالىلارغا ئاساسلىنىپ يازغان «جۇۋەنزى» («ھەر قايسى مىللەتلەر ھەققىدە مەلۇماتلار») ناملىق كىتاۋىدا: «جۇەن (چۇەنجۇ، سۇڭ سولالىسى دەۋرىدىكى ئەڭ مۇھىم سودا پورتى)دە پىكخۇ ناملىق ئاراللار بولۇپ جىنجاڭ ناھىيىسىگە قارايدۇ» دېيىلگەن. يۇەن خاندانلىغى زامانىدا ياشىغان ۋاڭ دايەن دېگەن كىشى «داۋيىجىزلو» (ئارال ئەللىرى ھەققىدە قىسقىچە مەلۇمات) دېگەن كىتاۋىدىمۇ جەنۇبىي سۇڭ خاندانلىغى دەۋرىدە پىكخۇ ئاراللىرى جىنجاڭ ناھىيىسىگە قارايتتى، ئاھالىي ئوتتۇرىسىدا ماجرا تۇغۇلۇپ قالسا، «جىنجاڭ ناھىيىسى بىر تەرەپ قىلاتتى» دەپ يېزىلغان. بۇ-نىڭدىن كورۈنۈپ تۇرۇپتىكى، ئەڭ يېقىنقى زامانلاردىن ھېسابلىنىدىغان 12 ـ ئەسىرلەردە، پىكخۇ ئاراللىرىي جۇڭگو ھوكۇمىتىنىڭ ئىلكىگە ئوتۈپ، جۇڭگو مەمۇرىي رايونلىرىنىڭ بىرسى بولۇپ قالغان. يۇەن خاندانلىغى دەۋرىگە كەلگەندە، پىكخۇ ئاراللىرىدىكى خەنسۇ ئاھالىسىنىڭ سانىلا 1600 دىن ئاشقان.

يۇەن سۇلالىسى تەيۋەن بوغۇزىنىڭ دولەت مۇداپىسە كۈ-چىنى كۈچەيتىپ، فۇجيەن بىلەن تەيۋەننىڭ سىياسىي ئالاقىسىنى يېقىنلاشتۇرۇش ئۈچۈن، ئىككى مۇھىم تەدبىرنى قوللاندى، بۇ تەدبىرنىڭ بىرسى، 1297 ـ ژىلى فۇجيەننىڭ مەركىزىنى چۇەن-جۇغا يوتكىدى، يەنە بىرسى 1360 ـ ژىلى پىكخۇدا «شۇنجەنسى»

ناملىق مەھكىمە تەسىس قىلدى . شۇنچەنسى مەھكىمىسى مەخسۇس تەيۇەن ۋە پىكخۇ ئارىلىنى ئىدارە قىلىدىغان ھاكىمىيەت ئورگىنى بولۇپ، تەيۇەن شۇندىن باشلاپ زىمىنىمىزنىڭ بىر قىسمىغا ئايلانغان ۋاخىت ئېتىۋارى بىلەن ئېيتقاندا، بۇ ئامېرىكا مۇستەقىل بولغان چاغدىن (1776 ـ ژىل) مۇ 400 نەچچە ژىل ئاۋال بولغان .

XVI ئەسىرگە كەلگەندە ، جۇڭگونىڭ دېڭىز بويىدىكى ھەر قايسى ئولكىلىرى پەتەك باسقۇنچىلارنىڭ ھەر تەرەپلىمىلىك پاراكەندىچىلىكىگە ئۇچرايدۇ، تەيۇەن ئۇلارنىڭ ھېمىشە كىرىپ، چىقىپ تۇرۇدىغان يېرىگە ئايلىنىدۇ . شۇندىن كېيىن ئۇزۇن ئوتمەيلا ياپونىيىلىك قىزىقچىلار چاۋشەنگە تەجاۋۇزچىلىق ئۇرۇشى قوزغىدى ، شۇنىڭ بىلەن بىللە جۇڭگوغا دېڭىز ۋە قۇرۇغلۇقتىن ھۇجۇم قىلىپ ، دېڭىز يولى بىلەن فۇجيەن ، چېجياڭغا ھۇجۇم ياساپ تەيۇەننى ئىشغال قىلماقچى بولدى . مىن سۇلالىسى ھوكۇمىتى دېڭىز بويلىرىدا جىسەكچىلىك ئىشلىرىنى يولغا قويۇپ، پىكخۇ ئارىلىدا دېڭىز ئەسكەرلىرىنى كۆپەيتىش ئۈچۈن ئەسكەر ئېۋەتىپ تەيۇەن ، پىكخۇنى پەتەك باسقۇنچىلاردىن مۇداپىە كوردى . بۇ چاغدا ، تەيۇەن مەملىكىتىمىزنىڭ دولەت مۇداپىە سېپى بولۇپ قالدى . بۇنىڭ بىلەن فۇجىنىڭ سۇيىقەستلىرى ئەمەلگە ئاشمىدى .

XV ئەسىرنىڭ ئاخىرىدا ياۋروپالىقلار شەرققە بارىدىغان

پېگى سۇ يولىنى تاپقانىدىن كېيىن، غەرپ تەجاۋۇزچىلىرى سۇ يولى بىلەن كەينى - كەينىدىن شەرقتە كېلىپ، شەرقنىڭ بايلىغىنى بۇلىدى، مۇستەملىكە بېسىپ ئېلىشقا باشلىدى. 1590- ژىلى پورتوگالىيەلىكلەر دېڭىز يولى بىلەن تەيۋەنغا بوغۇزىدىن ئوتكەندە، تەيۋەننىڭ گۈزەل تاغ، دەريالىرىنى، كىشىنىڭ زوقىنى قوزغۇتىدىغان گۈزەل مەنزىرىلىرىنى كورۇپ، بۇنىڭغا پورمۇزا («گۈزەل ئارال») دەپ نام قويغان. غەرپلىكلەرنىڭ تەيۋەننى بىلىشكە باشلىغان ۋاختى مانا شۇ. دەسلەپ جۇڭگوغا كەلگەن فورتوگالىيەلىكلەر ۋە ئۇلاردىن كېيىن كەلگەن ئىسپانىيەلىكلەر، گوللاندىيەلىكلەر ۋە باشقىلار جۇڭگونىڭ دېڭىز بويىدا ئاشكارىدىن - ئاشكارە بۇلاڭچىلىق ساياھىتى قىلىپ، تېچ ئاھالىنى بۇلاپ - تالاپ، دېڭىز ئارالىرىنى بېسۇۋېلىپ، ئۇزلىرىنىڭ نوموسسز دېڭىز قاراقچىلىرى ئىكەنلىگىنى ئاشكارە قىلىش بىلەن، جۇڭگو خەلقىنىڭ نەپرىتىنى قوزغىدى. 1603- ژىلى گوللاندىيەلىكلەر پىڭخۇنى بېسۇالغان ئىدى، فۇجيەندىكى دېڭىز بويىدىنى ساقلىغۇچى ئەمەلدارلارنىڭ قاتتىق قارشىلىق كورسۇتۇشى ئارقىسىدا، ئۇلار ئۇزۇن ئوتمەي چېكىنىپ چىقىپ كەتتى. 1622 - ژىلى گوللاندىيەلىكلەر پىڭخۇنى قايتا بېسۇۋېلىپ، بۇ يەردىكى خەلقىلەرنى قەلئە ۋە ئىستىھكام ياساشقا مەجبۇر قىلىپ، بۇ يەرنى ئۇزۇن مۇددەت بېسىپ يېتىشقا ئۇرۇندى. 1624 - ژىلى مىن خانىدانلىغى ھوكۇمىتى

فۇجيەندىكى ئەسكەرلەرنىڭ باشلىغى يۇيې سىبىڭنى ئېيۇەتىپ پىڭ-
خۇنى قايتۇرۇپ ئېلىش بىلەن، گوللاندىيىلىكلەرنى مەغلۇپ
قىلىپ، گوللاندىيە ئەسكەرلىرىنىڭ باشلىقلىرىدىن گوۋېنلۇي ۋە
باشقىلارنى تىرىك قولغا چۈشەردى، گوللاندىيىلىكلەرنىڭ
قالغانلىرى بولسا تەيۋەنگە قېچىپ كەتتى. شۇنىدىن كېيىن
تەيۋەننىڭ بىر قىسىم يېرى گوللاندىيىلىكلەر تەرىپىدىن
بېسىپ ئېلىندى. 1626 - ژىلى ئىسپانىيىلىكلەر يەنە تەيۋەننىڭ
شىمالىي قىسمىنى بېسىۋالدى. گوللاندىيە، ئىسپانىيە تەجاۋۈز-
چىلىرى تەينەن بىلەن جىلوڭلارنى ئايرىم - ئايرىم ھالدا مەر-
كەز قىلىپ ئېلىپ، تەجاۋۈزچىلىق ھەرىكەتلىرىنى كېڭەيتتى،
ئېغىر ئالۋاڭ - ياساق ئېلىپ، مۇستەملىكىچىلىك تۈزۈملىرىنى
ئورنۇتۇپ بۇ يەردىكى خەلقلەرنى شەپقەتسىز ئېكسپلۇئاتسىيە
قىلدى ۋە ئەزدى. گوللاندىيىلىكلەر يەنە تەيۋەن خەلقى ئارد-
سىغا غەرپنىڭ دىنىي ئېقىدىلىرىنى تارىتىپ، خەلقنىڭ قارشى-
لىق كۈرسۈتۈش ئىرادىسىنى زەھەرلىدى. بۇ ئىككى تەجاۋۈز-
چى مەملىكەت تەيۋەننى تالىشىپ كەسكىن ئۇرۇشلار ئېلىپ
باردى، 1642 - ژىلى ئىسپانىيە ئۇرۇشتا مەغلۇپ بولغاندىن كېيىن
جىلوڭ قاتارلىق ئىستېھكاملارنى تاشلاپ بېرىپ، تەيۋەندىن
چىكىنىپ چىقىپ كەتتى. 17 - ئەسىرنىڭ 20 - ژىللىرىدا ئىسپا-
نىيىلىكلەر بىلەن گوللاندىيىلىكلەرنىڭ تەيۋەننى بېسىۋالغانلىغى،
جۇڭگو زېمىنى تەيۋەننىڭ بىرىنچى قېتىم مۇستەملىكىلىك ئوروڭنا

چۈشۈپ قالغانلىغىنى كۆرسۈتۈدۇ. XVII ئەسىردە گوللاندىيىلىك لەر بىلەن ئىسپانىيىلىكلەرنىڭ تەيۋەننى بېسىپ ئېلىشى جۇڭگو زېمىنى تەيۋەننىڭ بىرىنچى قېتىم مۇستەملىكە بولۇپ قېلىشى هېسابلىنىدۇ.

17 ـ ئەسىرنىڭ 20 ـ ژىللىرىدىن باشلاپ، چوڭ قۇرۇغلۇق تىكى خەلقلەر ئارىسىدا بىرىنچى قېتىم تەيۋەنگە كوچۇش دولقۇنى كوتۇرۇلدى. مىن سۇلالىسىنىڭ ئاخىرلىرىدىكى هوكۇمەران سىنىپلارنىڭ بارغانسىرى چىرىكلىشىپ كەتكەنلىگى، يەرلەرنى قوشۇۋېلىش هادىسىلىرىنىڭ كۈندىن ـ كۈنگە جىددىلىشىشى ئارقىسىدا، ئەمگەكچى خەلقلەرنىڭ تۇرمۇشىمۇ بارغانسىرى ئېغىرلاشتى. فۇجيەننىڭ دېڭىز بويلىرىدا ياشىغۇچى يېرىدىن ئايرىلغان دېخانلار ۋە تۇرمۇشتا باش پاناسىز قالغان بىر قىسىم شەهەر ئەمگەكچىلىرى دېڭىزدىن ئوتۇپ تەيۋەنگە كەلگەندىن كېيىن دېخانچىلىق ۋە باشقا تۇرمۇش پائالىيەتلىرى بىلەن شۇغۇللاندى. فۇجيەندىكى يەرلىك ئەمەلدارلار كۈندىن كۈنگە جىددىلىشىپ كېتىۋاتقان سىنىپىي زىددىيەتلەرنى پەسەيتۈرۈش ئۈچۈن ئۇلارنى تەيۋەنگە بېرىپ بىنام ئېچىشقا رىغبەتلەندۈردى. جىڭچىگۇڭنىڭ ئاتىسى جىڭ جۈلۇڭ فۇجيەن هوكۇمەت ئەمەلدارلىرىنىڭ ياردىمى ئارقىسىدا، جاڭ، چۈەنجۇ قاتارلىق جايلاردىكى كەسىپدىن ئايرىلىپ خانىۋەيران بولغان ئەمگەكچىلەرنى «كىشى بىشىغا 3 سەردىن تەگگەن، 3 كىـ

شىگە بىردىن كالا بېرىپ، كېمە بىلەن تەيۋەنگە ماڭغۇزغان ئىدى». بۇلارنىڭ سانى نەچچە تۈمەن بولۇپ، ئۇلار يەر ئېچىش ئىشلىرىنىڭ تەرەققىياتىنى زور دەرىجىدە ئالغا سۈردى. 1644 ـ ژىلغا كەلگەندە، تەيۋەندىكى خەنسۇلارنىڭ نوپۇسى تەخمىنەن 30مىڭ ئائىلىگە، كىشى سانى جەمئى 100 مىڭگە يەتتى.

جۇڭگو چوڭ قۇرۇغلىقىدىن تەيۋەنگە بارغان خەنسۇ خەلقى ئۆزۈن ۋاقىت ئوتتۇراقلىشىش ۋە تەيۋەننى ئېچىش جەريانىدا، گاۋشەن مىللىتى بىلەن ئىختىسات ۋە مەدەنىيەت جەھەتتە قويۇق مۇناسىۋەت ئورناتتى ۋە بىر ـ بىرىگە تەسىر كۆرسەتتى. گوللاندىيەلىكلەر ۋە ئىسپانىيەلىكلەرنىڭ زۇلمى ئاستىدا، خەنسۇ ۋە گاۋشەن خەلقىنىڭ تەجاۋۇزچىلارغا قارشى ۋۇرۇگۈزگەن بىرقانچە قېتىملىق باتۇرانە قوزغۇلاڭلىرى غايەت شەپقەتسىز تۇردە بېسىقتۇرۇلدى. 1652 ـ ژىلى گوخۇەييى باشچىلىق قىلغان قۇراللىق قوزغۇلاڭ مەغلۇپ بولغاندىن كېيىن، قىرغىن قىلىنغان ئامما 8 مىڭدىن ئاشقان بولسىمۇ، لېكىن تەجاۋۇزچىلار تەيۋەن خەلقىنى پەقەت تىز پۈكتۈرەلمىدى. ئەكسىچە ئۇلار ـ نىڭ ۋەتەن قوينىغا قايتىش ئارزۇسى يەنىمۇ كۈچەيدى. 1661 ـ ژىلى 4 ـ ئايدا جىڭچىگۇڭنىڭ ئەسكەرلىرى تەيۋەنگە كىرگەندە، تەيۋەن خەلقى ئۇلارنى قىزغىن ھىمايە قىلدى. بىر نەچچە ئاي داۋام قىلغان مۇھاسىرىلىك ھۇجۇم نېتىجىسىدە،

گوللاندىيىنىڭ مۇداپىسىدە تۇرغان ئەسكەرلىرى ئاخىرى جىڭ چىڭگۇڭنىڭ تەسلىم بولۇشى، مۇستەملىكىچىلەر تەيۋەندىن پۈتۈنلەي قوغلاپ چىقىرىلىپ، 38 ژىل داۋام قىلغان چەتئەل ھوكۇمرانلىقىغا ئاخىر ئورۇلدى. جىڭ چىڭگۇڭ جۇڭگو تارىخىدا ئوتكەن ۋەتەنپەرۋەر قەھرىمان ئىدى، ئۇ تەيۋەنگە ئورنۇشۇۋالغان گوللاندىيە تەجاۋۇزچىلىرىنى قوغلاپ چىقىرىپ، جۇڭگو خەلقىنىڭ ھورمىتىگە ئىگە بولدى. جىڭ چىڭگۇڭنىڭ تەيۋەننى قايتۇرۇپ ئالغانلىقى، تەيۋەن تارىخىدىكى يېڭى بىر بۇرۇلۇش ھېسابلىنىدۇ.

جىڭ چىڭگۇڭنىڭ ئەسكەرلىرى تەيۋەنگە كىرگەندىن كېيىن تەينەندە چىڭتىيەنفۇ ۋىلايىتىنى قۇرۇپ، ئۇنىڭ قارىمىغىدا تىيەنشىڭ ۋە ۋەنتەن ناھىيىلىرىنى تەسىس قىلدى. ئۇنىڭدىن كېيىن يەنە تەيۋەننىڭ بېلو دېگەن جايىدا ۋە پىڭخۇ ئارىلىدا ئەنخۇسى مەھكىمىسى قۇرۇپ، ئۇنۇملۇك مەمۇرىي باشقۇرۇش ئىشىنى يولغا قويدى. شىمالدىن جىلۇڭگىچە، جەنۇبتىن لياكچاۋغىچە بولغان جايلارغا ئەسكەر قويدى، شۇنىڭ بىلەن بىللە بىر قانچە جاينى ئاجرىتىپ ھەربىي دېخانچىلىق ئىشلىرىنى يولغا قويدى.

جىڭ چىڭگۇڭ گوللاندىيىلىكلەرنى قوغلاپ چىقارغاندىن كېيىن، چوڭ قۇرۇغلۇقتىن كەلگەن خەنسۇلارنىڭ سانى تېخىمۇ كۆپۈيۇپ، تەيۋەنگە كىشى كۆچۈرۈش بويىچە ئىككىنچى قېتىملىق دولقۇن كېلىپ چىقتى. جىڭ چىڭگۇڭ بىلەن بىللە تەيۋەن

گه بارغانلارنىڭ سانى 30 مىڭدىن ئاشىدۇ. جىڭچىڭگۇڭ ۋە ئۇنىڭ ئەۋلادلىرى تەيۋەننىڭ بايلىقىنى ئېچىشقا كۈچ چىقىرىش ئۈچۈن، فۇجيەن، گۇاڭدۇڭدىكى جاڭ، چۇەن، خۇي، چاۋ قاتارلىق جايلاردا ئىشسىز قالغان كىشىلەرنى زور كۈچ بىلەن ۋىنېپ، تەيۋەنگە ئاپىرىپ ئورۇنلاشتۇرۇش بىلەن، تەيۋەننىڭ ئىشلەپچىقىرىش قۇرۇلۇشىغا زور توھپىلەرنى قوشتى. جىڭچىڭگۇڭ ھاكىمىيىتى تەيۋەندە ھوكۇم سۈرگەن 20 نەچچە ئەل ئىچىدە، تەيۋەندە شالدىن بىرئىلدا 3 قېتىم ھوسۇل ئېلىندى، شىكەر ياساش، تۇزچىلىق، كېمە سازلىق، بېلىقچىلىق، كامفۇرا ياساشقا ئوخشاش ئىشلەپچىقىرىش پائالىيەتلىرى كۈزگە كۆرۈنەرلىك دەرىجىدە تەرەققى قىلدى. غەربىي جەنۇپ تۈزلەڭلىكىدىكى زايونلاردا ئۇرغۇن ئاھالە پۇنكتلىرى بارلىقتا كېلىپ، ئۇلار كېيىنكى چاغلاردا شەھەر تەرەققىياتىغا ئاساس بولدى، ئۇندىن تاشقىرى، يەنە يەنشۇي، جىلۇڭ قاتارلىق جايلاردىمۇ ئەسكەرلەرنىڭ تېرىقچىلىق قىلغانلىغى ئارقىسىدا كېيىنكى ئاۋاتلىق ئۈچۈن ئاساس ئورتۇتۇلدى. شەرق تەرەپتىكى تاغلىق جايلاردا بۇ ۋاختىلاردا كۆزگە كۆرۈنەرلىك ئۆزگۈرۈشلەر بولمىغان بولسىمۇ، لېكىن خەنسۇلارنىڭ ئىزلىرى دائىم ئۇچراپ تۇرۇدۇ.

مۇھىم ئەھمىيەتكە ئىگە بولغان ئىش جىڭچىڭگۇڭ ھاكىمىيىتىنىڭ گاۋشەن مىللىتىنىڭ يېزا ئىگىلىك ئىشلەپچىقىرىشىنى ياخشىلاش ۋە گاۋشەن مىللىتىنىڭ مەنىۋىي تۇرمۇ-

مۇشىنى رېۋاجلاندۇرۇش يولىدا تەدبىر قوللانغانلىغى بولدى. گاۋشەن مىللىتى بۇ ۋاختىتا كالا بىلەن دېخانچىلىق قىلىشىنى بىلمەيتتى، ساپان، ئوتمۇچ، ئوغاق، تاماقتا ئوخشاش دېخانچىلىق سايمانلىرىنى ئىشلىتىشنى بىلمەيتتى، شال پىشىپ پىشىشكەندە ئۇنىڭ باشلىرىنى بىرمۇ-بىر ئۈزۈپ ئالاتتى. جىڭچىڭگۈڭ ھەربىر گاۋشەن كەنتىگە بىرنەچەرخەنسۇ دېخىنى ئېۋەتتى، بىردىن تومۇر ساپان، سورەم، ئوتمۇچ، بىردىن كالا تارقىتىپ بەردى، ئىلغار يېزا ئىگىلىك ئىشلەپچىقىرىش تېخنىكىسى ۋە دېخانچىلىق سايمانلىرىدىن پايدىلىنىشنىڭ ئۇسۇلىنى ئوگەتتى. ئىشلەپچىقىرىش رېۋاجلاندۇرۇلغان ئاساستا گاۋشەن خەلقىنىڭ تۇرمۇشى ياخشىلاندى، شۇنىڭ بىلەن بىللە ئۇلارنىڭ مەنۋىي تۇرمۇش سەۋىيىسىمۇ مىسلى كۆرۈلمىگەن دەرىجىدە ئوستى.

لېكىن تەيۋەن ئانچە چوڭ بولمىغان بىر جاي بولغانلىقتىن، ئۇنىڭ ئۇزۇن ۋاختىقىچە يەككە ھالدا قېلىشى ۋە قۇرۇغلۇق بىلەن ئالاقە قىلماي تۇرۇپ، ئىختىسادىي ۋە مەدەنىي تەرەققىيات جەھەتلەردە چەكلىمىلەرگە ئۇچرىماسلىغى مۇمكىن ئەمەس ئىدى. 1683 - ژىلى جىڭ چىڭگۈڭنىڭ نەۋرىسى جىڭ كېيسىڭ جىڭ سۇلالىسىغا تەسلىم بولدى، بۇنىڭ بىلەن تەيۋەن يەنە جىڭ سۇلالىسى ھوكۇمىتىنىڭ بىر تۇتاش ھاكىمىيىتى ئاستىغا ئوتتى. ئىككىنچى ژىلى جىڭ سۇلالىسى تەيۋەندە بىر ۋىلا-

يەت مەكتىپى، 3 ناھىيە قۇرۇپ ئۇلارنى قۇجىيەن ئولكىسىگە قارىتىپ بەردى. تەيۇەندە 8000، پىكخۇدا 2000 ئەسكەر تۇر-غۇزۇلدى. تەيۇەن شەرقىي-جەنۇپ بويىچە مۇھىم دولەت مۇداپىە ئىستىھكامى بولۇپ قالدى.

تەيۇەن چىڭ سۇلالىسىنىڭ بىر تۇتاش ھاكىمىيتى ئاسىتىغا ئوتكەندىن كېيىن ئۇنىڭ ئىختىسادىي تەرەققىياتى يېڭى-پايدىلىق شەرت-شارائىتلارغا ئىگە بولدى. شۇڭا ختىتىن كېيىن قۇجيەن ۋە گۇاڭدۇڭدىن تەيۇەنگە كەلگەن ئاھالىلار-نىڭ كۆپۈيۈشى ئوز كولىمى بويىچە ئىلگىرىكى ئەھۋالدىن زور دەرىجىدە ئېشىپ كەتتى، بۇ، تەيۇەندە تېرىلغۇ يەرلىرىنى ئېچىش ۋە ئىشلەپچىقىرىشنى رېۋاجلاندۇرۇشتا ھەل قىلغۇچ رول ئوينىدى. XII ئەسىرنىڭ 20-ژىللىرىدىن باشلاپ تەيۇەن مەشھۇر شال، ۋە شېكەر رايونى بولۇپ قالدى، بۇ نەرسىلەر ھەر ژىلى سىرتقا نۇرغۇن مىقداردا چىقىرىلىدىغان بولدى. شېكەرنىڭ ئېچىكى بازىرى ناھايىتى كەڭ ئىدى، تېەنجىن، نيۇجۇاڭ، سۇجۇۇ ۋە خاڭجۇۇ بىلەن تەيۇەن ئوتتۇرىسىدا سودا كېمىلىرى بىۋاستە قاتناپ تۇراتتى، شەرقىي-جەنۇبىي دېڭىز بويلىرىنىڭ پاختا گەزلىمىلىرى تەيۇەننىڭ ھەر قايسى جايلىرىغا نۇرغۇن مىقداردا ئېلىپ بېرىلىپ سېتىلىپ تۇراتتى، جانلانغان سودا-سېتىق پائالىيەتلىرى تەيۇەن بىلەن چوڭ قۇرۇغلۇقنىڭ ئىختىسادىي ئالاقىسىنى تېخىمۇ يېقىنلاشتۇردى،

تەيۆەن بىلەن چوڭ قۇرۇغلۇق بىر - بىرى بىلەن تېخىمۇ چەم-
بەرچەس بولىدۇ. 1684 - يىلى تەيۆەن ئاھالىسى ئاران بىر
نەچچە يۈزمىڭ ئىدى، 1811 - يىلغا كەلگەندە 2 مىللىونغا يەت-
تى، 1843 - يىلى مولچەر بويىچە تەيۆەندە گاۋشەن خەلقى
قوشۇلۇپ تەخمىنەن 2 مىللىون 500 مىڭ كىشى بار ئىدى،
1887 - يىلى ئۇلارنىڭ سانى 3 مىللىون 200مىڭغا يەتتى، ئاھا-
لىنىڭ تېز كۆپۈيۈشى ۋە تېزلىغۇ يەر مەيدانلىرىنىڭ كېڭىيىشىگە
قارىتا تەيۆەننىڭ مەمۇرىيەت شەكلى توختاۋسىز ئۆزگۈرۈپ
ماڭدى. 1684 - يىلى تەيۆەندە پەقەت تەيۆەن ۋىلايەت مەھ-
كىمىسى ۋە تەيۆەن، پىڭشەن، جۇلو ناھىيىلىرى بار ئىدى،
1723 - يىلغا يەتكەندە جۇلو ناھىيىسىگە يەنە جاڭخۇا ناھە-
يىسى ۋە يەنشۇي مەھكىمىسى قوشۇلدى، 1728 - يىلى پىڭخۇدا
مەھكىمە قۇرۇلدى، 1810 - يىلى گې مادا مەھكىمە قۇرۇلدى.
1875 - يىلى يەنە تەيبى ۋىلايەت مەھكىمىسى، شىنجۇ، يۈنلىن،
مياۋلى، خىنچۇن، (لىڭچاۋ) ناھىيىلىرى قۇرۇلدى. 1885 - يىلى
چىڭ سۇلالىسى ھوكۇمىتى تەيۆەننى ئولكە قىلىپ قۇرۇشنى
قارار قىلىپ لىيۇمىڭچەننى شۇنفۇ (ئولكە باشلىغى) قىلىپ تەينە-
لەپ، جاڭخۇادا ئولكە مەركىزىنى قۇردى، 1894 - يىلى جۇڭگو -
ياپون ئۇرۇشى قوزغىلىشىنىڭ ئەرپىلىردە تەيۆەندە 3 ۋىلايەت،
بىر بۆلۈستە جۇڭ، 6 تىڭ، 11 ناھىيە بارئىدى، تەيۆەندە
ئۇمۇمىي يوسۇندا چوڭ - كىچىك شەھەر - جىڭلار قۇرۇلۇشقا

باشلىغان ئىدى. تەيۋەن ئولكىگە ئايلانغاندىن ئىلگىرى ۋە كېيىن چىڭ سۇلالىسى دولەت مۇداپىئسى، سانائەت، مەدەنىيەت قاتارلىق جەھەتلەردە مۇھىم تەدبىرلەرنى قوللانىدى. شۇڭا خېتىن باشلاپ تەيۋەن دولەت مۇداپىئسى جەھەتتىلا مۇھىم ئولكە بولۇپ قالماستىن، ئىختىسات ۋە مەدەنىيەت جەھەتلەردىمۇ ئالدىنقى قاتاردىكى ئولكىلەرنىڭ بىرى بولۇپ قالدى.

خەتسۇلار بىلەن گاۋشەن خەلقىنىڭ ئۇزۇن زامان بىرلىكتە ئېچىشى ئارقىسىدا تەيۋەن بارغانسىرى بېيىپ ماڭدى، يۇنىڭ ئارقىسىدا ئامېرىكا، ياپونىيە، ئەنگلىيە، فرانسىيە، گېرمانىيە قاتارلىق جاھانگىرلارنىڭ ئاغزىدىن شالدام ئېقىشقا باشلىدى. ئۇلار تەيۋەننى ئوزۇقا قارىتىپ جۇڭگو قۇرۇغلۇقىنى بېسۇۋالىدىغان كۆزۈككە ئايلاندۇرۇشنىڭ كويىغا چۈشتى. دەسلەپ قىلىپ ئەپسۇن ئۇرۇشىدىن باشلاپ ئۇلار تەيۋەننى بېسۇۋېلىشقا بىرنەچچە قېتىم ئۇرۇندى. ئامېرىكا جاھانگىرلىگىنىڭ تەيۋەننى بېسۇۋېلىش قەستى تارمار بولغاندىن كېيىن ئۇ ياپونىيىنىڭ تەيۋەنگە ھۇجۇم قىلىشىغا يارىدەم بەردى. 1894 ـ ژىلى ياپونىيە ئامېرىكىنىڭ قوللاپ ـ قۇۋۋەتلىشى ئاستىدا چاۋشەنگە تەجاۋۇز قىلىپ، جۇڭگوغا ئېغىۋاكەرچىلىك سېلىپ، جۇڭگو ـ ياپون ئۇرۇشىنى قوزغىدى ـ چىرىپ كاردىن چىققان چىڭ سۇلالىسى ھوكۇمىتى دېگىز ۋە قۇرۇغلۇقتا مەغلۇبىيەتكە ئۇچراپ، 1895 ـ ژىلى 4 ـ ئاينىڭ 17 ـ كۈنى ياپونىيە بىلەن نومۇسسىز ماگۇەن

شەرتنامىسىنى تۈزۈپ، پۈتۈن تەيۋەن ئولكىسىنى ئۇنىڭغا قاراشلىق ئارالالار بىلەن ياپونىيىگە ئوتكۈزۈپ بېرىشكە مەجبۇر بولدى، شۇ ۋاختتىن باشلاپ تەيۋەن يەنە بىر قېتىم مۇستەملىكە بولۇپ قالدى.

پۈتۈن جۇڭگو خەلقى چىڭ سۇلالىسى ھوكۈمىتىنىڭ تەيۋەننى ساتقانلىقىغا قاتتىق غەزەپلەندى، شۇ ۋاختتا كوتۇرۇلگەن تەيۋەن نىنى بولۇپ بېرىشكە قارشى تۇرۇش ھەرىكىتى چىڭ سۇلالىسى ھوكۈمىتىگە قاتتىق زەربە بولدى. تەيۋەن خەلقى تەيۋەننى قوغداپ قېلىش كۈرىشىگە تېخىمۇ بۇاستە ھەركەت بىلەن ئاتلاندى. ئۇلار لىيۇيۇڭفۇ رەھبەرلىكىدىكى ياپونغا قارشى ئۇرۇشنى ھىمايە قىلىپ، بىسىپ كىرگەن دۇشمەنلەرگە قارشى قەھرىمانلارچە ئۇرۇش قىلدى، ئالدىنقىلار ۋەقەلىسا كەينىدىكىلەر ئىزىنى بېسىپ ياپون قاراقچىلىرىغا قارشى 5 ئايدىن كوپرەك بۇاستە ئۇرۇش ئېلىپ باردى، بۇ ئۇرۇشتا دۇشمەننىڭ 32300 مىڭ ئادىمىنى يوقاتتى ۋە ياردارقىلدى، بۇ ئۇرۇش ئاخىرىدا مەغلۇپ بولغان بولسىمۇ، لېكىن جۇڭگونىڭ تەجاۋۇزچىلىقىغا قارشى كۈرەش تارىخىدا تىللاردا داستان بولۇپ سوزلۇنۇدىغان مەڭگۈ ئۇنتۇلماس بىرسەھىپە بولۇپ قالدى.

1945 ـ يىلى ياپون باسقۇنچىلىرىغا قارشى ئۇرۇش غەلىبە قازانغىچە بولغان 50 يىل ئىچىدە تەيۋەن ياپون جاھانگىرلىگىگە مۇستەملىكە بولۇپ كەلدى. تەيۋەن خەلقى ياپون باس-

قۇنچىلىرىنىڭ پاجىەلىك زۇلمى ۋە ئېكسپلۇئاتاتسىيسى ئاسـ
تىدا ھايۋان ئورنىدا تۇرمۇش كوچۇردى ، مۇنداق رىزلىك ۋە
قۇللۇق دەردىنى ھېساپسىز تارتتى. تەيۋەندىكى قېرىنداشلار
ۋەتەن قوينىغا قايتىپ كەلگىنى يولدىكى كۇرىشىنى بىر كۆز
مۇتوخشىتا تىمدى ، 1897 ـ ژىلىدىن 1902 ـ ژىلغىچە ، تەيۋەندە
ياپون باسقۇنچىلىرىغا قارشى زاتلاردىن 8030 كىشى قولغا ئېلىنـ
دى ، ئۇلاردىن 3473 كىشى ئولتۇرۇلدى. ياپونىيە ھوكۇمرانـ
لىق قىلغان يېرىم ئەسىر ئىچىدە. تەيجۇكۇدىكى گاۋشەن خەلقـ
نىڭ ياپونىيەگە قارشى 1930 ـ ژىلىدىكى قوزغۇلىڭىنى ئۇز
ئىچىگە ئالغان ھالدا 20 نەچچە قېتىم كەڭرەك دائىرىدە
قوزغۇلاڭ بولدى. بۇقوزغۇلاڭلار ياپون تەجاۋۇزچىلىرى تەرە
پىدىن ۋەھشىلەرچە باستۇرۇلغان بولسىمۇ ، لېكىن جۇڭگو خەلـ
قىنىڭ تەجاۋۇزچىلىققا قەتئىي قارشى تۇرۇپ ئازاتلىق تەلەپ
قىلىشتىن ئىبارەت كۆچلۈك ئىرادىسىنى ئىپادىلىدى.

تەيۋەننىڭ قەدىمقى زامانلاردىن بېرى جۇڭگو توپرىغى
ئىكەنلىگىدىن ئىبارەت مۇشۇ تارىخىي فاكتلار بولغانلىغى ۋە
تەيۋەن ياپون باسقۇنچىلىرى تەرىپىدىن بېسىپ ئېلىنغاندىن كېيىن
پۈتۈن مەملىكەت خەلقى ، جۇملىدىن تەيۋەن خەلقى ئۇزۇن مۇدە
دەتلىك توختاۋسىز كۇرەش ئېلىپ بارغانلىغى ئۇچۇن ياپون
باسقۇنچىلىرىغا قارشى ئۇرۇش دەۋرىدىكى مۇھىم خەلقارا
شەرتنامىلاردا تەيۋەن جۇڭگو توپرىغىنىڭ ئايرىلماس بىر قىسـ

مى ئكەتلىگى يېگىۋاشتىن قەيت قىلىندى. 1943 ـ ژىلى 12ـ ئاينىڭ 1 ـ كونده جۇڭگو، ئامېرىكا، ئەنگلىيە ھوكۈمەتلىرى ئىمزالىغان قاھىرە خىتاپنامىسىدا: «3 دولەتنىڭ مەخسىدى 1914 ـ ژىلىدىن بۇرۇنچى دۇنيا ئۇرۇشى باشلانغاندىن كېيىن ئولجا ئوكيانىدا ياپونىيە تەرىپىدىن تارتىپ ئېلىنغان ياكى بېسۋېلىنغان بارلىق ئاراللارنى تارتىۋېلىش، ياپونىيە تەرىپىدىن بېسۋېلىنغان جۇڭگو خەلقىنىڭ زىمنىنى مەسلەن، مانجۇرىيە، تەيۋەن، پىڭخۇ تاقىم ئاراللىرى قاتارلىق جايلىرىنى جۇڭگوغا قايتۇرۇپ بېرىشتىن ئىبارەت» دەپ ئېلان قىلىنغان. 1945 ـ ژىلى 7 ـ ئاينىڭ 26 ـ كۈنى جۇڭگو، ئامېرىكا، ئەنگلىيە دولەتلىرىنىڭ بىرلەشمە بايانلىرىدا، كېيىن سوۋېت ئىتتىپاقىمۇ قاتناشقان پوتسدام ئەخبارات ـ نامىسىنىڭ 8 ـ تارمىغىدا: « قاھىرە خىتاپنامىسىنىڭ شەرتلىرى چوقۇم ئەمەلگە ئاشۇرۇلۇدۇ» دەپ بەلگىلەنگەن. 1945 ـ ژىلى ياپون تەسلىم بولغاندىن كېيىن جۇڭگو قاھىرە خىتاپنامىسى ۋە پوتسدام بەلگىلىرىگە ئاساسەن، شۇ ژىلى 10 ـ ئاينىڭ 25 ـ كۈنى تەيبىدە ياپونىيىنىڭ 10 ـ فرونت ئەسكەرلىرى قوماندانى ۋە تەيۋەن زۇڭدۇسى ئەتىگىلىجىنىڭ تەسلىمنى قوبۇل قىلدى، بۇنىڭغا ئامېرىكا پرېزىدېنتى تروممىنىڭ يۇز نەچچە نەپەر ۋەكىلى كوزەتكۈچى سۈپىتىدە قاتناشتى. جۇڭگونىڭ تەيۋەن رايونىدا تەسلىمىيەتنى قوبۇل قىلغۇچى باش ئەمەلدارى چىڭيى شۇ ئولتۇرۇشتىلا رادىئودا ئۇتۇق سوز ـ

لەپ: «بۇگۈندىن باشلاپ تەيۋەن ۋە پېڭخۇ تاقىم ئاراللىرى رەسمىي رەۋىشتە بېڭشۋاشتىن جۇڭگو خەرىتىسىگە كىردى، بارلىق يەر، خەلق ۋە مەمۇرىي ئىشلار جۇڭگو ھوكۇمىتىنىڭ ئىختىيارىدا بولۇدۇ. مەن بۇتارىخىي ئەھمىيەتكە باي فاكتلارنى پۈتۈن دۇنياغا بىلدۇرۇپ ئوتتۇمەن». دېگەن ئىدى. شۇندىن باشلاپ ياپون جاھانگىرلىگىنىڭ 50 ژىللىق قاراڭغۇ مۇستەملىكىچىلىك ھوكۇمرانلىغا خاتىمە بېرىلدى.

تەيۋەن جۇڭگوغا قايتۇرۇلغاندىن كېيىن جۇڭگو دەرھال سىياسىي ھەربىي جەھەتتىكى باشقۇرۇش ئىشلىرىنى ئېلىپ بېرىپ تەيۋەندە ئوزۇنىڭ ئۇنداقچىلىق ھوقۇقىنى ئىشقا سالدى. ئامېرىكا ھوكۇمىتى كېيىنكى چاغلاردا بىرنەچچە قېتىم ئېلان قىلغان بايانات ۋە بىرنەچچە ئوچۇق ئېتىراپ قىلدى؛ 1949 ـ ژىلى 8 ـ ئايدا ئامېرىكا گۇۋۇيۈەننى تەرىپىدىن ئېلان قىلغان جۇڭگو، ئامېرىكا مۇناسىۋىتى توغرىسىدىكى ئاق تاشلىق كىتابىتا: «تەيۋەن جۇڭگوغا قايتۇرۇلۇشى كېرەك» دەپ ئېتىراپ قىلغان ئىدى. 1949 ـ ژىلى 12ـ ئاينىڭ 23ـ كۈنى ئامېرىكا گۇۋۇيۈەننى «تەيۋەن توغرىسىدىكى سىياسەتنى تەشۋىق قىلىش ھەقىقىدىكى كورسەتمىسى» دېمۇ: «تەيۋەن سىياسىي، جۇغراپىي ۋە ستراتېگىيە جەھەتلىرىدە جۇڭگونىڭ بىر قىسمى» دەپ ئېتىراپ قىلىندى. 1950 ـ ژىلى 1 ـ ئاينىڭ 5 ـ كۈنى

ئامېرىكا پرېزىدېنتى تېرومەنغا تەيۋەن توغرىسىدا ئېلان قىلغان ئوچۇق بايانىدا ئامېرىكا «جۇڭگونىڭ مەزكۇر ئاراللىغا بولغان ئىگىدارچىلىق ھوقۇقىنى ئېتىراپ قىلمايدۇ» دېگەن ئىدى. شۇ ئېلى 2 - ئاينىڭ 9 - كۈنى ئامېرىكا گوۋۋيۈەنى تەيۋەن مەسىلىسى توغرۇلۇق ئاۋام پالاتا تاشقى ئىشلار كومىتېتىنىڭ سۇئاللىرىغا بەرگەن ئوچۇق جاۋابىدا: «ئامېرىكىنى ئوز ئىچىگە ئالغان ھەرقايسى ئىتتىپاقچى دولەتلەر ئوتكەن 4 ئېلىدىن بېرى تەيۋەننى جۇڭگونىڭ بىر قىسمى دەپ قاراپ كەلدى» دېگەن ئىدى.

لېكىن ئامېرىكا جاھانگىرلىكى تەيۋەنگە باشتىن - ئاياق ۋەھشى نىيەتتە بولۇپ كەلدى. گومىنداڭ ئەكسىيەتچى ھوكۇمىتى تەيۋەننى تاپشۇرۇپ ئالغاندىن كېيىن ئامېرىكا جاھانگىرلىگىنىڭ تەسىرى ساقلىنىۋاتقان ئارقىلىق، ئىختىسادىي، سىياسىي ساھەلەر بويىچە تەيۋەنگە كەڭ كولەمدە تەجاۋۇز قىلىپ كىرىپ ئەمىلىيەتتە ياپونىيىنىڭ تەيۋەندىكى ھوكۇمرانلىقىنىڭ ئورنىنى ئىگىلىدى. جىاڭ كەيشى ۋەتەن ساقلۇچ گۇرۇھى جۇڭگو خەلقى تەرىپىدىن چوڭ قورۇغلۇقتىن قوغلاپ چىقىرىلىپ، جۇڭخۇا خەلق جۇمھۇرىيىتى قۇرۇلغاندىن كېيىن ئامېرىكا جاھانگىرلىگىنىڭ تەيۋەننى بېسىۋېلىپ جۇڭگو خەلقى بىلەن دۇشمەنلىشىدىغان ۋەھشىيانە قىياپىتى بارغانسىرى ئوچۇق پاش بولدى. ئۇ، تارىخىي فاكتلارغا قارا-

مايي، خەلقارا توختاملارغا ۋە ئوزى ئۇستىگە ئالغان خەلقارا مەجبۇرىيەتلەرگە مۇناپىقلىق قىلىپ، 1950 - ژىلى چاۋشەنگە تەجاۋۇز قىلىش ئۇرۇشىنى قوزغاش بىلەن بىللە مەملىكىتىمىزنىڭ توپرىغى بولغان تەيۋەن ۋە پىڭخۇ تاقىم ئارالىرىنى بېسىۋېلىپ 9ۋىلدىن بېرى جۇڭگو خەلقى بىر دىللىك بىلەن لەنەت - نەپرەت ئاستىغا كومۇپ تاشلىغان ۋەتەن خائىنى جياڭ كەيشىنى ئىزچىللىك بىلەن ئوز قانىتى ئاستىغا ئېلىپ، جۇڭگو خەلقىنىڭ ئوز توپرىغىنى ئازات قىلىشقا توسقۇنلۇق قىلىپ، جۇڭگو گونىڭ ئىچكى ئىشلىرىغا ئېغىر دەرىجىدە ئارىلىشىپ كەلدى. يېقىندا ئۇ تېخىمۇ قەبىھلىشىپ مەملىكىتىمىزنىڭ چوڭ قۇرۇغلۇقتا تۇتاشقان دېڭىز بويىدىكى ئارالىرىنى ئازات قىلىشقا توسقۇنلۇق قىلىدىغانلىغىنى ئوچۇقتىن - ئوچۇق ئېلان قىلدى.

تەيۋەن قېدىمقى زامانلاردىن بېرى جۇڭگونىڭ زېمىنى، بۇنىڭغا تەيۋەننىڭ ئۇزۇن مۇددەتلىك تارىخىي تەرەققىياتى گۇۋا، شۇنىڭدەك بۇنى ئامېرىكىنىڭ ئوز ئىچىگە ئالغان پۈتۈن دۇنيا مەملىكەتلىرى بىردەكلا ئېتىراپ قىلغان. جۇڭگو خەلقى ۋەتەننى بىرلىككە كەلتۈرۈشتىن ئىبارەت مۇقەددەس ئىشنى جەزمەن ئورۇنلايدۇ، بۇنىڭغا ھېچقانداق كۈچ توسقۇنلۇق قىلالمايدۇ. جۇڭگو خەلقىنىڭ ئوز توپرىغى تەيۋەننى ۋە پىڭخۇ تاقىم ئارالىرىنى ئازات قىلىش ئىرادىسى تەۋرەنمەيدۇ، ئامېرىكا تەجاۋۇزچىلىرىنىڭ ھەر قانداق ھەربىي ئېغۇاگەر-

چىلىگى ۋە ئۇرۇش تەھدىدى جۇڭگو خەلقىنى قورقۇتالمايدۇ. ئەگەر ئامېرىكا جاھانگىرلىگى ئوزىنىڭ تەجاۋۇزچىلىق سىياسىتى ۋە ئۇرۇش سىياسىتىنى داۋاملىق رەۋىشتە ژۇرگۈزۈدىكەن، خۇددى ماۋجۇشى كورسۇتۇپ ئوتكەندەك، بۇ ئامېرىكا تەجاۋۇزچىلىرىنىڭ ئوز بوينىغا سىرتماق سالغانلىغى بولۇدۇ ـ پەقەت ئوز ئولۇمىنى چاپسانلىتىدۇ، خالاس.

ئامېرىكا جاھانگىرلىگىنىڭ تەيۋەنگە تەجاۋۇز قىلىش تارىخى

جۇڭ چۇن

ئامېرىكا جاھانگىرلىگى جۇڭگو خەلقىنىڭ ئەشەددىي دۈشمىنى. يېقىنقى 100 ژىل ماباينىدىكى جۇڭگو - ئاق‌ش مۇناسىۋىتى تارىخى، ئامېرىكىنىڭ جۇڭگوغا تەجاۋۇز قىلىش تارىخىدۇر. ئامېرىكا جاھانگىرلىگىنىڭ زىمىنىمىز تەيۋەنگە قىلغان تەجاۋۇزى، جۇڭگوغا قىلغان تەجاۋۇزچىلىقىنىڭ ئايرىلماس بىر قىسمىدىنلا ئىبارەت.

يۇز نەچچە ژىلدىن بېرى ئامېرىكا جاھانگىرلىگى زىمىنىمىز تەيۋەنىنى بېسىۋېلىش ھەم تەيۋەننى بازى‌قىلىپ تۇرۇپ جۇڭگو ۋە ژىراق شەرقتە قارىتا تەجاۋۇزچىلىقىنى كېڭەيتىش ئۈچۈن ئەزەلدىن تارتىپلا قەست قىلىپ كەلدى. مۇنداق خېلى بۇرۇن، 1854 - ژىلى ئاق‌ش‌نىڭ دېڭىز فلوتى تەيۋەننى ۋە ئۇلۇق ئوكيانىدىكى باشقا ئاراللارنى ئىشغال قىلىۋېلىپ، ئۇلارنى ژىراق شەرقتە تەجاۋۇز قىلىدىغان دېڭىز ئەرمىيسى بازىسى

قىلىش قەستى بىلەن، تەيۇەننىڭ جىلۇڭ دېگەن يېرىگە «زىيارەت» بانىسى بىلەن بېسىپ كىرگەن ئىدى. ئۇنىڭ ئارقىسىدىنلا، ئاق‌ش‌نىڭ دېڭىز قاراقچىلىرىدىن بولغان سودىگەرلىرى 1855 ـ ژىلى تەيۇەنگە قانۇنسىزلىق بىلەن بېسىپ كىرىپ تىجارەتچىلىك قىلىپ، كامفارا سېتىشتىن بولۇدىغان پايدىلارنى مونوپولىيە قىلىش ھوقۇقىغا ئىگە بولۇۋالدى، شۇنىڭدەك گاۋشۇڭ پورتىغا ئاق‌ش بايرىغىنى قاداپ، تەيۇەندە «مۇستەقىل ھوكۇمەت» قۇرۇپ، تەيۇەننى ئاق‌ش‌نىڭ مۇستەملىكىسىگە ئايلاندۇرۇش خام خىيالىدا بولدى. بۇ پلانغا ئاق‌ش‌نىڭ شۇ چاغدا جۇڭگودا تۇرۇشلۇق مەخسۇس ئەلچىسى باجا قوشۇلدى، ھەم تەيۇەننى ئىشغال قىلۇبلىش ھەقىدە ئاق‌ش ھوكۇمىتىگە ئاكتۇ تەكلىپ بەردى. ئەمما ئۇ چاغدا ئاق‌ش‌نىڭ ژىراق شەرقتىكى دېڭىز ئەرمىيىسىنىڭ كۈچى ئاجىز ئىدى، شۇڭا ئۇلار تەيۇەن خەلقى قارشى چىقىپ قالسا، ئۇياق، يە بۇياق بولالماي قېيىن ئەھۋالدا قېلىشتىن قورقىنلىغى، ئۇنىڭ ئۈستىگە ئەنگلىيىنىڭ توسقۇنلىغىغا ئۇچرىغانلىغى ئۈچۈن ئاق‌ش‌نىڭ تەجاۋۈزچىلىق سۇيىقەستى ئەمەلگە ئاشمىدى. 1867 ـ ژىلى ئاق‌ش كېمە خىزمەتچىلىرىمىز زىيان ـ زەخمەتكە ئۇچرىغۇلدى دېگەن باھانە بىلەن تەجاۋۈزچى قوشۇنلىرىنى تەشكىللەپ تەيۇەننىڭ جەنۇبىدىن قۇرۇغلۇقىغا چىقىپ، تەيۇەن خەلقىنى قىردى، شۇنىڭ بىلەن ئامېرىكا تەجاۋۈزچىلىرى تەي‌

ۋەندە بىرىنچى قېتىم جۇڭگو خەلقىغە قان قەرزدار بولدى.

1874 - ژىلى، ئامېرىكا يەنە ياپونىيە بىلەن بىللە ئەسكەر ئېۋەتىپ تەيۋەنگە تەجاۋۇز قىلدى، ئامېرىكانىڭ «نيۇ - يۇرۇك» نامىلىق پاراخودى ياپونىيىنىڭ تەيۋەنگە ئەسكەر توشۇشقا يارەملەشتى، ئاقسۆڭەك دېگىز، قۇرۇغلۇق ئەرمىيىسىنىڭ ئەپتسەرلىرى بۇ قېتىمقى قاراقچىلارچە قىلغان ھۇجۇمنى بۇڭاستە پلانلاپ بەردى، تەجاۋۇزچى قوشۇنلار تەيۋەن خەلقىنىڭ قەھرىمانلارچە قارشىلىغىغا ئۇچراپ، ياپونىيە ئەسكىرى كۆچمىنىڭ يېتىشمىگەنلىگىنى سېزىپ، جۇڭگو بىلەن سۆلھى قىلىشنى تەلەپ قىلغاندا، ئاقسۆڭ «مۇرەسسە قىلىش» ئۇچۇن ئوتتۇرىغا چىقىپ، چىڭسۇلالىسى ھوكۇمىتىنى قورقۇتتى ۋە ئالدىدى، ياپونىيىگە 500 مىڭ سەرئەسكىرى راسخوت تولەپ بېرىپ ئىشنى تۈگۈتۈش ئۇچۇن چىڭسۇلالىسى ھوكۇمىتىنى مەجبۇرقىلدى، ئاقسۆڭ بۇنىڭ بىلەن تەيۋەندە سودا بازىرىنى كېڭەيتىش ۋە ياپونىيەدىن پايدىلىنىپ تەيۋەنگە ئوزىنىڭ شۇم ئايغىنى تېخىمۇ بەكرەك كىرگۈزۈش مەخسىدىگە يېتىش ئىمكانىيىتىگە ئىگە بولدى. 1894 - 1895 - ژىلقى جۇڭگو - ياپون ئۇرۇشى مەزگىلىدە، ئاقسۆڭ بىر تەرەپتىن ياپونىيىنى زورىكۈچ بىلەن قولاپ - قۇۋۋەتلىدى؛ يەنە بىر تەرەپتىن «كېلىشتۇرگۈچى» دېگەن نىقاپ ئاستىدا چىڭسۇلالىسى ھوكۇمىتىنى ياپونىيىگە تېز پۈكۈپ سۆلھى تەلەپ قىلىشقا دالالەت قىلدى. ماگۇەن شەرتنامىسىنى

تۈزەش ۋاختىدا، ئامېرىكىلىقلارنىڭ ياپونىيە ئۈچۈن تۈزەپ بەرگەن شەرتنامىسىدا تەيۋەننى بولۇۋېلىش تەلىۋىنى ئوتتۇرىغا قويدى، شۇنىڭ بىلەن بىللە چىڭ سۇلالىسى ھوكۈمىتىنى ماگۇەن شەرتنامىسىنى تېز تەستىقلاشقا زورلىدى. شۇ دەن باشلاپ، قېدىمدىن تارتىپ جۇڭگو زېمىنى بولغان تەيۋەن ياپون جاھانگىرلىگىنىڭ مۇستەملىكىسىگە ئايلىنىپ قالدى. تەيۋەن خەلقى ياپون باسقۇنچىلىرى ھوكۈمرانلىق قىلغان 50 ژىل ئىچىدە مۇقەررەرلىك ئازابىنى ھەددى - ھېسابسىز تارتتى.

1945 - ژىلى جۇڭگو خەلقىنىڭ ياپون باسقۇنچىلىرىغا قارشى ئۇرۇشى غەلبە قىلىش بىلەن، تەيۋەن يېڭىۋاشتىن ۋەتەن قوينىغا قايتىپ كەلدى. لېكىن پۈتۈنلەي ئامېرىكا جاھانگىرلىگىگە يولەنگەن ۋەتەن سانقۇچى جياڭكەيشى گۇرۇھى ياپون جاھانگىرلىگىنىڭ تەيۋەندىكى ھوكۈمرانلىق ئورنىغا دەسسىدى. بۇنىڭ بىلەن ئامېرىكا جاھانگىرلىگىنىڭ تەجاۋۇزچىلىق تەسىرى تەيۋەنگە پەيدىن - پەي چوڭقۇر كىردى. مۇندىن خېلى بۇرۇن، 2 - دۇنيا ئۇرۇشى ئاياغلاشماي تۇرۇپلا، ئامېرىكا جاھانگىرلىگى تەيۋەنگە قانداق تەجاۋۇز قىلىش ھەققىدە چوت سوقتان ئىدى، جياڭ كەيشى ئەرمىيىسى تەيۋەنگە كىرىشتىن بۇرۇن ئاق گومىنداڭ ھوكۈمىتىنىڭ «تەسلىمنى قوبۇل قىلىش» ۋە «ئەسىرلەرنى كوچۇرۇش» ئىشىگە ياردەم قىلىش باناسى بىلەن تەيۋەندە قۇرۇغلۇقتا چېقىپ، تەيۋەنگە تەجاۋۇز قىلىشنىڭ

ھەرخىل تەييارلىقلىرىنى قىلىشقا باشلىدى ، ئاق ش شېۋىلىرى ۋە ھەربىي ئاخبارات چىلىرى تەيۇەننىڭ ھەربىي جەھەتتە مۇھىم ئەھمىيەتكە ئىگە جايلىرىنى مەخپىي تەكشۈردى. 1946 - ژىلى 10 - ئايدا ئامېرىكا ئۇرۇش خۇمارى ماكارتۇرا جياڭ كەيشى بىلەن تەيبەندە مەخپىي سوھبەت ئوتكۈزدى، سوھبەتتە ۋەتەن ساتقۇچى جياڭ كەيشى گۇرۇھىي ئاق ش نىڭ تەيۇەننىكى پەۋقۇلئادە ئورنىنى ئېتىراپ قىلدى، ئاق ش غا تەيۇەننىڭ مۇھىم پورتلىرىنى ئىگەللەش ۋە ھەربىي بازى قۇرۇش ئىمتىيازىنى بەردى. شۇنداق كېيىن، ئاق ش تەيبەيدىكى سۇكشەن ئايزودورومى، تەيجۇڭ ئايرودورومى، تەينەن ئايردورومى ۋە شىنجۇڭ ئايرودورومىلىرىدا ئوزىنىڭ ھاۋا ئەسكەرلىرى بازىسىنى قۇردى. شۇنىڭ بىلەن بىللە، ئامېرىكا جاھانگىرلىگى يەنە جىلوڭ ۋە گاۋشۇڭ پورتلىرى بىلەن پىڭخۇدىكى ماگۇڭ قاتارلىق پورتلارنى ئوزىنىڭ دېڭىز ئەسكەرلىرى بازىسىغا ئايلاندۇردى، قۇرۇغلۇق ئەرمىيىسى جەھەتتە، داۋسلىق تەيۇەننىڭ تۇرۇپ ۋەتەن ساتقۇچى جياڭ كەيشى گۇرۇھىنىڭ قوشۇنلىرىنى تەشكىللەش ۋە تەربىيىلەشكە مەسئۇل بولۇش ئۈچۈن ئاق ش نىڭ ۋەتەن ساتقۇچ جياڭكەيشى گۇرۇھىدىكى «بىرلەشكەن ھەربىي مەسلىھەتچىلەر ئومىگى»نى تەيىنلىدى ۋە ئۇرغۇن ساندا ئامېرىكا ئەفىتسەرلىرىنى ئېۋەتتى ، تەيۇەن ئەسلىسىيەتتە ئاق ش نىڭ جۇڭگو ۋە ژىراق شەرقتە قىلىدىغان تەجاۋۇزچىلىق

لىغىنى كېڭەيتىشىكى ھەربىي بازىسىغا ئايلىنىپ قالدى. ئىخ
تىسادىي جەھەتتە، ياپون باسقۇنچىلىرى تەسلىم بولغاندىن
كېيىن، ئامېرىكا جاھانگىرلىگى تەيۋەننى ھەركەت قىلىش
ئۈچۈن تۈرلۈك ئىختىسادىي ئومەك ۋە كۆزۈتۈش ئومەكلىرىنى
تەشكىل قىلدى. كېيىن يەنە ھەرخىل يوللار بىلەن تەيۋەننىڭ
يەر ئاستى بايلىغىنى ئېچىش ھوقۇقىنى ۋە مۇھىم سانائەت
كارخانىلىرىنى ئىگەلىۋالدى. شۇنىڭدەك «يېزىلارنى گۈللەن
دۈرۈش ھەيئىتى» دېگەن بىر نەمىسى ئارقىلىق تەيۋەننىڭ
دېخانچىلىغىنى ئوز ھوكۈمرانلىغا ئېلىۋالدى، دېخانلارنىڭ
يەرلىرىنى تارتىۋالدى، دېخانلارنى غالجىرلارچە بۇلاپ-تا-
لىدى ۋە ئېكسپلۇئاتاتسىيە قىلدى. ئامېرىكا جاھانگىرلىگى
تەيۋەننىڭ ئىختىسادىي جان تومۇرىنى قولغا ئېلىۋالدى.
تەيۋەن ئەسلىيەتتە، ئاق ش نىڭ مۇستەملىكىسىگە ئايلىنىپ قالدى.
ئاق ش تەيۋەننى ئوز ئالدىغا ئىشغال قىلىۋېلىش مەخسىدىگە يېتىش
ئۈچۈن ژۇقۇردىدا بايان قىلىنغان ھەربىي، ئىختىسادىي جەھەتتىكى
تەجاۋۇزچىلىغى بىلەن بىر قاتاردا، تەيۋەننە ھەرخىل زەھەرلىك
سىياسىي سۇيىقەستلەرنىمۇ ژۇرگۈزدى. ئاق ش تەيۋەننە تۇرۇش
لۇق ئەلچىخانىسىنى مەركەز قىلغان ھالدا، ئامېرىكا پەرەسەت
كۆچىلەرنى يېتىشتۇرۇپ «تەيۋەننى بىرلەشكەن دولەتلەر تەشكىلاتى
تەرىپىدىن ۋاكالىتەن باشقۇرۇشى كېرەك»، «تەيۋەن مۇستەقىل
لىغى» دېگەن بىرنەسلەر ئوستىدە مۇھاكىمە ژۇرگۈزدى ۋە

شۇنداق ھەركەتلەرنى پەيدا قىلدى. مانا بۇلار ياپون باسقۇنچىلىرى تەسلىم بولغاندىن تارتىپ 1949 - ژىلىنىڭ باشلىرىغىچە ئاق شىنىڭ تەپۇەنگە قىلغان تەجاۋۇزچىلىغىنىڭ پولاتتەك فاكتىلىرى.

ئىككىنچى دۇنيا ئۇرۇشىدىن كېيىن، ئامېرىكىنىڭ تەپۇەنگە قىلغان تەجاۋۇزچىلىق ھەركىتى ئۇنىڭ پۈتۈن جۇڭگونى ئۆزىنىڭ مۇستەملىكىسىگە ئايلاندۇرۇۋېلىش ئۈچۈن قىلغان سۇيىقەستىنىڭ بىر تەركىۋىي قىسمىدۇر. جۇڭگو خەلقى جۇڭگو كومموپىستىك پارتىيىسىنىڭ رەھبەرلىگىدە 1949 - ژىلى جۇڭگونىڭ چوڭ قۇرۇلۇقىنى ئازات قىلىدى، جياڭكەيشىنىڭ قالدۇق كۈچلىرى تەپۇەنگە قېچىپ بېرىپ، تەپۇەننى ئۆزىنىڭ ئەڭ ئاخىرقى جان تالىشىدىغان ئۇگىسى قىلىدى، ۋەتەن ساتقۇچى جياڭ كەيشى گۇرۇھىنىڭ مەغلۇبىيىتى جۇڭگو خەلقىنىڭ، جۇملىدىن تەپۇەن خەلقىنىڭ ئامېرىكا تەجاۋۇزچىلىغى ئۈستىدىن قولغا كەلتۈرگەن ئۇلۇق غەلىبىسىدۇر. لېكىن ئامېرىكا جاھانگىرلىگى بۇئەڭ ئاخىرقى مەغلۇبىيىتىنى ئەقرار قىلىشنى خالىمايدۇ، ئۇ ئۆزىنىڭ جۇڭگوغا تەجاۋۇز قىلىش ھەركىتىنى ۋاختىنچە تەيۋەن ئارىلىغا توپلىدى، ھەم بۇيەرنى جۇڭخۇا خەلق جۇمھۇرىيىتىگە قارشى تۇرۇش ۋە ئاسىيا دولەتلىرىگە بولغان تەجاۋۇزچىلىغىنى كۈچەيتىشنىڭ بازىسى قىلدى، 1950 - ژىل 6 - ئايدا، ئاق شىنىڭ چاۋشەنگە تەجاۋۇزچىلىق ئۇرۇش قوزغاشى ۋە ھىمە-

لدىچىنىڭگە بولغان مۇداخىلىسىنى كۈچەيتىش بىلەن بىر ۋاختتا، ئاشكارە سۈرەتتە تەيۋەننى بېسىۋېلىشىدىن مەخسەت ياش جۈڭ خۇا خەلق جۇمھۇرىيىتىنى چاۋشەن، ھىندىچىن. تەيۋەن ئار-قىلىق 3 تەرەپتىن قورشاپ ئېلىپ يوقۇتۇشتىن ھەم ئاسىياغا قىلىدىغان تەجاۋۇزنى كېڭەيتىش ئىشىنى يەنمۇ رېۋاجلاندۇ-رۇشتىن ئىبارەت ئىدى. 6 - ئاينىڭ 27 - كۈنى ئامېرىكىنىڭ 7 - ئۇرۇش كېمىلىرى ئەترىدى تەيۋەن بوغۇزىغا بېسىپ كىردى، ئۇنىڭ ئارقىسىدىنلا، ئاقىش نىڭ ژىراق شەرقىقە تەجاۋۇز قىلىش ئەرمىيىسىنىڭ باش سىلىگى ماكارتۇرالار توكيۇدىن تەيۋەنگە كېلىپ، تەيۋەننى تايانچى بازى قىلغان ھالدا جۇڭگو خەلقىغە قارشى ئۇرۇش ئېچىشنىڭ كونكرېت تەدبىرلىرى ئۈستىدە مەسلىھەتلەشتى. 8 - ئايدا ئاقىش نىڭ ژىراق شەرقىكى ھاۋا ئەسكەرلىرى سىلىگىبۇسىغا قاراشلىق 13 - ھاۋا ئەسكەرلىرى ئەترىدى تەيۋەنگە بېسىپ كىردى. ئۇندىن باشلاپ ئاقىش-نىڭ ئۇرۇش كېمىلىرى جەنۇبتا گۇاڭشەنتۇدىن شىمالدا شەن-دۇڭنىڭ چىڭداۋغا يېقىن جۇڭگو دېڭىزلىرىنىچە چارلاش ۋە تەكشۈرۈش ئىشىنى ئېلىپ باردى، ئاقىش ئايروپىلانلىرى دائىم تەيۋەن ۋە باشقا بازىلاردىن ئۇچۇپ چىقىپ مەملىكىتىمىزنىڭ ھاۋا تەۋەسىگە بېسىپ كىردى. تولۇق بولمىغان مەلۇماتقا قارى-غاندا، 1950 - ژىل 7 - ئايدىن 1954 - ژىلى 9 - ئايغىچە مەملە-كىتىمىزنىڭ ھاۋا تەۋەسىگە بېسىپ كىرگەن ئاقىش ئايروپىلان-

لىرى جەمئى 8220 تۇركۇم، 32.995 ئايروپلان ـ قېتىمغا (بىر ئايروپلاننىڭ ھەر قېتىم كىرگىنى بىر ئايروپلان قېتىم ھېسابلىنىدۇ-تەر) يەتتى، بۇنىڭ ئىچىدە 199 تۇركۇم، 1393 ئايروپلان قېتىم جەمئى 2408 بومبا تاشلاپ بومباردىمان قىلدى، 116 تۇركۇم، 526 ئايروپلان قېتىم ئوققا تۇتتى. ئاق ش ھوكۇمىتى يەنە ھەربىي ئايروپلانلار ئېۋەتىپ مەملىكىتىمىزنىڭ ھاۋا تەۋەسىگە بېسىپ كىرگۈزۈپ ستراتېگىك چارلاش ئېلىپ بارىدى ھەم ئايروپلانلاردىن شېيون تاشلاپ ۋۇزغۇنچىلىق ھەركەتلىرىنى قىلدى. بۇنىڭ بىلەن بىللە، ئامېرىكا جاھانگىرلىگنى جېڭ كەيشى قاراقچىلىرىنىڭ قوشۇنلىرىنى تەربىيىلەش ئىشلىرىنى كۈچەيتتى، ئاق ش نىڭ تەيۋەندىكى «ھەربىي ياردەم مەسلىھەتچىلەر ئومگى» دېگەن بىر نەمىسى جېڭ كەيشى باندىتلىرىنىڭ دېڭىز، قۇرۇغلۇق، ھاۋا ئەسكەرلىرىنى داۋاملىق تەرتىپكە سالماقتا، ئۇلارنى قۇراللاندۇرماقتا ۋە تەربىيىلىمەكتە، بۇنىڭدەك ئاق ش ھوكۇمىتى باندىت جېڭ كەيشى ئەرمىيىسىنى مىلتىق، زەمبىرەك، ئوق دۇرا، تانكىدىن تارتىپ ئايروپلان، ئۇرۇش كېمىلىرىگىچە ئۇرلۇك قۇراللار بىلەن تەمىنلىدى. ئامېرىكا جاھانگىرلىگى ۋەتەن ساتقۇچى جېڭ كەيشى گۇرۇھىغا كوپ ساندا «ھەربىي ياردەم» ۋە «ئىختىسادىي ياردەم» لەرنى بەردى، تولۇق بولمىغان مەلۇماتقا قارىغاندا، 1950 ـ ژىلى 7 ـ ئايدىن 1954 ـ ژىلى 6 ـ ئايغا قەدەر ئېلىنغان پۇللارنىڭ ئۈمۈمىي سانى

تەخمىنەن بىر مىللىارد 400 مىللىون ئامېرىكا دوللىرىدىن ئاشىدۇ.
ۋەتەن ساقچىسى جياڭ كەيشى گۇرۇھى ئامېرىكا جاھانگىرلىكىنىڭ
يولبۇرۇغى ۋە ياردەمسىگە ئىگە بولغانلىقتىن چوڭ قۇرۇغلۇقتا ۋە
دېڭىز بويلىرىغا نىسبەتەن قالايمىقانچىلىق ۋە بۇزغۇنچىلىق سېلىش
خاراكتېرىدىكى ئۇرۇشلارنى قىلىشقا جۇرئەت قىلالىدى، ۋەتەن
ساقچىسى بۇ گۇرۇھ دائىم جياڭسۇ، جېجياڭ، فۇجيەن، گۇاڭدۇڭ
ئولكىلىرىنىڭ دېڭىز بويلىرىدىكى رايونلارنى ۋە ئارالىلارنى
ئوغۇرلۇقچە ئوقتا تۇتتى، دېڭىز بويلىرىدىكى شەھەرلەرنى بومـ
باردىمان قىلىپ، خەلقنى قىردى، شۇنىڭدەك قۇرۇغلۇقتا دېڭىز
ئارقىلىق شىپون ئېۋەتىش ياكى ئايروپىلاندىن شىپون تاشلاش ئارقـ
ـلىق سۇيىقەستلىك ھەركەتلەرنى ئېلىپ باردى، مۇندىن تاشقىرى،
ئامېرىكا تەجاۋۇزچى ئەرمىيىلىرى ۋەتەن ساقچىسى جياڭ كەيشى
گۇرۇھىغا ياردەم قىلىپ جۇڭگونىڭ كېمىلىرىنى ھەم مەملىكـ
ـتىمىزگە تىجارەت ئۇچۇن كېلىۋاتقان چەتئەل كېمىلىرىنى تالان-
تاراج قىلدى ۋە تۇتۇپ قالدى. ئاقىش ھوكۇمىتىنىڭ ۋەتەن
ساقچىسى جياڭ كەيشى گۇرۇھىغا پول كورسۇتۇش بىلەن قىلغان
بۇ دېڭىز قاراقچىلىغى ئوچۇق دېڭىزدا ئۇرۇش ئەركىنلىگى
پرىنسىپىنى قوپالىق بىلەن بۇزدى، ئامېرىكا چاۋشەنگە تەجا-
ۋۇز قىلىش ئۇرۇشىنى قوزغىغاندىن كېيىن، تەيۋەنگە نىسبەتەن
خىلمۇ - خىل قۇرالىق تەجاۋۇزىنى كۇندىن - كۇنگە كۇچەيتتى،
بۇ، ئامېرىكا جاھانگىرلىگى جۇڭگو خەلقىنىڭ ئەشەددىي دۇشمىنى

ئىكە نلىگىنى، شۇنداقلا پۈتۈن دۇنيادىكى، بولۇپمۇ ئاسىيادىكى ھەر قايسى مەملىكەت تېچلىقپەرۋەر خەلقلىرىنىڭ ئەشەددىي دۇشمنى ئىكەنلىگىنى تېخىمۇ ئوچۇق كۆرسۈتۈپ بەردى.

ئامېرىكا جاھانگىرلىگىنىڭ چاۋشەن، ھىندىچىنى، تەيۋەن 3 تەرەپتىن مەملىكىتىمىزگە ھۇجۇم قىلماقچى بولغان ۋە ئاسىياغا قاراتقان تەجاۋۇزچىلىق ھەرىكىتىنى كېڭەيتمەكچى بولغان سۇيىقەستلىرى، 1954 - ژىلدىدا جۇكگو خەلقى، چاۋشەن خەلقى ۋە ھىندىچىنىدىكى ھەرقايسى مەملىكەت خەلقلىرىنىڭ قاتتىق قارشىلىغى ئاستىدا، پۈتۈنلەي مەغلۇپ بولۇپ، شەرمەندىسى چىقىقان ئىدى. لېكىن ئامېرىكا جاھانگىرلىگى بۇ شەرمەندىلەرچە بولغان مەغلۇبىيەتلەردىن تېگىشلىك ساۋاق ئالمىدى. چاۋشەن ئۇرۇشى توختۇتۇلغان ۋە ھىندىچىنى تېچلىغى ئەسلىگە كەلتۈرۈلگەندىن كېيىن، خەلقارا كەسكىن ۋەزىيەت پەيدىن-پەي پەسىيىشكە يۈزتۇتقانلىغى ئۈچۈن، تېچلىقتىن قورقۇدىغان ئاقىش ھوكۇمرانلىرى گۇرۇھى قاتتىق خاتىرجەمسىزلەندى، شۇنىڭ بىلەن ئۇلار تەيۋەنگە قېچىپ بارغان ۋەتەن ساتقۇچى جياڭكەيشى گۇرۇھىدىن پايدىلىنىش ئىشىنى كۆچەيتىپ، مەملىكىتىمىزگە قاراتقان تەجاۋۇزچىلىغىنى كېڭەيتمەكچى ۋە ئاسىيادا يېڭى جىددىي ۋەزىيەت پەيدا قىلىپ، مۇستەملىكىچىلىك ئۈچۈن جان تالاشماقچى بولدى. دەل ئەنە شۇنداق ئەھۋال ئاستىدا، 1954 - ژىل 12 - ئاينىڭ 2 - كۈنى

ئامېرىكا جىياڭكەيشى «ئورتاق مۇداپىە شەرتنامىسى» دېگەن بىر نەمنى ئىمزالاشتى، ئامېرىكا جاھانگىرلىگى بۇ شەرتنامە ئارقىلىق زىمىنىمىز تەيۋەننى قۇراللىق بېسىۋالغانلىغىنى قانۇنلاشتۇرۇشنى، ھەمدە تەيۋەننى مەملىكىتىمىزگە تەجاۋۇز قىلىش ۋە يېڭى ئۇرۇش تەييارلاشنىڭ بازىسى قىلىشنى ئويلىدى، بۇ شەرتنامە باشتىن-ئاخىر تەجاۋۇزچىلىق خاراكتېرىدىكى ئۇرۇش شەرتنامىسىدۇر، بۇ شەرتنامىدا ئاق ش نىڭ ئۇرۇش قىمارۋازلىغىنى بىلەن مەملىكىتىمىزنىڭ ئىچكى ئىشلىرىغا ئارىلىشىپ، جۇڭگو خەلقىنىڭ ئوز زىمىنى تەيۋەن، پېڭخۇ تاقىم ئاراللىرىنى ئازات قىلىشىغا توسقۇنلۇق قىلىش ئاشكارە بەلگىلىنىپلا قالماي، بەلكى ۋەتەن ساتقۇچى جياڭ كەيشى گۇرۇھىنىڭ چوڭ قۇرۇغلۇقتا ھۇجۇم قىلىپ چوڭ ئۇرۇش قوزغۇشىغا ئوچۇق-ئوچۇق ئىلھام بېرىلگەن. بۇ خەلقىمىزگە قىلىنغان جىددىي ئۇرۇش ئېغۇاكەرچىلىگىدۇر، شۇنداقلا بارلىق تېچىلىقپەرۋەر مەملىكەت ۋە خەلقلەر ئۈچۈن جىددىي ئۇرۇش ئېغۇاكەرچىلىگىدۇر. بۇ شەرتنامە ئىمزالانغاندىن تارتىپلا، ئامېرىكا جاھانگىرلىگى تەيۋەنگە بولغان تەجاۋۇزچىلىغى ۋە نازارىتىنى تېخىمۇ كۈچەيتتى ھەم تەيۋەن رايونىدىكى جىددىي ۋەزئىيەتنى كەسكىنلەشتۈردى.

ئاق ش تەيۋەننى پۈتۈنلەي ئامېرىكا جاھانگىرلىگىنىڭ مۇستەملىكىسى ۋە ئاتوم ئۇرۇشىنى قوزغايدىغان بازىسىغا ئايلاندۇرۇش ئۈچۈن، نەچچە ئونلىدىن بېرى تەيۋەندە بىر مۇنچە

تەجاۋۇزچىلىق ھەرىكەتلەرنى ئېلىپ باردى. ھەممىدىن ئاۋال، ئامېرىكىنىڭ تەيۋەندىكى ھەربىي تەجاۋۇزچىلىق ئورگانلىرىنى يېڭىۋاشتىن تەشكىللىدى ۋە كۈچەيتتى. 1955 - ژىلى 11 - ئاي- دا، تەيۋەندىكى «ئامېرىكا قوشۇنلىرىنىڭ ئالاقە باغلاش مەر- كىزى» دېگەن تەشكىلاتىنى «ئامېرىكا قوشۇنلىرىنىڭ تەيۋەن مۇداپىئەسىگە ھەمكارلىشىش سىلكىۋۇسى» قىلىپ ئۆزگەرتىپ چىقتى. كەيىنى ۋەتەن ساتقۇچى كۆرۈھىنىڭ قوشۇنلىرىنى پۈتۈن لەي ئوز ھوكۈمرانلىقىغا ئاستىغا ئالدى. بۇ ژىل 5 - ئايدا ئوز- نىڭ تەيۋەندە تۈرۈشلۇق «ئامېرىكا ھەربىي مەسلىھەتچىسلەر ئومىگى»، «ئامېرىكا قوشۇنلىرىنىڭ تەيۋەن مۇداپىئەسىگە ھەمكار- لىشىش سىلكىۋۇسى» دېگەنگە ئوخشاش 17 تەجاۋۇزچىلىق ئور- گانلىرىنى بىرلەشتۈرۈپ «ئامېرىكىنىڭ تەيۋەننى قوغداش سىـ لىكىۋۇسى - ھەربىي مەسلىھەتچىلەر ئومىگىنىڭ زۇكىۋۇسى» قىلىپ ئوزگەرتتى، بۇنىڭغا دوپىل زۇڭ سىلىڭ بولدى، بۇ تەيۋەن رايونىدىكى ئامېرىكا قوشۇنلىرى ۋە باندىت جياڭ كەيشى قو- شۇنلىرىنىڭ ئەڭ ئالىي سىلىگى بولدى. ئوندىن باشقا، ئاق ش تەيۋەندە داۋەن (زاكېتا) بازىسىنى قوردى. 1957 - ژىل 5 - ئايدا، ئامېرىكا «دۇنيۇسيشى» شەكىللىك داۋەن قوشۇنىنى تەيۋەنگە كەلتۈرۈدىغانلىقىنى ئېلان قىلدى، ھەمدە بۇ ژىل 5 - ئايدا مەخپىي رەۋىشتە داۋەن سىتىغى ئوتكوزدى. ئاق ش دولەت مۇداپىئە مىنىستىرلىگى باندىت جياڭ كەيشى قوشۇنىدا

ئاتوم بىلەن قۇراللانغان» دېسى تەشكىل قىلىنغانلىغىنى ئېيلان قىلدى. بۇلارنىڭ ھەممىسى ئامېرىكىنىڭ تەيۋەننى ژۇراق شەرقتىكى ھەربىي بازىغا ئايلاندۇرۇپ، يادرو ئۇرۇشىغا كۆچلۈك تەييارلىق كۆرۈش بىلەن ۋەتەن ساتقۇچى جياڭكەيشى گۇرۇھىنى قۇرال قىلىپ، ئاسىيا مەملىكەتلىرىگە قاراتقان تەجاۋۈزىنىڭ كېڭەيتىشكە ئۇرۇنۇۋاتقانلىغىنى تولۇق ئېچىپ تاشلىدى. ئىختىسادىي تەجاۋۈز جەھەتتە، ئامېرىكىنىڭ تەيۋەنگە ئىختىسادىي تەجاۋۈزىنى ئىدارە قىلغۇچى ئورگان «ئامېرىكا خەلقارا ھەمكارلىق مەھكىمىسىنىڭ تەيۋەن شۇبەسى» دە 50 نەچچە باشقارما، گۇرۇپپا، مەسلىھەتچىلەر ئىشخانىسى قاتارلىق شەكىللەردىكى شوبە تارماق ئورگانلىرى ئاق شىنىڭ ئىختىسادىي جەھەتتىكى تالان-تاراج چوتىنى تەيۋەنىڭ سانائەت، دېخانچىلىق، بېلىقچىلىق، قاتناش-تىرانسپورت قاتارلىق ھەممە تەرەپلەرگە قۇرۇق قويماي سۈنۈپ، تەيۋەننىڭ ئىختىسادىنى پۈتۈنلەي ئىگەللىۋالدى، ئەمەلىيەتتە تەيۋەن ئامېرىكىنىڭ مۇستەملىكىسىگە ئايلىنىپ قالدى. ئاق ش تەيۋەننى قۇراللىق بېسىۋېلىپ، تەيۋەننى ئازات قىلىشىمىزغا توسقۇنلۇق قىلدى، ئىچكى ئىشلىرىمىزغا ئارىلىشىش بىلەن بىللە، يەنە تەيۋەننى بازە قىلىپ، ۋەتەن ساتقۇچى جياڭكەيشى گۇرۇھىنى قۇرال قىلىش بىلەن شەرقى-جەنۇبىي ئاسىيادىكى مىللىي مۇستەقىل دولەتلەردە ئاغدۇرمىچىلىق ھەرىكەتلىرىنى ئېلىپ بېرىپ، بۇ دولەتلە-

لەرنىڭ ئىچكى ئىشلىرىغا قوپاللىق بىلەن ئارىلاشتى. ئاق ش هىندۇنېزىيەدىكى ئىسيانچىلارغا تەيۇەن ئارقىلىق ھەربىي قۇرال، ئايروپلان، بىنزىنلارنى يەتكۈزۈپ بەردى ھەم ئىسيانچىلارنىڭ ھەربىي ھەرىكەتلىرىگە بىۋاستە قاتنىشىشقا ھەربىي خادىم ۋەشپىونلارنى ئېۋەتىش توغرىسىدا جياڭ كەيشى گۇرۇھىغا يولىورۇق بەردى، تەيۇەن بىلەن ھىندۇنېزىيەدىكى ئىسيانچىلارنىڭ ھەقىقىتەن تىل بىرىكتۈرگەنلىك فاكتلىرىنى باندىت جياڭ كەيشىنىڭ گېزىتلىرىمۇ يوشۇرالمايدۇ.

ئاق ش تەيۇەنگە تەجاۋۇزچىلىغىنى كۈچەيتىش بىلەن تەڭ، ئۇ يەنە 1955 ـ ژىلى 8 ـ ئايدا باشلانغان جۇڭگو ـ ئاق ش ئەلچى دەرىجىلىك ۋەكىللىرى سوھبىتىدە باشتىن ـ ئاخىر ئۇزۇنىڭ تەيۇەنىنى ئىشغال قىلىۋالغانلىغىنى ئىقرار قىلىشمىزنى تەكىتلەپ تەيۇەن رايونىدىكى جىددىي ۋەزئىيەتنى داۋاملاشتۇردى ۋە كەسكىنلەشتۈرۈدى. جۇڭخۇا خەلق جۇمھۇرىيىتى ئۇچقان دەك تەرەققى قىلدى ۋە زورايدى، جۇڭگو خەلقى تەيۇەنىنى چوقۇم ئازات قىلىدۇ. ئاق ش نىڭ جۇڭگو خەلقىگە دۈشمەنلىك ھىلەن قاراش، يېڭى جۇڭگونى ئىقرار قىلماسلىق ۋە يېڭى جۇڭگونى خەلقارا ھايات تىن چەتكە قېقىش سىياسىتى يېڭى جۇڭگونىڭ مەۋجۇت بولۇپ تۇرۇشى ۋە تەرەققى قىلىشىغا قىلچە زىيان يەتكۈزەلمەيدۇ، ئەكسىچە، ئاق ش نىڭ ئۇزۇنىنى كۈن دىن ـ كۈنگە يېتىم ھالەتكە چۈشۈرۈپ قويۇدۇ. ئاق ش بۇ

قىسىن شارائىتتىن قۇتۇلۇش، شۇنداقلا تەيۇەننى داۋاملىق بېسىپ يېتىش ئۈچۈن، كۆچمىنىڭ بېرىچە «2 جۈگگو» قۇرۇش سۈيىقەستىنى توقۇپ چىقىرىشقا ئۇرۇندى. لېكىن ئاقسۇنىڭ بۇ سۈيىقەستى ئەمەلگە ئاشمىدى، ئەكسىچە، ئۇنىڭ ئۆزى سىياسىي ۋە ئىنسانىيەتچىلىك جەھەتتە تېخىمۇ يېتىم ھالغا چۈشۈپ قالدى.

ئامېرىكا جاھانگىرلىگىنىڭ بۇ قېتىم تەيۇەن بوغۇزى رايونىدا مەملىكىتىمىزگە بولغان تەجاۋۈزچىلىق دائىرىسىنى كېڭەيتىشى، ئۇرۇش ئىغۋاگەرچىلىگى سېلىش يولىدا ئوچۇقتىن-ئوچۇق سالغان تەھدىدىدىن ئىلگىرى تەيۇەنگە قىلغان تەجاۋۈزنىڭ قىسقىچە تارىخى ئەنە شۇلاردىن ئىبارەت.

ئامېرىكا جاھانگىرلىگىنىڭ زىمىنىمىز تەيۇەنگە تەجاۋۈز قىلىش تارىخى شۇنداقلا مەملىكىتىمىزنىڭ چوڭ قۇرۇغلۇقدىكى خەلقلەر بىلەن تەيۇەن خەلقىنىڭ ئامېرىكا جاھانگىرلىگىگە قارشى كۈرەش تارىخىدۇر. مۇندىن خېلى بۇرۇن، 1867 - ژىلى ئاقسۇ دەسلەپ قىلىپ تەيۇەنگە قۇرالىلىق تەجاۋۈز قىلغاندا، تەيۇەندىكى ھەر مىللەت خەلقىنىڭ باتۇرانە قارشىلىغا ئۇچراپ، تەجاۋۈزچىلارنىڭ سۈيىقەستى تارمارکە لتۇرۇلدى. 1874-ژىلى تەيۇەندىكى ھەر مىللەت خەلقى ئاقسۇ بىلەن يانپونىيىنىڭ بىرلەشمە ھۇجۇمىغا يەنە بىر قېتىم قارشى تۇرۇپ، تەجاۋۈزچىلارغا ئېغىر زەربە بەردى. ماگۇەن شەرتنامىسى ئىمزالانغاندىن

كېيىن، چىڭ سۇلالىسىنىڭ ئەكسىيەتچى ھوكۇمىتى تەيۋەننىڭ ياپونىيەگە بولۇپ بېرىلىشىغا ۋاختتا، مەملىكەت بويىچە تەيۋەنـ نىڭ بولۇنۇشىـگە قارشى داغدۇغۇلۇق كۆرەش قوزغالـدى. شۇنداق كېيىن، ياپون جاھانگىرلىگىنىڭ ھوكۇمرانلىقى ئاستىدا تەيۋەن خەلقى ئالدىنقىلەر ۋەقەلىسا ئارقىسىدىكىلەر ئۇلارنىڭ ئىزىنى بېسىپ دۇشمەنگە قارشى داۋامـلىق كۆرەش قىلدى. چوڭ قۇرۇغلۇقتىكى خەلقلەرىلەن تەيۋەن خەلقى ياپون جاھانـ گىرلىگىگە قارشى قەتئىي كۆرەش قىلغانلىقى ئۈچۈن ئاخىرى 1945-ژىلى ياپون جاھانگىرلىگى مەغلۇپ بولۇپ تەيۋەن يېڭىۋاشتىن ۋەتەنگە قوينىغا قايتىپ كەلدى. ياپون باستۇنچىلىرىغا قارشى ئۇرۇش غەلبە قىلغاندىن كېيىن، ئاق شۇنىڭ تەجاۋۇزچى تەسـ رى تەيۋەنـگە چوڭقۇر كىرىپ ياپون جاھانگىرلىگىنىڭ ئور- نىنى ئىگىلىدى. تەيۋەندىكى قېرىنداشلار ئاق شۇ ھوكۇمىتىنىڭ ۋەتەن ساتقۇچ جياڭ كەيشى گۇرۇھىنا ھەمكارلىشىـپ قىلـغان بارلىق سۇيىقەستلىك ھەرىكەتلىرىنى ئوز كوزى بىلەن كوردى، ئۇلار ھەر خىل شەكىللەر ئارقىلىق ئامېرىكا جاھانگىرلىگى ۋە ئۇنىڭ يالاقچى ئىشتىلىرىغا قارشى ئۇلۇق مىللىي ئازاتلىق ھەر- كەتنى داۋاملاشتۇرۇپ كەلدى. 1947 - ژىلى 2 - ئاينىڭ 28- كۈنى تەيۋەن خەلقى شەرەپـلىك ھالدا قوزغۇلاڭ كوتۇرۇپ، ياپون جاھانگىرلىگىنىڭ ھوكۇمرانلىـقىنى قوبۇل قىلمايـدىغان تەيۋەن خەلقى، ئامېرىكا جاھانگىرلىگىنىڭ ھوكۇمرانـلىقىنىمۇ

مۇتلەق قوبۇل قىلمايدىغانلىغىنى پۈتۈن دۇنياغا جاكالىدى. هازىر، جۇڭگونىڭ چوڭ قۇرۇغلۇقىدا قۇدرەتلىك جۇڭخۇا خەلق جۇمھۇرىيىتى ۋۇجۇتقا كەلدى، پۈتۈن دۇنيا ۋەزئىيىتى شەرق شامىلى غەرپ شامىلىنى مۇتلەق بېسىپ چۈشكەن دەۋر-گە كىردى، دۇنيادا ھېچبىر جاھانگىر جۇڭگو خەلقىنىڭ ئۆز زېمىنى تەۋەسىنى ئازات قىلىشىنى توسالمايدۇ. ئەگەر ئامېرىكا جاھانگىرلىگى بېيجىڭ قۇرۇش قوزغاشقا جۇرئەت قىلىدىكەن، ئۇچاغدا، ئۇ چوقۇم تەۋەسىدىن بوغۇزى رايونىغا دەپسەن قىلىنىدۇ.

ئامېرىكا تەجاۋۇزچىلىرىنىڭ ھەربىي ئېغۇا-
گەرچىلىكىنى ئەمىلىي ھەرىكىتىمىز
بىلەن تار مارىكەلتۈرەيلى

ماشى جاڭ

تەيۋەن ۋە پىڭخۇ تاقىم ئارالىرى قېدىمدىن تارتىپلا مەملە-
كىتىمىزنىڭ زىمىنىدۇر . جىڭمەن، مازۇ قاتارلىق دېڭىز بويى-
دىكى ئارالار جۇڭگو قۇرۇغلىقىنىڭ دېڭىز تەۋەسى ئىچىدىكى
ئارالاردۇر. تەيۋەننى ۋە دېڭىز بويىدىكى بۇ ئارالارنى
ئازات قىلىش خەلقىمىزنىڭ دەخىل يەتكۈزگىلى بولمايدىغان
مۇقەددەس ھوقۇقى ۋە تەۋرەنمەس مەيدانى. مۇندىن 9 ژىل
بۇرۇن ئامېرىكا جاھانگىرلىگى ھوكۇمىتىمىزنىڭ ۋە خەلقىمىزنىڭ
قاتتىق قارشىلىغىغا ۋە جىددىي ئاگاھلاندۇرۇشىغا قارىماي تەي-
ۋەن ۋە پىڭخۇ ئارالىرىنى قۇرالىق كۈچ بىلەن بېسىۋالدى.
بېقىندا ئامېرىكا تەجاۋۇزچىلىرى تەيۋەن بوغۇزى رايونىدىكى
تەجاۋۇزنىڭ دائىرىسىنى مەملىكىتىمىزنىڭ دېڭىز بويىدىكى
ئارالىرىغىچە كېڭەيتىپ، ئەسكەرلىرىنى يوتكەپ ۋە ئەسكىرى

كۆچلىرىنى توپلاپ، خەلقىمىزگە ئوچۇقتىن - ئوچۇق ھەربىي ئېغۇاگەرچىلىك ۋە ئۇرۇش تەھدىدى سېلىپ، مەملىكىتىمىز- نىڭ جىڭمن، مازۇ ئارالىدىنى ئازات قىلىش يۇزىسىدىن قول- لانغان جىددىي ھەربىي ھەركىتىگە توسقۇنلۇق قىلىشقا ئورۇن- دى. ئامېرىكا تەجاۋۇزچىلىرىنىڭ قاراقچىلىق ھەرىكەتلىرى 600 مىللىون چۈگگو خەلقىنى قىلىنغان ئېغۇاگەرچىلىك بولۇپلا قالماستىن، بەلكى ژىراق شەرق ۋە دۇنيا تىنچلىقىغا سېلىنغان ئېغىر تەھدىتتۇر. مەملىكىتىمىزنىڭ زىمىنى ۋە ئىگىلىك ھو- قۇقىنىڭ پۈتۈنلىگىنى قوغداش، ژىراق شەرق ۋە دۇنيا تىنچ- لىغىنى قوغداش ئۈچۈن ياشلىرىمىز سەپەرۋەرلىككە كېلىپ پۈ- تۈن خەلقىمىز بىلەن بىر يولدا ئامېرىكا تەجاۋۇزچىلىرىنىڭ ھەربىي ئېغۇاگەرچىلىگىنى قەتئىي تارمار كەلتۈرۈش يولدا كۈرەش قىلىشى لازىم.

جۈئىنلەي زۇڭلى 9 - ئايىنىڭ 6 - كۈنى تەيۋەن بوغۇزى رايونىدىكى ۋەزئىيەت توغرىسىدا بايانات ئېلان قىلدى. ئامې- رىكا تەجاۋۇزچىلىرىنىڭ ھەربىي ئېغۇاگەرچىلىگىنى ۋە ئۇ- رۇش تەھدىدىنى تارماركەلتۈرۈش ئۈچۈن ياشلىرىمىز جۇڭخۇ- لىنىڭ بايانات ئىنى ھمايە قىلىش ۋە ئامېرىكا تەجاۋۇزچىلىرىغا قارشى تۇرۇش يولدا ئېلىپ بېرىلغان كۈتۈرەكگۈ روھىۇق ۋە جاھانىي زىلزىلىگە كەلتۈرۈدىغان نامايىش ھەرىكىتىگە قاتنىشى- شى ۋە ئۇنى پائال قانات يايدۇرۇشى لازىم. ھەممىگە مەلۇمكى،

ئامېرىكا تەجاۋۇزچىلىرى ئەسلىدە قەغەز يولۋاس بولسىمۇ، لې-كىن ئۇقۇرۇق ھەيۋە بىلەن ھەممە يەردە كىشىلەرنى قورقۇتۇپ، تېرورىسى ئاجىزلاشقان كىشىلەرنى ئۆزلىرىگە بويسۇندۇرۇشقا، ياكى كۆرەش ئىرادىسى مۇستەھكەم بولمىغان كىشىلەردىن بىر ئاز پايدا ئوندۇرۇۋېلىشقا ئۇرۇنۇدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن بىز، 600 مىللىون خەلقىمىزنىڭ قەھرى-غەزەپ ئاۋازلىرى بىلەن ئامې-رىكا ئۇرۇش خۇمارلىرىغا شۇنداق ئاگاھلاندۇرۇش بېرىشىمىز لازىمكى، سەنلەرنىڭ قۇرۇق ھەيۋىلىرىڭ ئىشلىمەيدۇ، ھەر قانداق ئۇرۇش تەھدىتلىرىڭ جۇڭگو خەلقىنى قورقۇتالمايدۇ! بۇگۈنكى جۇڭگو ھەر قانداق كىشى ئوزغەيلىچە پارچىلاپ ئالدىغان جۇڭگو ئەمەس، بەلكى قۇدرەتلىك تاشتەك مەككەم، ھەر قانداق كۈچ بوزەك ئېتىلەمەيدىغان غايەت زور كۈچ بولۇپ قالدى. سوۋېت ئىتتىپاقى باشچىلىغىدىكى قۇدرەتلىك سوتسىيالزم لاگېرى ۋە دۇنياسىدىكى بارلىق تېنچلىقپەرۋەر مەملىكەتلەر ۋە خەلقلەر جۇڭگو خەلقى تەرىپىدە تۇرماقتا. جۇڭگو خەلقىنىڭ تەيۋەن، پىڭخۇ تاقىم ئارالىنى ئازات قىلىش ئىرادىسى ھەرگىز تەۋرەنمەيدۇ. جۇڭگو خەلقى ئوزىنىڭ چوڭ قۇرۇلۇشلىرىنى ئىچكى دېڭىزلى-رىدىكى چىگمەن، مازۇغا ئوخشاش ئارالىنى دۇشمەنلەرنىڭ ئالدىنقى جىسەكچىلىك پونكىتى قىلىپ تۇتۇپ تۇرۇشىغا مۇتلەق يول قويمايدۇ. بىز 600 مىللىون خەلق ئۇرۇشقا قارشى تۇرۇ-مىز، لېكىن بىز ھەرگىز ئوز زېمىنىمىزنى ۋە ئىگىلىك ھوقۇ-

قىمزنى قۇربان قىلىش ھېساۋىغا تېچلىق تىلمەيمىز. بىز تېچ-
لىقنى سويۇمىز، لېكىن ئامېرىكا ئۇرۇش خۇمارلىرى ئۇرۇشنى
جۇڭگو خەلقىنىڭ بېشىغا تاڭىدىكەن، بىز ھېچبىر ئىككىلەنمەس-
تىن، تەجاۋۇزچىلارغا ئۇرۇش بىلەن جاۋاپ بېرىمىز. ئامېرىكا
جاھانگىرلىرىنى شۇنداق ئاگاھلاندۇرۇرشىمىز لازىمكى، ئەگەر
ئۇلار قۇدرەتلىك جۇڭگو خەلقىغە قول تەككۈزۈشكە جۇرئەت
قىلىدىغانلا بولسا، ئۇزىنىڭ كالىمسىغا ئاگاھ بولسۇن. ئامېرىكا
تەجاۋۇزچىلىرى جۇڭگو خەلقى ئالدىدا ئەدە پىسخىلىك قىلمىسۇن،
ھەربىي ئېغۇاگەرچىلىك ۋە ئۇرۇش تەھدىدىنى توختۇتۇپ
تەۋەن بوغۇزى رايونىدىن چىقىپ كەتسۇن. ئەگەر ئامېرىكا
تەجاۋۇزچىلىرى تەجاۋۇزچىلىق سىياسىتى ۋە ئۇرۇش سىياسە-
تىنى جاھىللىق بىلەن داۋاملاشتۇرۇپ، جۇڭگو خەلقى بىلەن
كۈچ سىنىسىپ بېقىشقا بەل باغلىغان ئىكەن، ئۇچاغدا بىز
ماۋجۇشىنىڭ تەلىمى بويىچە پۈتۈن دۇنيا خەلقلىرى بىلەن
بىرلىشىپ ئامېرىكا تەجاۋۇزچىلىرىنى ئۆزلىرى تەييارلاپ ئۆزلىرى
بوينىغا سالغان سىرتماق بىلەن بۇغۇپ ئولتۇرۇمىز. ياش يولداشلار،
بىزنىڭ قەھرى غەزىۋىمىز قاينىاپ تاشسۇن، يەنە قاينىاپ تاش-
سۇن، بىزنىڭ غەزەپ سادالىرىمىز پۈتۈن جاھانغا ياگرىسۇن،
ئاقىش ئۇرۇش خومارلىرى قۇدرەتلىك جۇڭگو خەلقى ئالدىدا
دىر-دىر تىترىسۇن.

ئامېرىكا تەجاۋۇزچىلىرىنىڭ ھەربىي ئېغۇاگەرچىلىگىنى ۋە

ئۇرۇش تەھدىدىنى ئۆزۈل-كېسىل تارمار كەلتۈرۈش ئۈچۈن، بىز قەھرى-غەزىۋىمىزنى غايەت زور كۈچكە ئايلاندۇرۇپ، پۈتۈن خەلقىمىز بىللەن بىللە تېخمۇ تولۇپ-تاشقان غەيرەتكە كېلىپ، مەملىكىتىمىزنىڭ ئىشلەپچىقىرىش بويىچە زورقەدەملەر سەكرەپ ئىلگىرلىشىنى تەرىشىپ ئالغا سۈرۈپ، سوتسىالىستىك قورۇلۇشنىڭ سۈرئىتىنى چاپسانلىتىپ، دولەت مودا پىسە كۈچلىرىمىزنى يەنمۇ كۈچەيتىشىمىز ۋە مۇستەھكەملىشىمىز لازىم. بىزنىڭ شانلىق خەلق ئازاتلىق گەرمىيىمىز ئامېرىكا تەجاۋۇزچىلىرى ئۈستىدىن قەھرىمانلارچە نازارەت قىلىپ، ۋەتىنىمىزنىڭ سوتسىالىستىك قۇرۇلۇشىنى قوغدىماقتا، شۇنىڭدەك تەيۋەننى ۋە دېڭىز بويلىرىدىكى بارلىق ئارالارنى ئازات قىلىش ئۈچۈن ۋەتىنىمىزنىڭ بۈيۈكلىنى كۈتۈپ تەييار تۇرماقتا؛ بىزنىڭ ئىشلەپچىقىرىشىنى ياخشى ئىشلىگەنلىگىمىز ئۇلارغا ناھايىتى كۈچلۈك ياردەم قىلمىغانلىقىمىز بولۇدۇ. بىز بىر تونا پولاتنى، بىر ستانوكنى، بىر چىڭ ئاشلىقنى ئارتۇق ئىشلەپچىقارساق تەيۋەننى ئازات قىلىش كۈچىمىز بىر ھەسسە ئاشىدۇ. مەملىكىتىمىزنىڭ سانائەت ۋە پىزا ئىگىلىك ئىشلەپچىقىرىشىدا قولغا كەلتۈرگەن ھەر بىر مۇۋەپپەقىيىتى جاھانگىرلارغا بېرىلگەن بىر زەربە، شۇنىڭ ئۈچۈن، بىز پارتىيە مەركىزىي كومىتېتى سىياسىي بيۈرۇسىنىڭ كېڭەيتىلگەن ئېغىزىنىڭ چاقىرىغىنى قەتئىي ئىزچىللاشتۇرۇپ، تولۇپ-تاشقان غەيرىتىمىزنى جارىي قىلىپ، بۇ ئىلقى پۈلات

مەھسۇلات مىقدارىنى بىر ھەسسە ئاشۇرۇپ، 10 مىللىون 700 مىڭ تونىنا پولات ئىشلەپچىقىرىش ئۈچۈن كۆرەش قىلىشىمىز لازىم. بىزا ئىگىلىك ئىشلەپچىقىرىشى جەھەتتە، بىز قولغاكەلتۈرگەن ئۇلۇق غەلىبىلىرىمىز ئاساسىدا داۋاملىق كۆچەپ ئىشلەپ، زىرائەتلەرنى پەرۋەرىش قىلىش ئىشلىرىنى ياخشى يولغا قويۇپ، كۆزلۈك زىرائەتتىن كوپلەپ مول ھوسۇل ئېلىشىمىز لازىم. پارتىيە مەركىزىي كومىتېتى سىياسىي بيۈروسىنىڭ كېڭەيتىلگەن ژىغىنىنىڭ چاقىرىغىنىغا قىزغىن ئاۋاز قوشۇپ، پۈتۈن مەملىكەت مىقياسىدا كولىمى زور ئاممىۋىي خاراكتېرلىك يەرنى چوڭقۇر ھايدەش ھەركىتىنى قانات يايدۇرۇپ مۇنداق كېيىن بىزا ئىگىلىك ئىشلەپچىقىرىشى بويىچە يەنمۇ زورسەكرەپ ئىلگىرىلەشنى قولغا كەلتۈرۈشىمىز لازىم. «ئىرادىمىز مۇستەھكەم خۇددى پولاتتەك، يوق قىلىمىز بىرنىيەتتە ئامېرىكا بوريلىرىنى، ئىشلەپچىقىرىمىز خۇددى جەڭگە چىققاندەك، ملتىق قىلىمىز قولىمىزدىكى ئەسۋاپلىرىمىزنى». ئامېرىكا جاھانگىرلىرىنىڭ ھەربىي ئىغۋاگەرچىلىگى ۋە ئۇرۇش تەھدىدىنى تارمارکەلتۈرۈش ئۈچۈن بىز ياشلار ئەنە شۇنداق قەھرىمانە غەيرەت بىلەن يەنمۇ كوپ پولات ـ تومۇر، يەنمۇ كوپ ماشىنا، يەنمۇ كوپ ئاشلىق ئىشلەپچىقىرىشىمىز لازىم. سانائەت ۋە يېزا ئىگىلىك ئىشلەپچىقىرىشى بويىچە يەنمۇ زور دولقۇن كوتۇرۇپ ئامېرىكا تەجاۋۈزچىلىرىنىڭ ھەربىي ئىغۋاگەرچىلىگى ۋە ئۇرۇش تەھدىدىگە جاۋاپ بېرەيلى.

ئۇلۇق ۋەتىنىمىزنىڭ قۇدرىتىنى مۇستەھكەملەش ۋە كۆچەيتىش ئامېرىكا جاھانگىرلىرىنىڭ ھەربىي ئىغۋاگەرچىلىكلىرىنى چەكلەش ئۈچۈن، پارتىيە مەركىزىي كومىتېتى ۋە ماۋجۇشىنىڭ چاقىرىقلىرىغا قىزغىن ئاۋاز قوشۇپ، خەلق گۇۋاڭشېسىغا ئاكتىۋ ۋە قىزغىن قاتنىشىشىمىز لازىم، خەلق گۇۋاڭشېسى قۇرۇلغانلىقىدا، ئىشلەپچىقىرىش كۈچلىرىنى يەنمۇ ئازات قىلغىلى، ئەمگەك ئۈنۈمدارلىغىنى زور دەرىجىدە ئاشۇرغىلى بولىدۇ. خۇددى بىر دىخان يولداش ئېيتقاندەك: «كىچىك كونۇپىراتسىلارچىلىقا كولىيالىسا، چوڭ كونۇپىراتسىلار تاغنى يېرىپ تاشلىيالايدۇ، گۇۋاڭشې قۇرۇلسا، يەرشارىنى ئاستىن ـ ئۈستۈن قىلىپ تاشلىغىلى بولىدۇ». پارتىيە مەركىزىي كومىتېتى بىزگە سانائەت، دېخانچىلىق، سودا ـ سېتىق، مەكتەپ، ھەربىي ئىشلار بىرلەشتۈرۈلگەن خەلق گۇۋاڭشېلىرىنىڭ سوتسىيالىستىك قۇرۇلۇشىمىزنى چاپسان لىتىدىغانلىغىنى، سوتسىيالىزمنى مۇددەتتىن بۇرۇن قۇرۇشنىڭ ھەم پەيدىن ـ پەي كوممۇنىزمغا ئوتۇشنىڭ ئەڭ ياخشى تەشكىلىي شەكلى ئىكەنلىگىنى، شۇنىڭدەك كېلىچەكتىكى كوممۇنىزم جەمئىيىتىنىڭ باشلانغۇچ ئورۇنلىرى بولۇدىغانلىغىنى كورسەتتى. خېنەنلىك بىر دىخان يولداش خەلق گۇۋاڭشېسىنى قۇرۇشنىڭ ئۇلۇق ئەھمىيىتىنى مۇنداق جانلىق تەسۋىرلىگەن: «گۇۋاڭشېغا كىرسەك جەننەتكە كىرگەندەك بولۇمىز، بىرىكچىلىك مۇسابىقە بىلەن نەچچەمىڭ ژىلدىن ئوتۇپ كېتىمىز، خۇسۇسىي

مۇلۇكنىڭ ژىلتىزىنى قىرقىپ تاشلاپ، تارىختا يېڭى سەھىپە ئاچمىز». ئەمىلىيەت خەلق گۈكشىپىسى قۇرۇلغاندا، ئۇلۇق ۋەتىنىمىزنىڭ يەنمۇ باي، قۇدرەتلىك ۋە مۇستەھكەملىنىش يولىغا يەنمۇ چاپسان قەدەم قويۇدىغانلىغىنى، شۇنىڭ بىلەن بىللە خەلقىمىزنىڭ ئامېرىكا تەجاۋۇزچىلىرىنىڭ ھەر بىر ئىغۋاگەرچىلىگىنى چەكلەش ۋەتەيۋەن ھەم دېڭىز بويىدىكى بارلىق ئاراللارنى ئازات قىلىش كۈچىنى يەنمۇ كۈچەيتىدىغانلىغىنى ئىسپاتلىدى، شۇنىڭ ئۈچۈن ياشلىرىمىز خەلق گۈكشىپىلىرىغا خوشال - خۇراملىق بىلەن قاتنىشىپ، پارتىيە رەھبەرلىگىدە پۈتۈن خەلقىمىز بىلەن بىللە مەملىكىتىمىزنى بۈرۈنراق خەلق گۈكشىپىسلاشتۇرۇش ئۈچۈن كۈرەش قىلىشى لازىم.

ئامېرىكا تەجاۋۇزچىلىرىنىڭ ھەر بىر ئىغۋاگەرچىلىگى ۋە ئۇرۇش تەھدىدىنى ئۆزۈل - كېسىل تارمار كەلتۈرۈش، ۋەتىنىمىزنىڭ ۋە دۇنيانىڭ تىنچلىغىنى قوغداش ئۈچۈن پۈتۈن مەملىكەت ياشلىرى - زاۋود، فابرىكا، كانلاردىكى، يېزىلار، ئىدارىلار، كارخانىلار، مەكتەپلەردىكى ياشلارنىڭ ھەممىسى پارتىيىنىڭ چاقىرىغىغا قىزغىن ئاۋاز قوشۇپ، بەس - بەس بىلەن قولىغا قۇرال ئېلىپ، خەلق ئەسكەرلىرى تەشكىلاتلىرىغا قاتنىشىپ، ئۇمۇمىخەلقنى قۇراللاندۇرۇش ئىشىنى چاپسان ئەمەلگە ئاشۇرۇشى لازىم. بىز ياشلار مۇلكى ئىشلارنىمۇ قىلالايدىغان ۋە ھەرىنىمۇ بولالايدىغان، ئىشلەپچىقىرىشنىمۇ، بىنىلىدە-

غان ۋە ئۇرۇش قىلىشنىمۇ بىلىدىغان كوپ تەرەپلىمە ماھارەت ئىگىلىرىگە ئايلىنىشىمىز لازىم، چەتئەل تەجاۋۇزچىلىرى ھۇجۇم قىلمىغان چاغلاردا بىز تەبىيەتكە ۋۇرۇش قىلىدىغان، يەر شارىغا ئۇرۇش ئاچىدىغان كۆچلۈك ئىشلەپچىقىرىش - قۇرۇلۇش ئەرمىيىسى بولۇپ تۇرۇشىمىز؛ جاھانگىرلەر بىزگە قول ئۇزاتقان ۋاختىدا، پۈتۈن ياشلىرىمىز دۇشمەنگە قارشى ھۇجۇمغا ئوتۇدىغان، دۇشمەننى يوقۇتۇدىغان باتۇرانە قۇرالىنىق كۆچكە ئايلىنىشى لازىم. ئۇلۇق ۋەتىنىمىز بېكىلمەس، كۆچلۈك خەلق ئازاتلىق ئەرمىيىسىگە ئىگە. ئەگەر ئۇنىڭغا 120مىللىون ياشلار- دىن تەركىپ تاپقان خەلق ئەسكەرلىرى قوشۇلسا، ئۇ ۋاختىتا نەدىن قورقۇمىز؟ ھەر قانداق تەجاۋۇزچىلار، قانچە ۋەھشى بولسا بولسۇن - ھېچنىمىگە توختىمايدۇ، ئەگەر جاھانگىر ئۇ- رۇش خۇمارلىرى جۇڭگو خەلقىنى بىرەرنى چېكىپ قويۇشقا جۇرئەت قىلىدىكەن، ئۇ ۋاختىتا ئۇلارنىڭ كاللىسى پەچەق- پەچەق قىلىپ تاشلىنىدۇ. ئۇمۇمخەلقنى قۇرالاندۇرۇش ئىشنى ئەمەلگە ئاشۇرۇش ئۈچۈن خەلق ئەسكەرلىرى بولۇشقا قىزغىن ئاتلىنايلى، بىر تەرەپتىن ئىشلەپچىقىرىشنى كۆچەپ ئىشلەپ، يەنە بىر تەرەپتىن ھەربىي تەلىم - تەربىيىنى مەككەم ئۇتۇشىمىز لازىم. بىز پارتىيىمىزگە شۇنداق قەسەمىيات قىلىمىزكى: بىز ئۇ- لۇق ۋەتەن ئۈچۈن - قىزىل- رى ھەر داىم تەييار، ۋەتەنىمىڭ بۈيرۇغىنى كۆتۈپ تۇرىمىز. ماۋجۇشى بىر ئېغىز بۇيرۇق بېرىدە-

غانلا بولسا، شۇ زامان قۇرال ئېلىپ ئالدىنقى سەپكە بارىمىز. تەجاۋۇزچىلارنى يوقۇتۇش، ۋەتەننى قوغداش، ژىراق شەرق ۋە دۇنيا تىنچلىقىنى قوغداش يولىدا ھېچنىمىنى ئايمايمىز.

ھازىر ئامېرىكا ئەجاۋۇزچىلىرىنىڭ غالچىلىرى قولىنى ژىنەيلا قالماي، بەلكى تاشقى ئىشلار مىنىستىرلىگىمىزنىڭ كەينى-كەينىدىن چىقارغان جىددىي ئاگاھلاندۇرۇشلىرىغا قارىماي ھەربىي پاراخودى ۋە ئايروپىلانلىرىنى بىزنىڭ دېڭىز تەۋەيىمىز ۋە ھاۋا تەۋەيىمىزگە كىرگۈزۈپ تەجاۋۇز قىلغۇزۇپ، ناھايىتى خەۋپلىك ھەربىي تەۋەككۈلچىلىك قىلماقتا، بىز پۈتۈن ياشلار دەرھال، بىردەك ھەركەتلىپ، پولات، ماشىنا، ئاشلىقنى كوپ ئىشلەپچىقىرىپ، خەلق گۈزىلىرىگە ئاكتىۋ قاتنىشىپ، ئۇمۇمىي خەلقنى قۇراللاندۇرۇش ئىشىنى مۇمكىن قەدەر چاپسان ئەمەلگە ئاشۇرۇشتىن ئىبارەت ئەمىلىي ھەرىكىتىمىزبىلەن خەلق ئازاتلىق ئەرمىيىسىگە ياردەم بېرىپ، ئامېرىكا تەجاۋۇزچىلىرىنىڭ ئۇرۇش ئىغۋاگەرچىلىگى ۋە ئۇرۇش تەھدىتىنى تارمار كەلتۈرۈشىمىز لازىم، ئەگەر ئامېرىكا ئۇرۇش خۇمارلىرى جۇڭگو خەلقىنىڭ كەينى-كەينىدىن چىقارغان ئاگاھلاندۇرۇشلىرىغا ۋە پۈتۈن دۇنيا خەلقىنىڭ تېنچلىق ئارزۇلىرىغا قارىماي ئۇرۇش قوزغايدىغان بولسا، بىز چوقۇم پۈتۈن دۇنيا خەلقلىرى بىلەن بىرلىشىپ، ئۇلارنى ئۆزلىرى تەييارلاپ ئۆزلىرى بوينىغا سېلىۋالغان سىرتماق بىلەن بوغۇپ ئولتۇرۇمىز.

تەيۇەن، پېڭخۇ تاقىم ئاراللىرى، جېگمەن ئارىلى ۋە مازۇ تاقىم ئاراللىرىنى قىسقىچە تونۇشتۇرۇش

تەيۇەن ۋە پېڭخۇ تاقىم ئاراللىرى

تەيۇەن ـ مەملىكىتىمىزنىڭ چوڭ بىر ئارىلى بولۇپ، ئۇنىڭ يەر مەيدانى 46 مىڭ كۋادرات كىلومېتر كېلىدۇ (بۇ ئارالنىڭ يەر مەيدانى 35 مىڭ 759 كۋادرات كىلومېتر كېلىدۇ، ئەگەر ئۇنىڭغا پېڭخۇ تاقىم ئاراللىرى ۋە ئۇنىڭ يېنىدىكى باشقا ئۇششاق ئاراللارنى قوشۇپ ھېسابلىغاندا، ئۇنىڭ ئومۇمىي يەر مەيدانى 36 مىڭ 400 كۋادرات كىلومېتر بولىدۇ)، ئۇ تەيۇەن بوغۇزىنىڭ ئۇ قېتىدا فۇجيەن ئولكىسى بىلەن قارىمۇ ـ قارشى جايلاشقان بولۇپ، قۇرۇغلۇق بىلەن تەيۇەن ئوتتۇرىسىدا ئەڭ يېقىن جايلاشقان جايلارنىڭ ئارىلىغى پەقەت 140 ـ 150 كىلومېتر كېلىدۇ.

تەيۇەن مەملىكىتىمىزنىڭ شەرقىي جەنۇپ دېڭىز بويىنىڭ ئوتتۇرا قىسمىغا جايلاشقان بولۇپ، غەرپ تەرىپى ۋەتىنىمىزنىڭ قۇرۇغلۇقىغا يېقىن، شەرق تەرىپى كەڭ ئوڭلۇق ئوكيانغا تۇتۇشۇدۇ. ئۇنىڭ قاتناش ۋە دولەت مۇداپىئەسىدە تۇتقان ئورنى ئىنتايىن مۇھىم.

تەيۇەن ئارىلى جەنۇپتىن شىمالغا سوزۇلغان بولۇپ ، ئۇنىڭ تاشقى كورۇنۇشى خۇددى ئورچۇقسىمان ئوخشايدۇ. پۈتۈن ئارالنىڭ تەخمىنەن $\frac{2}{3}$ قىسمى بوك ـ باراخسان ئورمانلىق بولۇپ ، دېڭىز بويىغا جايلاشقان غەرپ قىسمى بىر قەدەر كەڭ تۈزلەڭلىكلەردىن ئىبارەت . تەيۇەننىڭ مۇھىم تېغى تەيۇەن تاغلىرى دەپ ئاتىلىپ، پۈتۈن ئارالنى شىمالدىن جەنۇپقا كېسىپ ئوتۇش بىلەن شەكلى خۇددى بىر ئومۇرتقىغا ئوخشايدۇ. بۇتاغ تىزمىسىغا ئوزغۇنلىغان ئىگىز تاغلار جايلاشقان بولۇپ، يۇيەسەن تېغى ھەممىدىن ئىگىز تاغ ھېسابلىنىدۇ ، ئۇ دېڭىز يۈزىدىن 3 مىڭ 950 مېتر ئىگىزلىكتە بولۇپ، مەملىكىتىمىزنىڭ شەرق قىسمىدىكى ئەڭ ئىگىز تاغدۇر . تەيۇەننىڭ دەريالىرى پۈتۈنلەي ئۇنىڭ مەركىزىي قىسمىدىكى تاغلاردىن باشلىنىپ تورت ئەتراپقا قاراپ ئاقىدۇ. شۇڭا بۇ دەريالار ناھايىتى قىسقا بولۇپ، ئەڭ ئۇزۇن ھېسابلانغان زۇشۇيشى دەرياسىمۇ 165 كىلومېتردىن ئاشمايدۇ. بۇ دەريالارنىڭ ئېقىمى ناھايىتى ئىنتىك، كېمە ۋۇرۇشكە قۇلايسىز بولسىمۇ ، لېكىن سۇ كۆچىگە ئىنتايىن بايـ

تەيۇەن مۇتىدىل بەلۋاغ بىلەن ئىسسىق بەلۋاغنىڭ ئوتتۇرىسىغا جايلاشقان. كىلىماتى مۇتىدىل، يامغۇر ـ يېغىنى كوپ، مايدىي مەھسۇلاتلىرىمۇ ناھايىتى مول جايدۇر.

تەيۇەننىڭ تەبىئي شارائىتى يېزا ئىگىلىگىنى رېۋاجلاندۇرۇشقا بەك مۇ مۇۋاپىق. قېدىمدىن تارتىپ تەيۇەندىكى قېرىنداشلىرىمىزنىڭ تىرىشچانلىق بىلەن ئەمگەك قىلىشى نېتىجىسىدە تەيۇەننىڭ يېزا ئىگىلىگى خېلى ئاساسقا ئىگە بولوپ قالغان. گۇرۇچ ۋە شېكەر قومۇچ ئاساسىي يېزا ئىگىلىك مەھسۇلاتلىرى بولۇپ ھېسابلىنىدۇ. تەيۇەندە گۇرۇچتىن

ئىككى قېتىم ھوسۇل ئېلىنىدۇ ، شالىلىقلار ئاساسەن غەرب قىسمىدىكى تۆزلەكلىكلەرگە جايلاشقان. شېكەر قومۇچ چىقىدىغان جايلار ئاساسەن شەرقىي جەنۇب دېگىز ساھىللىرىگە تارقالغان بولۇپ، مەھسۇلات مىقدارى پەقەت ھىندىستان، كوبا ۋە پاۋا ئاراللىرىدىن قالسا، دۇنيا بويىچە تورتىنچى ئورۇندا تۇرۇدۇ. بۇندىن باشقا كۆپ مىقداردا چاي ۋە تىرۇپىك مېۋىلەر چىقىدۇ.

تەيۋەنده بۇك ـ باراخسان دەرەخزارلىقلار بار، بۇ مەملىكىتىمىزنىڭ ئاساسىي ئورمان خەزىنىلىرىنىڭ بىرسى ھېسابلىنىدۇ. كامفورا دەرىخى ناھايىتى كۆپ بولۇپ، كامفورا مەھسۇلاتى دۇنيا بويىچە ئۈزەلدىن بىرىنچى ئورۇندا تۇرۇپ كەلدى.

تەيۋەننىڭ كان مەھسۇلاتلىرى بايلىقىمۇ ناھايىتى مول بولۇپ، ئاساسەن كومۇر، نېفت، ئالتۇن، مىس، گۈگۈرت ۋە باشقىلار چىقىدۇ. كومۇر زاپىسى مىقدارى ناھايىتى زور بولۇپ، مولچەرلەرگە قارىغاندا، تەخمىنەن 400 مىللىون تونناغا يېتىدۇ، نېفت غەرب قىسمىدىكى ئىدىرىلقلاردىن چىقىدۇ، ئالتۇن ئاساسەن شىمالىي قىسمىدىكى جىلۇڭ ئەتراپلىرىدىن چىقىدۇ.

پۈتۈن تەيۋەن زېمىنىدىكى ئېلېكتر ئېنېرگىيەسىنىڭ سۇ كۈچلىرىنىڭ قۇۋۋىتى مولچەر بويىچە 2 مىللىون 500 مىڭ كىلوۋات ئائەتتىن ئاشىدۇ. ھازىر ئىشلىتىلۋاتقانلىرى ئۇنىڭ $\frac{1}{5}$ قىسمىغىمۇ يەتمەيدۇ.

تەيۋەنده بىرقەدەر تەرەققى قىلغان سانائەت ـــ شېكەر ئىشلەپچىقىرىش، قەغەز ياساش، توك ئېلىش ۋە باشقىلاردىن ئىبارەت.

تەيۋەننىڭ تېخى بايلىقلىرى ناھايىتى مول بولسىمۇ، لېكىن ئوتتۇرا مۇشتە پاپون چاھانگىرلىكىنىڭ ئۇزۇن مۇددەتلىك ھوكۇمرانلىغىدا پاشـ

غانلىغى؛ ياپون تەسلىم بولغاندىن كېيىنلا يەنە ئامېرىكا جاھانگىرلىگى ۋە جياڭكەيشى باندىتلىرىنىڭ دەھشەتلىك بۇلاڭ ـ تالىگى ۋە ئېكسپلۇ-ئاتاتسىيلىرىگە ئۇچرىغانلىغى ئۇچۇن يېزا ئىگىلىك ئىشلەپچىقىرىشى رېۋاجلىنىش بويىقتا تۇرسۇن، بەلكى كۇندىن ـ كۇنگە تارىيىپ باردى. تەيۋەن خەلقىنىڭ تۇرمۇشىمۇ بارغانسىرى قىيىنلاشتى.

تەيبى، جىلۇڭ، گاۋشۇن، تەينەن شەھەرلىرى تەيۋەننىڭ ئاساسىي شەھەرلىرى بولۇپ ھېسابلىنىدۇ. تەيبى تەيۋەننىڭ شىمالىي قىسمىدىكى يەنشۇيخې دەريا سىنىڭ غەربىي قىرغىقىغا جايلاشقان بولۇپ، تەيۋەن بويىچە ئەڭ چوڭ شەھەر ھېسابلىنىدۇ. جىلۇڭ تەيۋەن ئارلىنىڭ شەرقىي شىمالىي بۇرجىگىگە جايلاشقان بولۇپ، ئۇ، تەيۋەن بويىچە بىرىنچى چوڭ پورت ھېسابلىنىدۇ. گاۋشۇن تەيۋەن ئارلىنىڭ غەرب جەنۇپ بېشىغا جايلاشقان، تەيۋەننىڭ مۇھىم ئېكسپورت پورتى بولۇپ ئۇ شا-مىنغا ناھايىتى يېقىن جايلاشقان. تەينەن شەھرى ئارالنىڭ غەرب-جەنۇپ قىسمىغا جايلاشقان بولۇپ، شېكەر ئىشلەپچىقىرىش مەركىزى ھېسابلىنىدۇ. بۇ شەھەرلەر ھازىر جياڭكەيشى باندىتلىرىنىڭ قول ئاستىدا بولۇپ، ئۇنىڭ بەزىلىرى مەسىلەن: تەيبى ئامېرىكا جاھانگىرلىگىنىڭ تەجاۋۇزچىلىق ھەركىتى ئېلىپ بارىدىغان مەركىزى بولۇپ قالدى؛ بەزىلىرى مەسىلەن: جىلۇڭ ۋە گاۋشۇن شەھەرلىرى ئامېرىكا جاھانگىر-لىگىنىڭ ھەربىي بازىسىغا ئايلىنىپ قالدى.

پىڭخۇ تاقىم ئاراللىرى تەيۋەننىڭ غەربىي جەنۇپ ئەتراپلىرىغا تار-قالغان 64 چوڭ ـ كىچىك ئاراللاردىن تەركىب تاپقان بولۇپ، ئۇنىڭ يەر مەيدانى 120 نەچچە كۋادرات كىلومېتر كېلىدۇ. بۇنىڭ ئىچىدە پىڭخۇ، بەيسا ۋەيۋۇن ئاراللىرى ھەممىدىن چوڭ ھېسابلىنىدۇ. پىڭخۇ ئارلى-

نىڭ غەربىي شىمال بېشىدىكى ماگزك پورتى پىگىخۇ تاقىم ئارالىلىرى بويىچە ھەمىدىن مۇھىم بىر پورت بولۇپ، بۈمۈ ھازىر ئامېرىكا جاھانگىرلىكىنىڭ تەجاۋۇزچى ئۇرۇش كېمىلىرى ئەترىدى پايدىلىنىدىغان بازىغا ئايلىنىپ قالدى.

جىڭمەن ئارىلى ۋە مازۇ تاقىم ئارالىرى

جىڭمەن ـ فۇجيەن ئولكىسىنىڭ جەنۇبىي دېڭىز بويلىرىدىكى مۇھىم ئارال بولۇپ، ئۇ شامەن پورتىنىڭ دېڭىزگە ئوتتۇرىغان مۇھىم يولىنى توسۇپ تۇرۇدۇ ۋە جەنۇبىي فۇجيەننىڭ داڭۋازىسى بولۇپ ھېسابلىنىدۇ. ئۇنىڭ ئۇ «جىڭمەن» ① دەپ ئاتالغان. ئۇنى شامەندىن دېڭىز ئايرىپ تۇرۇدۇ. ئەڭ يېقىن جايلاشقان يەرلىرىنىڭ ئارىلىغىچە پەقەت 10 كىلومېتر كېلىدۇ. جىڭمەنداچوڭ ـ كىچىك ئىككى ئارال بار، كىچىك جىڭمەن چوڭ جىڭمەن بىلەن شامىنىڭ ئوتتۇرىسىغا جايلاشقان. غەربىي جەنۇپ تەرىپىدە دادەن ۋە شاۋدەن ئارالىرى جايلاشقان. شىمالىي قىسىمدا دادېڭداۋ ۋە شاۋدېڭداۋ ئارالىرى جايلاشقان، بۇ ئارالار چوڭ جىڭمىنى مەركەز قىلغان ھالدا شامەن پورتىنىڭ ئەتراپىنى ئوراپ ئالغان بولۇپ، شامەن ئۇچۇن تەبىئي قالقان بولۇپ ھېسابلىنىدۇ. بۇ، ھەمىشكىتىمىزنىڭ دېڭىز مۇداپىئەسىدىمۇھىم قارىغىلى بولمايدىغان مۇھىم ئورۇنلارنىڭ بىرى. ئەمما جىڭمەن ھازىرغا قەدەر جياڭكەيشى باندىتلىرىنىڭ قول ئاستىدا بولۇپ، جياڭكەيشى باندىت ئەسكەرلىرىنىڭ ئاساسلىق تايانچ نۇقتىسى بولۇپ، جياڭكەيشى باندىت ئەسكەرلىرىنىڭ

① جىڭمەن ـ ئالتۇن دەرۋاز دېگەن مەنىدە.

ۆەتىنىمىزنىڭ قۇرۇغلىغىدا قالايمىقانچىلىق تۇغدۇرۇدىغان مۇھىم بازىر-سىغا ئايلىنىپ قالدى.

چوڭچىڭمىننىڭ شەرقتىن غەربكە ئۆزۈنلىغى 30 نەچچە كىلومېتر كېلىدۇ. جەنۇبتىن - شىمالغا ئەڭ كەڭ جايلىرى 20 نەچچە كىلومېتر كېلىدۇ، ئوتتۇرىدىكى تاغلىق قىسمى پەقەت تەخمىنەن 6 كىلومېترلا كېلىدۇ. دېڭىز بويىدىكى يەرلەر تۆزلەڭ بولۇپ، ئوتتۇرىدىكى شەرق تەرەپكىرەك جايلاشقان يەرلەردە بىر قەدەر ئىگىزرەك تاغلار بار، بۇ تاغلارنىڭ ئېچىدە بىتەي ئۆسەن تېغى ھەممىدىن ئىگىز بولۇپ، ئۇ دېڭىز يۈزىدىن 779 مېتر ئىگىزلىكتە تۇرۇدۇ. چىڭمىن ناھىيە شەھىرى بۇ ئارالنىڭ غەربىي قىسمىنىڭ خۇپۇ دېگەن يېرىگە جايلاشقان. چىڭ-مىندە تەخمىنەن 45 مىڭدىن ئارتۇق ئاھالە ياشايدۇ.

چىڭمىندىن باشقا، يەنە مىنجيانىڭ دەريا سىنىڭ ئېغىزىدا مازۇ ناھىيە ئارالىرى ۋە ئۇنىڭ يېنىدىكى بىر قانچە كىچىك ئارالارنىمۇ بانە-دىت جيالىكەيشى ئەسكەرلىرى بېسىپ ياتماقتا. بۇمۇ باندىت جيالىكەيشى ئەسكەرلىرىنىڭ ۋەتىنىمىزنىڭ قۇرۇغلىغىدا قالايمىقانچىلىق تۇغدۇرۇ-دىغان مۇھىم بىر بازىسىغا ئايلىنىپ قالدى. چىڭمىن مازۇنىڭ جەنۇبىي شىمال قىسمى بىلەن قارىمۇ-قارشى جايلاشقان بولۇپ، بۇنىڭ ئارا-لىغى 210 نەچچە كىلومېتر كېلىدۇ. مازۇ ناھىيە ئارالىرى نەنگەنە-تاڭ، بېگەنتاڭ، گاۋدىڭ قاتارلىق بىر قانچە ئارالارنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ. قۇرۇغلۇق بىلەن ئۇنىڭ ئارىلىغى تەخمىنەن 10 نەچچە كىلومېتر كېلىدۇ. نەنگەنتاڭ مازۇنىڭ ئاساسىي ئارىلى بولۇپ، بۇ ئارالنىڭ كۆپ قىسمى تاغلار بىلەن تولغان، جيالىكەيشى باندىتلىرىنىڭ ھەربىي-ھەۋرىي ئورگانلىرى پۈتۈنلەي مۇشۇ مازۇ رايونىغا جايلاشقان. ئارال

شەرقتىن غەربىكە تەخمىنەن 6 كىلومېتر كېلىدۇ، جەنۇبتىن ـ شىمالغا ئۇزۇن كەتكەن جايلىرى تەخمىنەن 5 كىلومېتر بولۇپ، ئۇ مازۇ تاقىم ئارالـ لىرى ئىچىدە ئەڭ چوڭ ئارالـلارنىڭ بىرسـىدۇر. مازۇ رايونـىنىڭ ئۇمۇمىي ئاھالىسى تەخمىنەن 11 مىڭ كىشىدىن ئارتۇق بولۇپ، ئۇلارـنىڭ كوپ قىسمى بېلىق ئوۋلاپ جان باقىدۇ.

جىگىن ۋە مازۇ ئارالـلىرىغا جايلىشىۋالغان باندىت جياڭكەيـشى ئەسكەرلىرى تەخمىنەن 50 مىڭدىن ئارتىدۇ. باندىت جياڭكەيشى ئەسـكەرلىرىنىڭ بۇلاڭـتالىڭى ۋە شۇلۇپ ئېلىشى نېتىجىسىدە يەرلىـك ئاھالى پەقەت كاۋا بىلەنلا كۈن كوچۈرمەكتە. نۇرغۇن ئادەملەر 7ـ8 ئىلدىن بۇيان گۈرۈچ كورۇپ باقمىغان. ئۇلار چاپسانراق ئازات بولۇـشىنى تورت كۆزى بىلەن كۈتمەكتە.

دېڭىز تەۋەسىگە ئائىت بىر قانچە مەسىلىلەر

1. دېڭىز تەۋەسى دېگەن نېمە؟

دېڭىز تەۋەسى (سۇ تەۋەسى دەپمۇ ئاتىلىدۇ) دەپ بىر مەملىكەتنىڭ دېڭىز قىرغىغىدىكى مەلۇم كەڭلىكتىكى دېڭىز رايونىغا ئېيتىلىدۇ. دېڭىز تەۋەسى دېڭىز بويىدىكى مەملىكەت تۇپراقنىڭ تەركىبىي قىسمى بولۇپ، شۇ مەملىكەتنىڭ ئىگىدارچىلىغىدا بولۇدۇ. دېڭىز تەۋەسى دېڭىز بويىدىكى مەملىكەتكە نىسبەتەن ئاساسەن ئىككى تۈرلۈك ئەھمىيەتكە ئىگە: بىرىنچىدىن، ئىختىسادىي ئەھمىيەتكە ئىگە. چۈنكى دېڭىز تەۋەسىدىن دېڭىز بايلىقلىرى چىقىدۇ ۋە دېڭىز ئۈستىدە قاتناش ئېلىپ بارغىلى بولۇدۇ؛ ئىككىنچىدىن، دولەت مۇداپىە ئەھمىيىتىگە ئىگە، چۈنكى دېڭىز تەۋەسى دېڭىز مۇداپىە رايونى بولۇپ، بۇنىڭ بىلەن دېڭىز يۇزىدىن كېلىدىغان ھۇجۇملارغا مۇداپىە كۈرگىلى بولۇدۇ. دېڭىز تەۋەسى دېڭىز بويىدىكى دولەتنىڭ ئىگىدارلىغىدا بولۇدىغانلىغى ئۈچۈن دېڭىز تەۋەسىنىڭ كەڭلىگىنى بەلگىلەش ۋە ئۇنى ھېساپلاش مەسىلىسىنى قارار قىلىش ھوقۇقى ئەنە شۇ دولەتنىڭ ھوقۇق دائىرىسى ئىچىگە كىرىدۇ.

2. ھەر قايسى دولەتلەرنىڭ دېڭىز تەۋەسىنىڭ كەڭلىگىنى بەلگىلەش ئەھۋالى قانداق؟

مەملىكىتىمىزنىڭ دېڭىز تەۋەسى كەڭلىگى 12 دېڭىز مىلى قىلىپ

بەلگىلەندى، بۇ ھوكۈمىتىمىزنىڭ دولىتىمىزنىڭ ئىگىلىك ھوقۇقىنى ئەمەلگە قويۇشتىكى ناھايىتى چوڭ بىر بەلگىلىمىسى بولۇپ ھېسابلىنىدۇ. ھازىر دۇنيادىكى دولەتلەرنىڭ دېگىز تەۋەسى كەڭلىگى توغرىسىدىكى بەلگىلىمىلىرى بىردەك ئەمەس. ئاقش، ئەنگلىيە ۋە ياپونىيە قاتارلىق مەملىكەتلەرنىڭ دېگىز تەۋەسى ئۈچ دېگىز مىلى قىلىپ بەلگىلەنگەن. دانىيە، شۋېتسىيە قاتارلىق دولەتلەرنىڭ 4 دېگىز مىلى، ئىران، كوبا قاتارلىق دولەتلەرنىڭ 6 دېگىز مىلى، سوۋېت ئىتتىپاقى، بولغارىيە، رومىنىيە، بىرلەشكەن ئەرەب جۇمھۇرىيىتى، ئىسپانىيە، لىۋىيە، گواتىمالا، ۋېنىسۇلا، ئىكۋاتور، ھىندونېزىيە ۋە ئىسلاندىيە قاتارلىق 12 دولەتنىڭ 12 دېگىز مىلى قىلىپ بەلگىلەنگەن. چىلىنىڭ 50 كىلومېتر قىلىپ بەلگىلەنگەن، سالۋادورنىڭ 200 دېگىز مىلى قىلىپ بەلگىلەنگەن. بىرلەشكەن دولەتلەر تەشكىلاتى خەلقارا قانۇن كومىتېتىنىڭ 8 - ۋېنىنى دېگىز تەۋەسى كەڭلىگى مەسىلىسى توغرىسىدا، 12 دېگىز مىلىدىن ئىشىپ كەتمەسلىك پرىنسىپىنى ئوتتۇرىغا قويغان ئىدى. بۇ ۋېنا 2 - ئايدىن 4 - ئايغىچە بىرلەشكەن دولەتلەر تەشكىلاتىنىڭ خەلقارا دېگىز ئىشلىرى قانۇنى توغرىسىدا چاقىرغان ئېچىلغان ۋېنىنىدا دېگىز تەۋەسىنىڭ كەڭلىگى مەسىلىسى ئۈستىدە جىددىي تالاش - تارتىشلار بولۇپ، بۇ ۋېنىن كوپ سانلىق تەشكىل قىلغان $\frac{2}{3}$ قىسىم دولەتلەرنىڭ ماقۇللىشىدىن ئوتكەن بىر قارارغا ئىگە بولالمىغان بولسىمۇ، لېكىن مۇزاكىرىلەر داۋامىدا كوپ سانلىقى دولەتلەرنىڭ ئاقش ۋە ئەنگلىيە دولەتلىرىنىڭ ئۈچ دېگىز مىلى چەك قىلىنىشى كېرەك دەپ يولسىزلارچە ئېسىلۋالغان تەكلىۋىگە قارشى چىقىپ، 12 دېگىز مىلىدىن ئېشىپ كەتمەسلىك دېگەن تەكلىپىكە

قوشۇلغانلىغى ئىسپاتلاندى. شۇنىڭ ئۈچۈن، مەملىكىتىمىزنىڭ بەلگە لىگەن 12دېگىز مىلى ئۇزۇنلىقىدىكى دېگىز تەۋەسى كەڭلىگى خەلقارا ئەملىيەتتىن قارىغاندىمۇ، خەلقارا قانۇن پرىنسىپلىرىدىن قارىغاندىمۇ تامامەن ئاساسلىق.

3. جاھانگىر دولەتلەر نېمە ئۈچۈن دېگىز تەۋەسى كەڭلىگىنى 3 دېگىز مىلى بولسۇن دەپ قۇتۇلەتلەيدۇ؟

بۇنىڭ سەۋەبى ناھايىتى ئاددى، جاھانگىر دولەتلەر خەلقارا دېگىز قانۇنىنى ئىشلىرى مەنپەئىتىنى ئاساس قىلمايدۇ، بەلكى باشقا دولەتلەرنىڭ سىياسىي ئېختىسادىي مەنپەئىتىگە تەجاۋۇز قىلىشىدەك يامان ئىنتىلىرىگە ئاساسلىق تۇغدۇرۇشنى ئاساس قىلىدۇ. بۇرۇن تارىختا بۇ لۇپ ئوتكەن مۇنداق بىر ۋەقە بۇ نۇقتىنى چۈشەندۈرۈپ بېرەلەيدۇ. 1896 – ژىلى گۈللاندىيە دېگىز تەۋەسى كەڭلىگىنى 6 دېگىز مىلىغا كېڭەيتىش تەكلىۋىنى بەرگەنىدە، بىر مۇنچە دولەتلەر بۇ تەكلىپكە قوشۇلغان ئىدى، ئېكىن بۇنىڭغا ئەنگلىيە قارشى چىقتى. گۈللاندىيىنىڭ ئەلچىسى بۇ ھەقتە ئەنگلىيىنىڭ تاشقى ئىشلار مىنىستىرى چارلىس بېيركە: «ئەگەر ئەنگلىيە دېگىز تەۋەسىنى 6 دېگىز مىلىغا كېڭەيتمىدىغان بولسا، تەبىئىي ھالدا ئەنگلىيىنىڭ بېلىقچىلىغىمۇ كۆپ پايدىسى بولۇدۇ»دەپ نېسىھەت قىلىدۇ. ئەمما ئەنگلىيە تاشقى ئىشلار مىنىستىرى بۇنىڭغا: «دېگىز تەۋەسىنىڭ كەڭلىگى كۆپەيتىلمىدىغان بولسا، بىز سەھرانىڭ دېگىز بويلىرىدىكىلارغا بېرىپ بېلىق تۇتالمايمىز. بىلىپ

قويۇش كېرەكسىز، بىزنىڭ دېڭىز تەۋەيمىز، قانچە كېڭەيتىلگەن بىلەنمۇ، بىز يەنە سىلەر تەرەپكە بېرىپ بېلىق تۇتۇمىز» دەپ جاۋاپ بېرىدۇ. يېقىندا، ئەنگلىيە ئىسلاندىيىنىڭ دېڭىز تەۋەسىنى 12 دېڭىز مىلىغا كېڭەيتكەنلىگىگە ئوچۇقتىن ـ ئوچۇق ئېتىراز بىلدۈرگەن ئىسلاندىيىنىڭ دېڭىز تەۋەسىدىن بېلىق تۇتۇش ئۈچۈن ئۈرۈش پاراخوـ دىنىڭ ھىمايىسى ئاستىدا بېلىقچىلىق كېمىلىرىنى ئېۋەتتى، ھەتتا ئىسلاندىيىنىڭ دېڭىز ئەسكەرلىرىدىن 10 كىشىنى تۇتۇپ قالدى، مانا بۇ جاھانگىر دولەتلىرىنىڭ دېڭىز تەۋەسىنىڭ كەڭلىگىنى نېمە ئۈچۈن 3 دېڭىز مىلىدىن ئاشۇرماسلىقنى قۇۋۋەتلەيدىغانلىغىنى ياخشى چۈشەنـ دۈرۈپ بېرەلەيدۇ.

ئاقسۇ گۈۋۈيۈەنىنىڭ ئەمەلدارى بىز تەرەپتىن ئېلان قىلىنغان دېڭىز تەۋەيمىز توغرىسىدىكى بايانانى ئۇققاندىن كېيىن: «بىزنىڭ ئەزەلدىن تارتىپ دېڭىز تەۋەسىگە تۇتقان پوزىتسىيىمىز ـــ مېنىڭ بىلىشىمچە بۇ تاكى جېفىرسۇن دەۋرىدىن تارتىپ شۇنداق بولۇپ كەلـ گەن ـــ 3 دېڭىز مىلى بۇلۇشى كېرەك دېگەنـدىن ئىبارەت» دېيىشتى. 3 دېڭىز مىلىنىڭ« دېڭىز تەۋەسىنىڭ ئەنئەنىلىك كەڭلىگى» دېگىنى زادى قانداق ئىش؟ بۇنىڭ خەلقارا قانۇنىي ئاساسى بارمۇ؟ بۇ ھەقتە بىز پەقەت شۇ‌ئاغدىكى 3 دېڭىز مىلىنى بەلگىلەشنىڭ سەۋەبىنى كۆزـ دىن كۆچۈرسەك بۇنى چۈشۈنۈپ ئالالايمىز. دېڭىز تەۋەسىنىڭ كەڭـ لىگىنى 3 دېڭىز مىلى قىلىپ دەسلەپ ئاق‌ش بەلگىلىگەن ئىدى، بۇ 1793 ـ ۋىلدىكى ئىش، كېيىنچە روسسىيە، ئەنگلىيە، فرانسىيىلەرمۇ بۇ ھەقتە توپ ئېتىشنى تۈزۈمنى قوللاندى (روسسىيە كېيىن 12 ـ دېـ ڭىز مىلىغا ئۆزگەرتتى). شۇ‌چاغلاردا زەمبىرەكنىڭ ئېتىش مۇساپىسى

ۋەيگىز مەلى بولغانلىغىغا قاراپ شۇنداق بەلگىلەنگەن ئىدى. ئۇچاغدا دېگىز بويىدىكى دولەتلەر ۋەيگىز مەلى ئارىلىغىدىكى دېگىز تەۋەسىنى زەمبىرەك ئوتى ساقلىيالايدىغانلىغى ئۈچۈن بۇ شۇ دولەتنىڭ دېگىز تەۋەسى قىلىنغان ئىدى، ۋاھالەنكى، ھەربىي قۇرالدا چوڭ ئوزگۈرۈش بولغان بۈگۈنكى كۈندە 3 دېگىز مىلى كەڭلىگى ئالىلىقاچان ئوزىنىڭ ئاساسىنى يوقۇتۇپ قويدى. شۇنىڭدەك ئەمەلدىمۇ كوپچىلىك دولەتلەر بۇنىڭدىن ۋاز كەچتى. ھازىر يەنە ۋەيگىز مىلىسىنى دېگىز تەۋەسىنىڭ كەڭلىگى قىلىۋاتقان دولەتلەردىن ئارانى 20 نەچچىسى قالدى. ئاقش گۇۋاھنامىسىنىڭ بايانىچىسى ئاقش نىڭ «ئەزەلدىن دېگىز تەۋەسىنىڭ كەڭلىگىگە تۇتقان پوزىتسىيىسى ۋەيگىز مىلىسىدىن ئىبارەت» دېگەن سوزلىرىنىڭ بۇ ۋەل بىرلەشكەن دولەتلەر تەشكىلاتىنىڭ دېگىز قانۇنى ھەققىدىكى ۋىغىندا مەجبۇرەن ئوزگەرتىلگەنلىگىنى ئۇنتۇپ قالغان. ئاقش ۋەكىلى دېمىن 4 ـ ئاينىڭ 18 ـ كۈنىدىكى ۋىغىندا، دېگىز تەۋەسىنى 3 دېگىز مىلىدىن 6 دېگىز مىلىغا ئوزگەرتىش تەكلىۋىنى بەردى، بۇ تەكلىپنى ئەنگلىيەمۇ قوللاپ ـ قۇۋۋەتلىدى. ئاقش، ئەنگلىيەلەرنىڭ «دېگىز تەۋەسىنىڭ ئەنئەنىلىك كەڭلىگى» دېگەن باناـ لىرىنىڭ ئالىلىقاچان ئەپچىغى چىققان ئىدى.

4. ئوچۇق دېگىز دېگەن نىمە؟

ئوچۇق دېگىز دەپ بارلىق دولەتلەر ئوزىتاق پايدىلىنىدىغان دېگىز ۋە ئوكيانلارغا ئېيتىلىدۇ. ئوچۇق دېگىزدا ھەر قايسى دولەتلەرنىڭ كېمىلىرى ۋە گراژدانلىرى ئەركىن ۋۇرەلەيدۇ، بېلىق تۇتالايدۇ،

ئۇۋقىلالايدۇ ۋە دېڭىز ئۇستىدىكى باشقا ئىشلار بىلەن شۇغۇللۇنالايدۇ، شۇنىڭدەك دېڭىز ئاستى سىمتاناپلىرىنى ئورنۇتالايدۇ. ئوچۇق دېڭىز ئەركىنلىكى پرىنسىپى خەلقارا قانۇن تەرىپىدىن ئېتىراپ قىلىنغان ۋە ھەر قايسى دولەتلەر تەرىپىدىن تونۇلغان.

5. دېڭىز تەۋەسىنىڭ كەڭلىگىنى قانداق ھېسابلىنىدۇ؟

دېڭىز تەۋەسىنىڭ كەڭلىگى دېڭىز قىرغىغىنىڭ قانداق يېرىدىن ھېسابلىنىشى لازىم؟ بۇنىڭ ئۈچۈن دېڭىز قىرغىغىغا بىرسىزىق بىلەن گىلەپ، شۇسىزىقتىن تاشقىرىغا قارىتىپ مەلۇم كەڭلىكتىكى دېڭىز تەۋەسى ئولچەپ چىقىلىدۇ، بۇسىزىق دېڭىز تەۋەسىنىڭ ئاساسىي سىزىغى ھېسابلىنىدۇ. دېڭىز تەۋەسىنىڭ ئاساسىي سىزىغىنى بەلگىلەش ئۈسۈلى خەلقارا جەھەتتە ئۇمۇمەن 2 خىل بولۇدۇ: بىر خىلى «ئادەتتىكى ئاساسىي سىزىق ئۇسۇلى» دېيىلىدۇ (قوشۇمچە خەرىتە)، يەنى دېڭىز دولقۇنى پەسەيگەن چاغدىكى سىزىق دېڭىز تەۋەسىنىڭ ئاساسىي سىزىغى قىلىنىدۇ (ھەر قېتىمقى دولقۇن پەسىيىپ قىرغاقتىن ئەڭ ئىراق يەرگە يېتىپ كەلگەن چاغدىكى سىزىق شۇندىن كېيىن مۇشۇ ئاساسىي سىزىقتىن باشلاپ تاشقىرىغا قارىتىپ دېڭىز تەۋەسىنىڭ كەڭلىگى ھېسابلاپ چىقىلىدۇ. يەنە بىر خىلى «تۈز ئاساسىي سىزىق ئۇسۇلى» (قوشۇمچە خەرىتە)، يەنى چوڭ قۇرۇغلۇق قىرغىغىدىن ۋە دېڭىز بويىلىرىدىكى ئارالالاردىن ئاۋال مەلۇم نۇقتىلار تاللىۋېلىنىپ ئاساسىي نۇقتە قىلىنىدۇ، بۇ ئاساسىي نۇقتىنىڭ ئىككى يېنىدىكى ھەر 2 نۇقتە

بىر ـ بىرسىگە تۇتاشـتۇرۇلـغاندا تۈزسـىزلىق ھاسـىل بولۇدۇ ـ دە ، بۇ تۈزسىزلىق ئاساسىي سىزىق قىلىنغان ھالدا تاشقىرىـغا قارىتىـپ مەلۇم كەڭلىكتىكى دېڭىز رايونى ئولچاپ چىقىلىـدۇ، بۇ دېڭىـز تەۋەسى بولۇدۇ. بۇنداق ئۇسۇل ئادەتتە دېڭىز قىرغاقلىرى بىرقەدەر ئەگرى ـ توقايراق دولەتلەرگە مۇۋاپىـق كېلىـدۇ، ئەگەر ئـۇلار «ئادەتتىـكى ئاساسىي سىزىق ئۇسۇلى»نى قوللانسا دېڭىز تەۋەسىنىڭ چېگىرىسىنى ئايرىپ چىقىشتا قىيىنچىلىق بولۇدۇ. ھوكۇمىتىمىزنىڭ ھازىرقى قوللانغىنى «تۈز ئاساسىي سىزىق ئۇسۇلى» دۇر.

6. ئىچكى دېڭىز دېگەن نىمە؟

ئاساسىي سىزىق بىلەن قىرغاق سىزىغى ئوتتۇرىسىدىكى سۇ مەيـ دانى ئىچكى دېڭىز دېيىلىدۇ. ئۇ دېڭىز قىرغىغىدىكى دولەت زېمىنـ ىنىڭ بىر قىسمى بولۇدۇ. دېڭىـز قىرغىغىدىكى دولەتـلەردە ئىچكى دېڭىزنى بېكىتىۋېتىپ چەتئەل كېمىلىرىنى كىرگـۈزمەسلىك، ياكـى ئىچكى دېڭىزغا كىرىشتە رايە قىلىشقا تېگىشلىك ئالاھىدە بەلگىلىمـ لەرنى بېكىتىش ھوقۇقى بولۇدۇ، ئىچكى دېڭىز ئاغزىنىڭ قانچىـلىك كەڭلىكتە بولۇش مەسىلىـسى ھەر قايسى دولەتـلەردە ئوخشاشمايـدۇ. ئۇمۇم ئېتىراپ قىلغان كوز قاراش يوق. بىرلىشكەن دولەتلەر تەشكـ ىلاتى خەلقارا قانۇن كومىسسىيىسىنىڭ 7 ـ چاقىرىق ۋاقىتىدا (1955ـ ۋىلى) دېڭىز قولتۇقىنىڭ چەكلەنگەن كەڭلىگى 25 دېڭىز مىلى بولۇش كېرەك دەپ تەشەببۇس قىلىنغان ئىدى، بۇ ئېقىلغا مۇۋاپىـق كېلەتتى، چۈنكى پرىنسىپ جەھەتتە دېڭىز تەۋەسىنىڭ 12 دېڭىز مىلى بولۇشى

رۇخسەت قىلىنغان ئىدى. لېكىن 8- چاقىرىق ۋىنىسىدا (1956 - ۋىل) يەنە بۇ چەكنى قىسقارتىپ 15 دېگىز مىلىغا چۈشۈرۈش تەشەببۇسى قىلىندى، بۇ مۇڭاپىق ئەمەس. بۇ كومىسسىيە «دېگىز قانۇنى» توغرىسىدىكى ماددىسى»دا دېگىز قولتۇغىنىڭ چەكلەنگەن كەڭلىكى 15 دېگىز مىلى دەپ بەلگىلەنگەن بولسىمۇ، يەنە بۇ «بەلگىلىمە» تارىخىي خاراكتېرىدىكى «دېگىز قولتۇغى» دېگەنگە مۇڭاپىق كەلمەيدۇ» دەپ تونۇدى. بۇ يەردە ئېيتىلمۇاتقان «تارىخىي خاراكتېردىكى دېگىز قولتۇغى» دېگىنى قولتۇغى كەڭرەك بولغان، شۇنىڭدەك دېگىز قىرغىغىدا ئۇزۇندىن بېرى ئىدارە قىلىش ھوقۇقىنى ئەملىدە ئىگىلەپ كەلگەن دولەتلەرگە قارىتىلىدۇ. مەملىكىتىمىزنىڭ پۇخىي قولتۇغى، ئېچكى دېگىز ھېسابلىنىدۇ. پۇخىي قولتۇغى ئاغزىنىڭ كەڭلىگى 45 دېگىز مىلى بولسىمۇ، ئەمما قولتۇقتا بىر تۈتاش كەتكەن تاقىم ئاراللار بار بولۇپ، جەمئى 80 ئېغىز بار. شۇنداقلا بۇ ئېغىزلارنىڭ ئەڭ كەڭ بېرىسى (لياۋدۇڭ يېرىم ئارىلى بىلەن بېخۋاگچاڭ ئارىلى ئوتتۇرىسىدىكى ئېغىز) تەخمىنەن 22.5 دېگىز مىلى كېلىدۇ. مەملىكىتىمىزنىڭ دېگىز تەۋەسىنىڭ كەڭلىگى 12 دېگىز مىلى بولغاندا بۇ ئەڭ كەڭ بولغان ئېغىزمۇ 24 دېگىز مىلىدىن ئاشمايدۇ. شۇنىڭدەك پۇخىي قولتۇغى مەملىكىتىمىزنىڭ ئېچكى دېگىزى بولۇپ، «تارىخىي خاراكتېردىكى دېگىز قولتۇغى» ئەھۋاللىرىغىمۇ ئۇيغۇن كېلىدۇ، بۇ ھەقتە بۈرۈنلا خەلقارا ئېتىراپ قىلىنغان مىسال بار، مۇندىن خېلى بۇرۇن 1864 - ۋىل پروسسىيە بىلەن دانىيە ئوتتۇرىسىدا جەڭ بولغاندا، پروسسىيىنىڭ بىر توپچى پاراخودى پۇخىي دېگىزىدە دانىيىنىڭ بىر پاراخودىنى تۇتۇۋالغان ئىدى، شۇ چاغدىكى جۇڭگو ھوكۈمىتى پۇخىي جۇڭگونىڭ ئېچكى دېگىزى دېگەن ئاساستا

نارازىلىق بىلدۈرگەندىن كېيىن ، پروسسىيە دانىيىنىڭ پاراخودىنى قويۇۋەتكەن ئىدى، بۇ پۈخەي قولتۇغى مەملىكىتىمىزنىڭ ئىچكى دېڭىزى ئىكەنلىگىنىڭ مۇندىن 100 ۋىل بۇرۇن خەلقارادا ئېتىراپ قىلىنغانلىقىنىڭ بىر مىسالىدۇر، باشقا دولەتلەردىمۇ مۇنداق مىسالىلار تېپىلىدۇ. مەسىلەن، كانادا گودزۇن قولتۇغىنى ئىچكى دېڭىز دەپ تونۇيدۇ، بۇ قولتۇقنىڭ ئاغزى تەخمىنەن 75 دېڭىز مىلى كېلىدۇ؛ ئەنگلىيە بىرسىلۇل بوغۇزىنى ئىچكى دېڭىز دەپ تونۇيدۇ، بۇ قولتۇقنىڭ ئاغزى تەخمىنەن 100 دېڭىز مىلى كېلىدۇ.

ئادەتتىكى ئاساسىي سىزىق ئۇسۇلى

تۆز ئاساسىي سىزىق

ئىزاھات: J.I.H.G.F E.D.C.B.A تاللانغان نۇقتىلەر

IJ,HI,GH,FG,EF,DE,CD,BC,AB تۆز ئاساسىي سىزىق

(ئەسلىدە «رېمىن رىباۋ» گېزىتىنىڭ 1958 - ۋىل 9 - ئاينىڭ 7 - كۈنىدىكى سانىغا بېسىلغان)

بۇ كىتاپ جۇڭگو ياشلىرى نەشرىياتى تەرىپىدىن 1958 -
ۋىلى سېنتەبردە بېيجىندە نەشر قىلىنغان بىرىنچى نەشرى بىرىنچى
باسمىسىدىن تەرجىمە قىلىندى.

本書根据中国青年出版社1958年9月北京第一版第一次印刷版本譯出

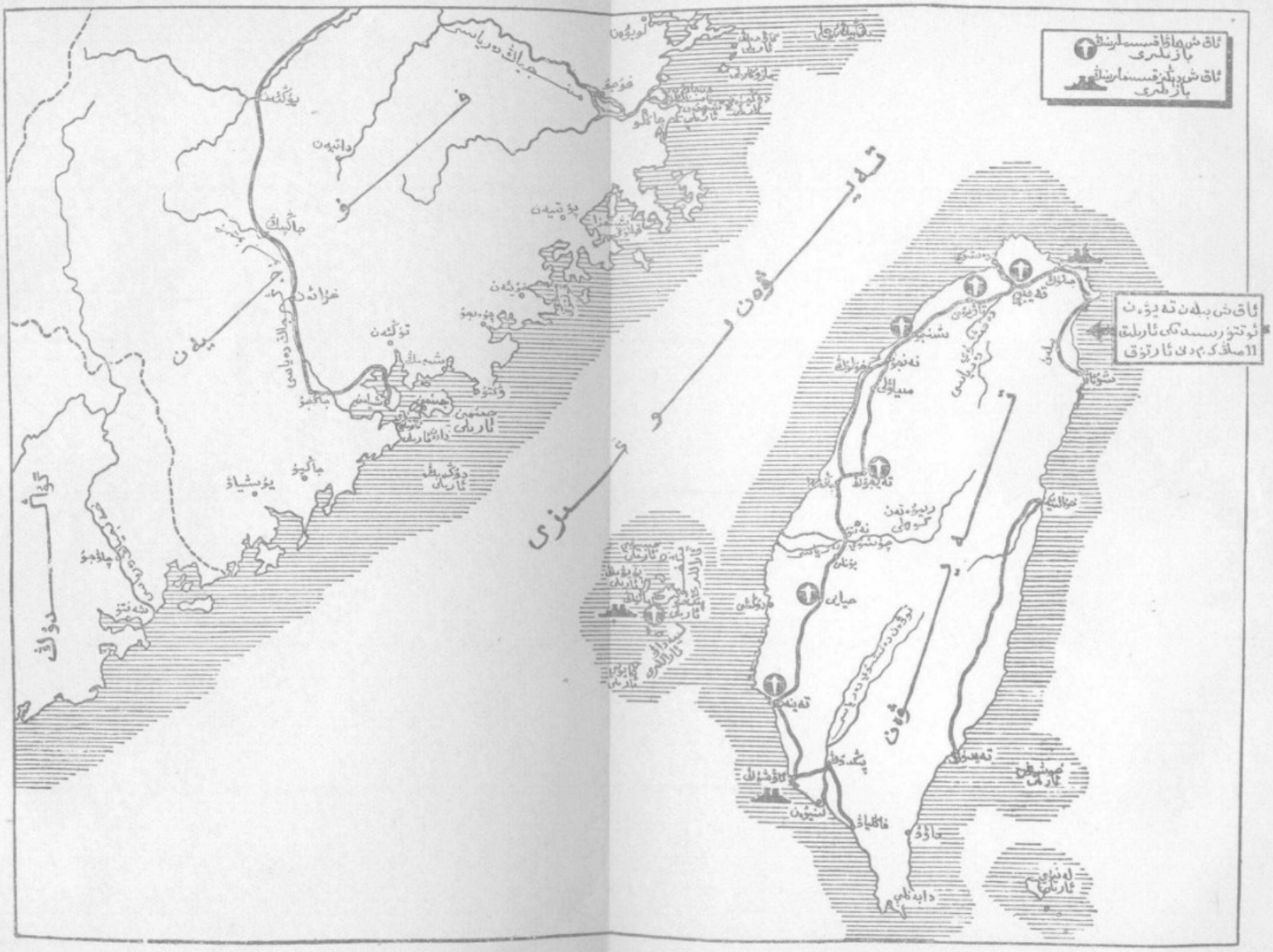
ئاق شەھەر قىسىملىرىنىڭ باز يىلىرى
ئاق شەھەر قىسىملىرىنىڭ باز يىلىرى
ئاق شەھەر بىلەن تەپۈەن ئوتتۇرىسىدىكى ئارىلىق 11 مىڭ كىلومېتر ئارتۇق
تەپۈەن
ئۆزەن
غەربىي
جىلغا
تاغ
دۆڭ

書號:1917(4)443
坚决粉碎美帝的軍事挑衅（維吾尔文）
中國青年出版社編輯

民族出版社翻譯出版地址:北京安定門外和平東路
北京市書刊出版業營業許可證出字第047號
中央民族印刷厂印刷　　新华書店发行
1958年9月北京第一版　　1958年9月北京第一次印刷
787×1092公厘1/32 印張3 3/8　插頁1 印數:1—3,200冊

統一書号: M3049·維124　定價: 0.15元

ئامېرىكا جاھانگىر لىگىنىڭ
ھەربىي ئېغۇاگەرچىلىگىنى
تار-مار قىلايلى

باھاسى: 15 پۇل.